

ГАЗЕТА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ
УКРАЇНИ

ГОЛОС УКРАЇНИ

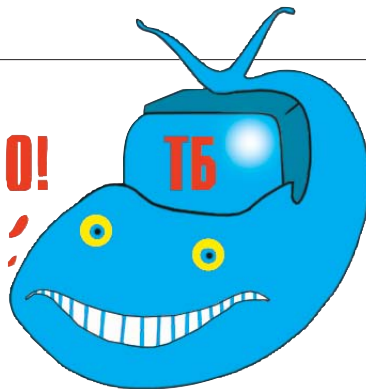
Міжнародна
підтримка
▶ СТОР. 15

В очікуванні самостійності
Батьківщини

Голубий вогник

Програма
телепередач
на наступний
тиждень

▶ СТОР. 28-31

Офіційно

Закон України
«Про заходи, спрямовані
на погашення заборгованості,
що утворилася на оптовому
ринку електричної енергії»

▶ СТОР. 20

№№ 119-120 (7376-7377)

ЧЕТВЕР, 16 ЛИПНЯ 2020 РОКУ

WWW.GOLOS.COM.UA

У НОМЕР:

30 років тому
Український парламент
зробив перший, складний
і дуже важливий крок
до створення
незалежної України

16 липня 1990 року Верховна Рада ухвалила Декларацію про державний суверенітет

Фото Олександра КЛИМЕНКА. Більше фото тут — www.golos.com.ua

Промова Голови Верховної Ради України Дмитра Разумкова до Урочистого засідання з нагоди 30-ї річниці прийняття Декларації про державний суверенітет України

30 років тому Український парламент зробив перший, складний, але дуже важливий крок до створення незалежної України. Ухвалення Декларації про державний суверенітет стоїть в одному ряду із такими визначними подіями в історії України, як проголошення незалежності, референдум 1 грудня та перші президентські вибори.

▶ СТОР. 2

Тридцять років тому Верховна Рада УРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет України. У преамбулі документа підкреслювалося, що Верховна Рада УРСР проголошує суверенітет України як «верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади республіки в межах її території, незалежність і рівноправність у зовнішніх відносинах». У декларації бу-

ло вжито словосполучення «українська нація» і також вперше прозвучало слово «відродження». Територія України проголошувалася неотторканною. За прийняття Декларації проголосувало понад 98 відсотків народних депутатів. І саме з того дня українська державотворча історія розпочала новий відлік.

На знімку: липень 1990 року. Мітинг за Незалежну Україну.

Я ВАМ ПИШУ

Люблю читати в «Голосі» про ОТГ

Понад п'ять років читаю «Голос України». Мене цікавлять справи в ОТГ у різних областях і, звичайно, на Рівненщині. Бо вважаю: якщо будуть сильні громади, там буде порядок, то й настане лад у нашій державі. Люди підтримують розумну децентралізацію.

Болять мені тема землі. Особливо переживаю, коли читаю про рейдерські захоплення землі, несправедливість по відношенню до селян, дрібних фермерів, бо, хоча й працюю лікарем, народилась і прожила тривалий час у селі. Знаю важку працю селян.

Мені імпує те, як подає газета думки росіян про події на сході України, «Курінь», огляди міжнародних подій, аналітичні статті Тараса Чорновола — позаштатного дописувача, «Сім'я», добірки листів читачів.

Бажаю творчому колективу «Голосу України» й надалі випускати таку цікаву газету.

Зінаїда ВАРВАРУК, лікар.

Рівне.

ПОДІЇ

Військових лікуватимуть в оновленому відділенні

Власну операційну мають тепер в оновленому травматологічному відділенні Військово-медичного центру у Вінниці. Про це йдеться у повідомленні інформаційного агентства Міноборони АрміяInform.

Протягом двох років тривав капремонт у приміщеннях відділення. Насамперед істотно поліпшили умови для пацієнтів: закупили багатофункціональні ліжка, облаштували санвузли у палатах, встановили систему кондиціонування повітря. Лікуванню сприятиме нове медичне обладнання та апаратура. Що дуже важливо, у травматології відкрили власну операційну.

За словами командувача Медичних сил ЗСУ генерал-майора Ігоря Хоменка, відтепер військові, які дістали поранення, мають можливість отримати висококваліфіковану медичну допомогу в сучасних умовах травматологічного відділення центру. Посадовець зазначив, що більш як половина лікарів закладу — кандидати медичних наук, інформує наш власкор Віктор СКРИПНИК.

Після завершення навчань частина кораблів НАТО зайде в Одесу

Багатонаціональна ескадра бойових кораблів НАТО прибула у Чорне море. Вона складається з трьох фрегатів. Флагман — іспанський F101 «Alvaro de Bazan», а також турецький F243 «Yildirim» і румунський F222 «Regina Maria». Керує групою контр-адмірал Мануель Агірре з ВМС Іспанії.

▶ СТОР. 24

КОРОТКО

■ Зважування вантажних автомобілів на дорогах Хмельниччини проводитимуть в автоматичному режимі шість вагових комплексів. Вони стоятимуть у напрямках руху до Тернополя, Рівного, Житомира, Чернівців та Кропивницького, довідалася наш власкор Ірина КОЗАК.

■ Комп'ютерною технікою в рамках переходу до другого етапу медичної реформи оснастили 38 лікарень Дніпропетровської області. Техніка підключена до електронної системи «Електронне здоров'я» — «eHealth», інформує Ігор ТЬОМІН.

■ На Полтавщині загальна заборгованість із виплати зарплати мешканцям області сягнула 75,9 млн грн. Левова частка цієї суми «висить» на економічно активних підприємствах, решта — на підприємствах-банкрутах, повідомляє наш власкор Василь НЕІЖМАК.

МОЗ розробляє правила для роботи шкіл у новому навчальному році — Урядовий портал

30 років тому Український парламент зробив перший, складний і дуже важливий крок до створення незалежної України

ПОЧАТОК НА 1-Й СТОР.

Декларація про державний суверенітет — дуже сміливий документ, який був створений і затверджений мужніми людьми. Людьми, які вірили в майбутнє України, не маючи гарантій на успіх.

Згадаймо, як це було. Липень 1990 року. Україна поки що не має власних спецслужб, власної армії, власного громадянства, власної дипломатії, яка б незалежно діяла на міжнародній арені. Натомість Радянський Союз все ще контролює внутрішню ситуацію в республіці. До серпня 91-го залишається більше року.

У таких непевних умовах депутати сьомого скликання Верховної Ради УРСР, а краще сказати — першого скликання Верховної Ради України — приймають Декларацію про державний суверенітет.

Амбітний та сміливий документ, який поклав початок активній стадії боротьби за незалежність нашої держави. Після його затвердження здобуття Незалежності стало лише питанням часу.

Від імені всього українського народу, від нашого та усіх прийдешніх поколінь хочу подякувати тим, хто 1990 року наважився на цей крок. Починати велику справу завжди складно, а іноді навіть небезпечно. Вам було що втратити і чого остерігатись. Але ви поставили на карту все, можливо, навіть своє життя і життя своїх близьких. І вистояли та перемогли.

Декларація заклала принципи, на яких ми побудували нашу країну.

Демократія. Пріоритетність прав і свобод людини. Свобода слова та віросповідання. Верховенство права і закону. Са-

мостійність та незалежність державних рішень. Народ як єдине джерело влади. Мирне співіснування і культурний розвиток всіх національностей. Пріоритет загальнолюдських цінностей над класовими.

Згодом ці принципи були закріплені в Конституції та законах України. Вони залишаються актуальними й сьогодні. Ним має слідувати кожен громадянин, адже на цих принципах заснована наша державність.

Україна дуже стрімко змінюється. Але навіть у вирі швидких та кардинальних змін є істини, що мають залишатися незмінними та невіддільними часу і політики. 30 років тому ці істини були закріплені у Декларації, і сьогодні ми маємо захищати ці істини як за допомогою дипломатії, так і зі зброєю в руках.

Суверенітет і незалежність нашої держави — це те, що ніколи, жодним чином не може бути поставлено під сумнів. Декларація проголосила, що територія України «в існуючих кордонах є недоторканною і не може бути змінена та використана без її згоди».

Україна обстоювала свій суверенітет 1990 року, обстоює і 30 років потому. Наша держава — цілісна, єдина, сильна та непохитна у своєму праві на незалежність.

Ухваленні Декларації про державний суверенітет, а згодом Акта проголошення незалежності і Конституції України ключову роль відіграв саме парламент.

Верховна Рада завжди була і залишається відображенням українського народу, його очікувань та сподівань, місцем, де в дискусіях народжується

істина та майбутнє нашої держави.

В Україні до парламенту ставляться по-різному. Від нього багато очікують і ще більше критикують. Але ми не повинні забувати, що в доленосні та критичні для України моменти Верховна Рада демонструвала непорушну політичну волю, завжди була і буде на боці українського народу та української держави.

Так було при ухваленні Декларації про суверенітет. Так було при ухваленні Акта проголошення незалежності. Так було в момент прийняття Конституції. Так було під час багатьох кардинальних змін у нашій державі. І я впевнений — так буде надалі!

У моменти, коли вирішувалася доля держави, Український парламент завжди приймав рішення незалежно від політичних

прапорів та лозунгів. Ми повинні пам'ятати, що коли ми об'єднані великою спільною метою, то приймаємо рішення, які дійсно працюють на благо незалежної, суверенної та процвітаючої держави.

Велика влада — це завжди велика відповідальність. І я переконаний, що сьогодні кожен присутній в цій залі розуміє, що від наших рішень залежало і залежить, яке майбутнє ми збудуємо для наших дітей. В якій державі вони житимуть і які виклики перед ними стоятимуть.

Сьогодні доля України, що століттями йшла до своєї незалежності — саме в наших руках. І ми, український парламент дев'ятого скликання, маємо довести своїми діями, що ми готові до цієї відповідальності, як це зробили ви 30 років тому!

Місцеві вибори призначено на 25 жовтня

ПАРЛАМЕНТСЬКА ХРОНІКА

Ранкове засідання 15 липня

Учора народні депутати проголосували за призначення чергових місцевих виборів на неділю, 25 жовтня 2020 року. Це рішення фактично об'єднало всі політичні сили, окрім «Опозиційної платформи — За життя». Натомість постанову про утворення та ліквідацію районів із розгляду зняли.

Відкриваючи засідання, Голова Верховної Ради Дмитро Разумков поінформував, що Україна відзначає День українського миротворця. «Думаю, нам варто подякувати всім тим, хто допомагав наводити лад та мир у багатьох гарячих точках нашого світу, — сказав він. — На жаль, нині ми також маємо таку гарячу точку — це війна на сході нашої держави. Сподіваюся, всіма можливими шляхами ми зможемо досягти миру, перемоги й того, щоб Україна знову була єдиною, непоруш-

ною і щоб ніхто не зазіхав на наші кордони».

Під час виступів для внесення пропозицій, заяв та повідомлень народні депутати традиційно звертали увагу своїх колег на нагальні питання. Говорили про неможливість змінювати освітнє законодавство, акцентуючи на неприпустимості розколу суспільства на мовному ґрунті, про невідворотні наслідки запуску грального законодавства, про процеси, які відбуваються у сусідній Білорусі напередодні президентських виборів. Утім, найчастіше звернення стосувалися нового адміністративного поділу країни. Парламентарії зауважували, що багато міст районного значення, які протягом століть відігравали важливу адміністративну роль, тепер можуть втратити своє значення. Акцентували й на тому, що такий підхід збурює громадян.

Після цього в сесійній залі перейшли до розгляду питань порядку денного.

Проект постанови № 3768 про визначення представників Верховної Ради України до складу комісії з проведення конкурсу на зайняття посади Директора Державного бюро розслідувань проходили за скороченою процедурою. Голова комітету з питань правоохоронної діяльності Денис Монастирський повідомив, що до цього питання парламент повертається втретє і що це фактично остання можливість. Два попередні рази комітет пропонував включити до складу комісії, яка обиратиме очільника ДБР, народних депутатів. Після серйозних дебатів цього разу від комітету залу пропонувався затвердити трьох представників — колишнього члена вищої кваліфікаційної комісії суддів Андрія Козлова, завідувачку кафедри судострою та прокурорської діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Лідію Москвич та завідувача кафедри кримінального процесу та криміналістики юридичного фа-

культету Львівського національного університету імені Івана Франка Василя Нора. Ці люди є знайомими й авторитетними, вони мають час і можливість займатися вибором керівника ДБР, наголосив представник профільного комітету. Після короткого обговорення народні депутати схвалили запропонований перелік кандидатур 239 головами.

Також за скороченою процедурою парламентарії розглядали проект постанови № 3769 про визначення представників Верховної Ради України до складу комісії з проведення конкурсу на зайняття адміністративних посад у Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі. Це питання доповідала заступник голови Комітету з питань правоохоронної діяльності Галина Михайлюк. Вона повідомила, що для формування комісії парламент має подати сім осіб із бездоганною діловою репутацією, високими професійними та моральними якостями, суспільним авторитетом та належним досвідом. Народним депутатам запропонували проголосувати за такий перелік кандидатур: Дмитро Журавльов — перший заступник директора Інституту права та післядипломної освіти Міністерства юстиції України, доктор юридичних наук, професор (за згодою); Віталій Куц — член Всеукраїнської кримінологічної асоціації та Всеукраїнської асоціації кримінального права, кандидат юридичних наук, професор (за згодою); Андрій Мелешевич — професор факультету правових наук Національного університету «Києво-Могилянська академія» (за згодою); В'ячеслав Навроцький — професор кафедри теорії права та прав людини Українського католицького університету, про-

Костянтин Касай, Ірина Верещук.

фесор кафедри кримінального права і кримінології Львівського державного університету внутрішніх справ, членкореспондент Національної академії правових наук, доктор юридичних наук, професор (за згодою); Богдан Романюк — доцент кафедри транспортно-права та логістики Національного транспортного університету, кандидат юридичних наук (за згодою); Євген Соболь — завідувач кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені В. Винниченка, доктор юридичних наук, професор (за згодою); Лариса Удалова — директор Інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор (за згодою). Під час обговорення народні депутати такий список різко критикува-

ли. Як наслідок — лише 193 голоси на підтримку пропозиції, яка надійшла від комітету.

Далі на порядку денному стояло питання про внесення змін до Регламенту Верховної Ради та законів про статус народного депутата і про комітети Верховної Ради щодо підстав відсутності народних депутатів на пленарних засіданнях та засіданнях комітетів № 3642. Голова Комітету з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради Сергій Кальченко наголосив, що документ уточнює перелік поважних причин для відсутності парламентарія під час засідання в сесійній залі або на комітеті. Зокрема, пропонується додати такі підстави, як виконання доручень Голови Верховної Ради або доручень комітету тощо.

ЗАКІНЧЕННЯ НА 22-Й СТОР.

Фото Андрія НЕСТЕРЕНКА.

Більше фото тут — www.golos.com.ua

Марія Іюнова, Олена Кондратюк.

Річниця мужності і наполегливості

Напередодні урочистого засідання Верховної Ради України, присвяченого 30-річчю Декларації про державний суверенітет, представники парламентських політичних сил поділилися думками з приводу доленосного для України дня.

Євгенія КРАВЧУК, (фракція «Слуга народу»):

— Три десятки років тому за ухвалення Декларації про державний суверенітет України проголосували понад 98 відсотків депутатів тодішньої Верховної Ради. Така єдність заради майбутнього нашої країни має бути прикладом і для чинного парламенту сьогодні. Ці роки для всіх нас були непрості. Вони були яскраві та насичені, подекуди сповнені перемогами, подекуди — гострим боєм та сльозами. Щодень ми й досі відстоюємо найголовніше — наші єдність та незалежність.

Уже шостий рік Україна не має спокою та мирного неба, не має частини території. Саме тому, на мою думку, заради відновлення цілісності держави, заради закінчення війни ми й повинні нині діяти максимально злагоджено та ефективно. У 1990 році ухваленням Декларації депутати зробили перший крок на шляху до незалежної та процвітаючої України. Сьогодні ми ще долаємо цей шлях. Він непростий. Ми переживаємо і злети, і падіння, вчимося на помилках (часто на своїх власних). Та хоч би як складно було, ми йдемо вперед. Ідемо рішуче і цілеспрямовано. Десь уповільнюємось, десь падаємо, але завжди встаємо, крокуємо до повної реалізації тієї мрії, яка 30 років тому стала рушієм для одностайного голосування за ухвалення Декларації про державний суверенітет України.

Щиро бажаю кожному українцеві зберегти це прагнення до свободи, до вираження своєї волі, палку любов до своєї землі, і завжди йти вперед заради майбутнього ще маленьких нині українців, які колись, я в це щиро вірю, житимуть у вільній та процвітаючій країні. У тій самій, про яку мріяли ще в далекому 90-му.

Іванна КЛИМПУШ-ЦІНЦАДЗЕ (фракція «Європейська солідарність»):

— Декларація про суверенітет — це той документ, який дав базу і можливість рухатися до реального проголошення незалежності. Комуністичні представники в тодішній Верховній Раді УРСР змушені були реагувати на ті настрої, які вже формувалися в суспільстві, і не тільки в Україні. У балтійських республіках були ухвалені схожі документи. На той момент серйозно розвивався Народний рух України, відновлювалася наша національна і державницька свідомість завдяки роботі великої кількості подвижників, які в тяжкі часи Радянського Союзу зуміли пронести це розуміння і бажання. Тоді цю Декларацію допомагали дописувати представники з позапарламентських кіл. Це не означало, що комуністи хотіли відділитися від Радянського Союзу. Наша Декларація випереджала інші документи, які розробляли в тій-таки Білорусії. Ішлося про новий союзний договір. Але ця Декларація стала великою серйозною сходинкою до тих процесів, які відбулися у 1991 році.

Процес незалежності підсилили і Акт проголошення незалежності, і конституційний процес, і Конституція 1996 року. Усе це дало змогу Україні бачити себе державою. І парламент закладав її основи. Верховна Рада, незважаючи на різні представництва, в критичні визначальні моменти української державності змогла стати запорукою існування держави. Наприклад, у 2004 році саме парламент ухвалив рішення про третій тур виборів між Ющенком і Януковичем. У 2014 році після втечі Януковича парламент узяв відповідальність на себе і знову зміг забезпечити тяглість української державності. Парламент попри свою недосконалість у важливі моменти став основою розвитку країни й останньою

барикадою. Звісно, хотілося б, щоб ми відновили довіру до інституції. Народні депутати повинні мати стрижень і глибоко розуміти процеси. Мати чітку позицію стосовно агресії Російської Федерації. Парламент має чесно подивитися в очі історії, винести уроки і повести країну далі.

Міжнародна підтримка не буває за красиві очі. Вона не буває тільки за те, що українці молоді і хороші люди. Точилася велика дискусія між Польщею, Угорщиною і Канадою — хто перший і в який спосіб визнав нашу міжнародну суб'єктність. Хтось перший надіслав привітання, хтось перший оголосив, хтось — зателефонував. Це приємна і важлива дискусія. Над міжнародною підтримкою потрібно постійно працювати, до речі, в першу чергу — парламенту. Протягом останніх п'яти років ми не йшли з простягнутою рукою. Завдяки нашій відсічі агресії Росії наші міжнародні партнери змогли перегрупуватися в НАТО і перерозподілити свої військові сили, запобігти кіберзагрозам. Якби українці не боролися за свою країну, це було б тяжче реалізувати. Нині все йде за інерцією: влада відмовилася від демократичних процедур, застосує політичний тиск на незалежні інституції — ці речі не проходять непоміченими серед наших партнерів. Ми не працюємо над тим, щоб налагоджувати міжпарламентські зв'язки, ми почали втрачати міжнародну суб'єктність, яку тяжко здобували протягом 30 років. Мені як віцепрем'єрці з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України було завжди гордо казати, що я з України. У мене була сильна позиція. Нині дедалі більше міжнародних партнерів виступають із застереженням до української влади стосовно неприпустимості руйнації засадничих процесів. Варто прислухатися до них, не боятися і мати чітку позицію стосовно свого суверенітету.

Тарас БАТЕНКО (група «Партія «За майбутнє»):

— Декларація про державний суверенітет стала для нас тією цінністю, яка об'єднала суспільство в непростий час визначення свого майбутнього. Певно, від того часу в нас триває ця боротьба — за право вільно і самостійно жити й господарювати на рідній землі. За право розмовляти рідною мовою, за право на краще майбутнє для наших дітей та онуків. Пам'ятаймо про цей день, друзі, у сьогоднішні вирішальні часи, коли ми мусимо захищатися від зовнішньої агресії, боротися за мир, за гідну позицію нашої держави на міжнародній арені.

Потрібно забути про чвари і стати на шлях об'єднання, щоб зберегти Україну для українців. Це свято — ще одне нагадування кожному з нас, що український народ здатен на боротьбу за свою незалежність і своє майбутнє.

Миру і злагоди нашій державі та нашому суспільству!
За майбутнє!

Від імені депутатської групи «Партія «За майбутнє» вітаю вас з 30-ю річницею прийняття Декларації про державний суверенітет України!

Андрій ОСАДЧУК (фракція «Голос»):

— Ухвалення Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року здавалось абсолютно неможливим ще за 3—4 місяці до цього. Але обставини й події розвивалися настільки стрімко, що неможливе стало можливим, і зараз важливо пам'ятати чому.

На мою суб'єктивну думку, перший фундаментальний крок до створення незалежної української держави забезпечили мужність і страх. Мужність опозиційних депутатів Верховної Ради УРСР, які змогли прорватися в стіни парламенту на виборах у березні 1990 року, які тепер ми знаємо як перші демократичні вибори. Тоді 125 депутатів склали опозиційну до комуністичної партії Народну раду і в парламенті з 442 депутатів отримали реальну силу і вплив.

ДУМКИ З ПРИВОДУ

Юлій ЮФФЕ (фракція «Опозиційна платформа — За життя»):

— Я дуже пишаюся тим, що був одним із народних обранців, які прийняли Декларацію про державний суверенітет України. Цей історичний документ створив надійну основу для будівництва нової, незалежної, демократичної та миролюбної держави.

Я пам'ятаю, які жорсткі дискусії велися тоді між прибічниками різних політичних течій. У Верховній Раді були комуністи, націонал-демократи, центристи та колишні дисиденти — ми були різні. Але ми розуміли, як важливо забезпечити в нашій країні громадянський мир, створити умови для співпраці з сусідніми державами. І ми, попри всі незгоди, знайшли компроміс.

Ми дуже пишалися тим, що Україна була практично єдиною з радянських республік, в якій політична боротьба обійшлася без кровопролиття. На жаль, цей здобуток, ця важлива державотворча традиція сьогодні втрачена. І ми, державотворці України, не можемо без болю дивитися, як сучасні політики спотворили закладені нами основи. Як усупереч принципам та положенням Декларації, шляхом маніпуляцій та законодавчих вивертів нас затаюють у військовий блок. Як сьогодні ігнорують наріжний принцип Декларації про державний суверенітет щодо рівності всіх громадян української республіки, як проводяться політика культурної та мовної дискримінації. А платою за це є збройний конфлікт, втрата територіальної цілісності та суспільного миру.

Відповідно до Декларації, Україна мала стати соціальною, демократичною, правовою та позаблоковою багато національною державою. З цими цілями погодилися не тільки політики. У подальшому цей вибір підтримав і український народ. Це був перший великий Суспільний Договір, результати якого було закріплено на референдумі у грудні 1991 року.

Сьогодні повернення до основи, до положень Декларації — це єдиний шлях одужання нашої Вітчизни. Але для цього необхідні політична мужність та відповідальність, якої немає у правлячій монобільшості. Влада повторює помилки своїх горе-попередників, які зруйнували українську суспільну угоду. Влада ховається від викликів сьогодення, керується гаслом «ні миру, ні війни». І це дуже руйнівна позиція. Вона має не тільки політичні, а й економічні, соціальні наслідки. Страждає все. Від промисловості — до культури. Від енергетики — до охорони здоров'я. Але найстрашніше це те, що в полум'ї конфлікту на сході гинуть люди.

Я закликаю своїх колег-депутатів опам'ятатися і зробити все, щоб відновити територіальну цілісність, громадянську єдність та політичний діалог у нашій державі. Шлях вороженечі, угисків та примусу приведе нас до національної трагедії.

Треба повертатися до витоків, до нашої Декларації про державний суверенітет. Щоб цей парламент увійшов в історію як парламент, що добився миру, а не «добив» країну.

«Геростратова слава» нам не потрібна.

125 мандатів було геть мало, щоб ухвалити будь-які рішення, тим паче ідеологічні, але достатньо, щоб голос Народного руху і його союзників було чути на весь Союз. Народна рада за чотири місяці роботи наробила добрячого шуму і досягла головного: комуністи і каледисти, які були в тотальній більшості у Верховній Раді УРСР, почали їх побоюватися.

Ще за кілька років до цього уявити собі було неможливо, щоб у Верховній Раді за одним столом сиділи поряд люди з тризубом і люди з радянським прапором на лацкані. Але влітку 1990-го вони не тільки були в одній залі, а другі остерігалися перших. Остерігалися, бо розуміли що баланс сил змінюється. У комуністів були армія, міліція і КДБ, в опозиції — віра в Україну і вулиця, що почала оформлятися в повноцінного політичного гравця. Рух потроху набирала бали.

Але переламним для українського парламенту став інший момент, який сьогоднішня Москва воліє не згадувати. Наростаючий конфлікт між Горбачовим і Єльциним, суперагресивна і відчайдушна боротьба прибалтійських республік за свої права створили ситуацію, коли 12 червня 1990 року Верховний Совет РРФСР затвердив Декларацію про державний суверенітет РРФСР, якою проголосив переагу законів РРФСР над законами СРСР, задекларував чіткий намір будувати демократичну правову державу.

Для України це мало подвійне значення. Саме Росія перша здійснила політично-правові кроки для виходу з Радянського Союзу. Перший відчутний удар по імперії стався саме в Кремлі, і нині Путін може висловлювати будь-які претензії до наслідків цього процесу, тільки дивлячись у дзеркало. Саме голосування в Москві 12 червня 1990 року завдало нищівного удару по впевненості українських комуністів у непопущності системи. Вони всі дружно — від секретарів Компартії до офіцерів КДБ — зрозуміли, що їх зраджують. З другого боку, вони так само звикли мавпувати все, що відбувалося в Москві.

І весь цей коктейль емоцій і подій надзвичайно вдало розіграла Народна рада — і дотисла позитивне голосування 16 липня 1990 року. То була перша велика перемога, і тоді ще ніхто достеменно не знав і не вірив, що трохи більш як за рік ми проголосимо незалежну українську державу.

Валентин НАЛИВАЙЧЕНКО (фракція «Батьківщина»):

— 30 років тому, 16 липня 1990 року, Верховна Рада тоді ще УРСР ухвалила Декларацію про державний суверенітет України. І визначила суверенітет України як «верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади республіки в межах її території, незалежність і рівноправність у зовнішніх відносинах».

На нашому шляху до утвердження прав і свобод українців на рідній землі це був крок для відновлення державності. Крок уперед, сходинка до остаточного оголошення самостійності України та виходу зі складу Радянського союзу.

Ухвалення Декларації про суверенітет України стало потужним сигналом з Києва до остаточного розвалу Радянського союзу і самостійного утвердження інших республік.

Народ України переможно відновив свою Волю, а Держава Україна — свою Незалежність.

Нескорені українські герої вибороли право на життя у визвольній боротьбі, що триває й сьогодні.

І нині Україна перебуває у вкрай складних політичних умовах: наші захисники кров'ю щодня боронять рідну землю на сході, ми чекаємо додома наш український Крим.

Ми прагнемо відновлення миру та декупатії наших земель.

Ми хочемо гідного, а не вбогого життя для українців. Ми мріємо про європейський рівень життя та вимагаємо від влади чесного служіння Україні.

І ми маємо самі ставати сильними і незалежними, зшивати рідну країну та впевнено йти вперед!

Наш вибір — жити гідно на рідній землі!

З'ясувалося, що це ще не кінцева крапка, і потрібно йти далі

Розмова з першим Президентом Леонідом КРАВЧУКОМ з нагоди тридцятиріччя Декларації про державний суверенітет нашої країни не випадкова. У 1990 році він очолював Верховну Раду Української Радянської Соціалістичної Республіки, яка й ухвалила цей державотворчий документ. Ми поцікавилися в політика: які передумови були для історичного голосування, які настрої панували за межами країни і чи існують ризики для нашої сучасної суверенності?

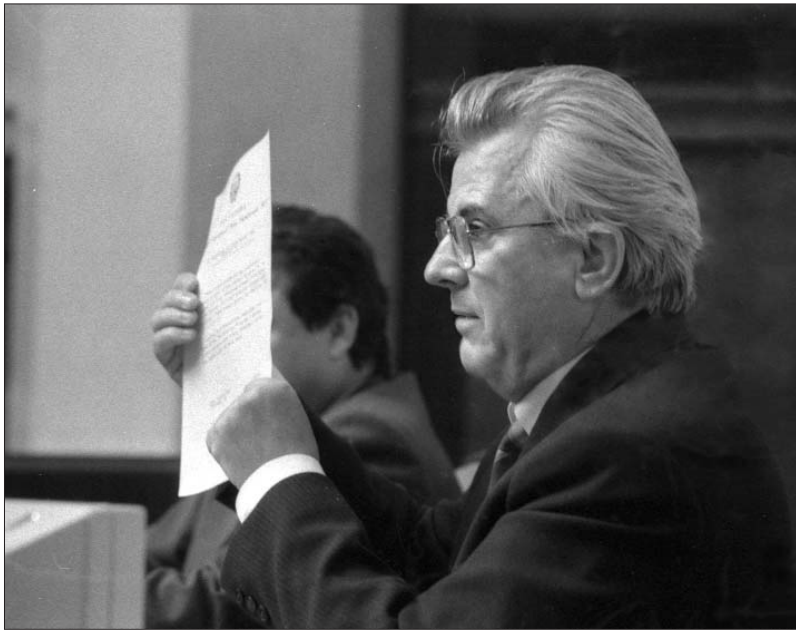
— В усіх процесах, пов'язаних із розпадом Радянського Союзу, Україна йшла на передовій. На ваш погляд, як так сталося, що свою Декларацію про державний суверенітет ми приймали далеко не першими серед союзних республік?

— Питання полягало в складнощах нашого політичного бомонду. Ідею суверенітету проголосив Центральний комітет комуністичної партії. Ми зібралися на пленум і дебатували про те, що в Радянському Союзі відбуваються дуже складні процеси. Для того, щоб йти в ногу із ситуацією, яка складається в Україні, нам потрібно було визначитися з приводу позиції комуністичної партії щодо суверенітету. Перша група членів ЦК висловила за економічний суверенітет. І перший проект документа, який підготували пленумом, так і називався «Про економічний суверенітет України». Але час шов, і в комуністичній партії утворилася демократична платформа. Це було досить умовно, але так вона називалася. І ця платформа виступила за суверенітет України не як держави, а як республіки. Все це було дуже важливо, кожне слово мало відповідне навантаження і відповідне значення. Після довгих і тривалих дебатів все ж ЦК погодився на те, щоб змінити назву, і вона стала такою: «Декларація про суверенітет республіки України» — тобто радянської соціалістичної республіки, а не держави. Ось на цьому спробі змінити щось на фоні подій, які відбувалися всередині компартії, і зупинилися.

Політичний бомонд України розділювався. Ми в Києві дивилися на процеси, які відбуваються в Москві, й також робили свої спроби. Адже Москва для всіх була орієнтиром. Але поки Росія не прийняла свій документ про суверенітет уже на чолі з Єльциним, ми не могли домовитися. Нам потрібен був приклад. І от коли Москва в червні ухвалила Декларацію про суверенітет Росії, Україна почала реально готуватися до прийняття своєї декларації. Таким чином, ми запізнилися, бо не були внутрішньо підготовлені. Ну, і через цю давню традицію, за якою Україна звикла оглядатися на Москву. Якщо говорити відверто, то й нині ще ця традиція не відійшла в минуле. Частина наших співвітчизників і в парламенті, і поза ним досі їздить у Кремль. Для них Москва як була, так і залишилася орієнтиром. То що вже казати про часи, коли Комуністична партія України становила 3,5 мільйона осіб? Це була друга за величиною комуністична партія Радянського Союзу.

— Чи можете пригадати, як ми ухваливали свою суверенність?

— Я був членом комісії, яка готувала документ про суверенітет, а очолював цю групу професор, доктор наук С. Дорогунцов, комуніст. І я тоді був членом комуністичної партії. Це не виходило за якісь рамки. Нам вдалося підготувати проект документа, й треба віддати належне — не було великої боротьби і глибокої дискусії під час його прийняття. Єдине питання, яке виникало, і воно було зафіксоване, що Україна проголосить

1990 рік. Голова Верховної Ради УРСР Леонід Кравчук у сесійному залі Верховної Ради 12-го скликання (першого демократичного скликання).

себе без'ядерною державою. До речі, цю пропозицію вніс відомий усім Іван Драч. І ця позиція була проголосована окремо. В проекті декларації, який підготувала група, такого положення не було.

Обговорювали тоді ще одне дуже важливе положення. Оскільки на той час ще не існувало української конституції, то група народних депутатів демократичного крила виступила з пропозицією записати, щоб ця Декларація набула сили Конституції. Така дискусія була, і розглядалася можливість записати це в преамбулі. Але після обговорення дійшли висновку, що конституція — це основний документ, і декларація, при всій повазі, не вбирає в себе конституційні норми, які стосуються життя і розвитку держави. Коли поставили декларацію на голосування, її прийняли. Були радіші в залі. Але тут же виникло питання: чи може сама Декларація за назвою та за характером визначати Незалежність України як держави? І висновком був такий — ні. Сама її назва не відповідає цьому змісту. Вона ставить багато важливих питань, відкриває дорогу до більш глибокого осмислення процесів, які відбуваються в державі, а точніше, в республіці, але радянським духом від неї не просто пахне, а несе. І було багато народних депутатів, які на цьому наголошували.

Саме тому одразу після ухвалення Декларації та під впливом всесоюзного референдуму, який оголосив тоді ще Михайло Горбачов, а також під впливом інших проблем, які виникали і в Москві, і в Києві, ми почали готуватися до прийняття Акта про державну Незалежність України, який ухвалили 24 серпня 1991 року. Чи можна сказати, що в цьому процесі відіграла позитивну роль Декларація? Відповідаю: «Так». Під впливом формулювань і обговорення, під впливом нашого документа, і російського, та інших союзних країн думки депутатів ставали більш радикальними та глибокими і орієнтованими на Незалежність. У Декларації більшість народних депутатів заявили про суверенітет, але в рамках Радянського Союзу. В ній йшлося здебільшого про економічні та соціальні права та блага. Особливо наголошували тоді на сплаті податків, бо наші економічні показники були дуже високими, а частину прибутку доводилося віддавати. Саме навколо цього точилася активна дискусія.

Питання Незалежності було більш радикальним, і його поставили пізніше. Ініціатором, як пам'ятаєте, стала молодь України. Студенти вийшли на Май-

дан, як тоді казали, на Революцію на граніті, й офіційно вимагали виходу з Радянського Союзу. Верховна Рада, яку я тоді очолював, прийняла рішення — дати можливість керівникам цієї Революції на граніті виступити на сесії Верховної Ради й викласти свою позицію. Це активно підтримували народні депутати демократичного спрямування. Ми винесли це питання на сесію, і студенти мали можливість чітко поставити свої завдання перед Україною як державою. Саме тоді прямо сформулювали питання про вихід України з Радянського Союзу. І після цього ми всі почали готуватися до серпня 1991 року. Але знову ж такі різні політичні сили — по різному. Така історія.

— Коли ухваливали Декларацію, чи розуміли ви тоді, що попереду Незалежність, і що вона так близько? І чи могли подумати, що ми дійдемо до того, що на цю суверенність зазіхатиме Росія, що на сході країни буде така ситуація, яку маємо сьогодні?

— Деякі наші політики, коли виступають із трибуни або на різних ток-шоу, то складається враження, що вони все передбачають, все знають і ніколи не помиляються. Я не належу до такої категорії людей. Скажу, що відчував: відбуваються дуже складні процеси. Бачив, як вони проходять у Прибалтиці й у всіх республіках. Розумів, що ці процеси можуть бути глибокими і що Радянський Союз має змінитися як форма. Але на першому етапі я підходив до вирішення корінного історичного питання про Незалежність України, яке потім змінило нашу країну і знищило Радянський Союз, по-іншому. Я був прихильником конфедерації. І коли ми зустрілися з Борисом Єльциним, то дуже серйозно обговорювали це питання — чи можна думати, щоб замінити федеративний устрій Радянського Союзу конфедерацією, за прикладом, ну, скажімо, Швейцарії. Але на цій зустрічі головував Михайло Горбачов, і він виступив категорично проти цього, і його підтримала більшість — і депутатів, і членів Ради Федерації.

А потім процеси повернули в інше русло. Після ГКЧП 19 серпня 1991 року до України приїхав командуючий сухопутними військами СРСР Валентин Вареніков, а з ним група військових прихильників Радянського Союзу. Вони вимагали зібрати Верховну Раду й підтримати ГКЧП. І це реалізувалося у вимогливій та настирній формі. Навіть були натяжки й залякування з приводу того, що підтримати ГКЧП можна й без України, але тоді невідомо було її історична доля. Я зміг

на це відповісти, сказавши, що Україна є республікою, яка має відповідні повноваження і права. Що ми прийняли Декларацію, яка проголосила суверенітет, що в нашій державі відбуваються дуже глибокі й серйозні процеси і що ми не можемо механічно перейняти те, що пропонує нам Москва і ви, «господін Вареніков», як представник ГКЧП. А ще я сказав, що не можу зібрати Верховну Раду з однієї причини — я не читав жодних документів, прийнятих на ГКЧП. А він мені й каже: «Так, по радіо передавали». Відповів йому: «По радіо ви можете слухати, а мені треба документи роздати кожному народному депутату, щоб він міг ознайомитися з ними, провести засідання відповідних комісій, і тільки тоді можна виносити будь-яке питання на сесію». І Вареніков поїхав у Москву.

А вже тоді виникло питання: домовлятися з Москвою, з політичним класом Радянського Союзу, з політбюро Росії (бо на той час ще існували партії) не можливо. Саме тоді гучно пролунала теза про зібрання позачергової сесії з виходом на Акт про державну Незалежність. Цей документ — уже історія. Він проголосив суверенітет, і це була не декларація. За нього проголосувало навіть більше народних депутатів, аніж становить конституційна більшість. Це була надзвичайна подія — в залі вирувало свято, співали, танцювали. Таке було піднесення, що, пригаду, думав, що вже не зможу управляти тим залом. Люди були під емоціями і під впливом.

Але з'ясувалося, що це ще не кінцева крапка і потрібно йти далі й готуватися до референдуму. Без нього України незалежною не було б. Її з'їли б самі українці. Повернімося до грудня 1991 року. Винесення на референдум питання про Незалежність дозволило нам забезпечити себе волею народу. І це дуже важливо. Після цього на засіданнях Верховної Ради не раз виносилися питання про скасування рішення Біловезької угоди та денонсацію цього документа. Підкреслюю, не один раз. У таких випадках я виходив на трибуну і казав дві речі: Верховна Рада України може приймати будь-яке рішення, але відмінити референдум вона не може. Тому що це пряме волевиявлення. І ще один момент — із 24 серпня до 1 грудня Незалежність України не визнала ані одна держава світу. Я запитував: чому? Тому що Верховна Рада не могла відмінити підсумки всесоюзного референдуму. Але все ж ми змогли прийняти документи в строгій відповідності до міжнародного права.

— З огляду на ці події, можна зробити висновок про те, що всі документи, які стосуються державотворення, ми вже ухвалили. На ваш погляд, будівництво нашої незалежної держави вже завершено? Чи на нас ще можуть чекати рішення такої державної ваги, як Декларація про суверенітет чи проголошення незалежності?

— Думаю, що дуже багато основоположних рішень уже прийнято. Найголовніше серед них — це проведення референдуму, під час якого більше 90 відсотків громадян висловилися за Незалежність України. Це вже історія, яку не змінити. Є рішення, прийняте в Біловезькій пуші, про денонсацію Радянського Союзу, і Верховна Рада проголосувала за нього. Уже немає підстав, щоб на основі якихось документів розвернути Україну назад. Але є небезпека внутрішню. Бо й досі триває по суті війна політичних сил України. Нині фракції, політичні групи й партії не можуть домовитися про найскладніші питання життя України. Скажімо, про мир у Донбасі, про реформи, чи з приводу питань політичної орієн-

тації на Захід, хоч це вже й у Конституції записано... Але небезпека є, і Росія використовує ці наші внутрішні вибори, щоб постійно нагадувати, що сила на її боці і що вона буде застосовувати не історичні документи минулого, а сьогоденні.

От, скажімо, прийняли дуже невдалий документ Мінських угод. Підкреслюю — з допомогою Петра Порошенко. В ньому записано, що спочатку треба провести вибори, а тільки потім — безпека і кордони. Кожному, навіть дуже недосвідченому, політику, видно, що на Донбасі ані атома, ані молекули українського не існує. Там є багато людей, які зі мною спілкуються і передають в Київ із окупованих територій їхні шкільні підручники. В них не просто немає нічого українського, там негативне, а часто й відверто вороже ставлення до України. Я запитую: якщо там немає нічого українського, немає українських партій і ЗМІ, як провести українські вибори за українськими законами? Мовчати! Кажуть: треба. І це каже, в тому числі, й частина народних депутатів. Маючи таку політичну палітру, не врегульовану духовно, політично й історично ситуацію, як сьогодні, ми маємо бути пильними. Бо загрози незалежності завжди існують. Але в даному разі вони вже іншого характеру та іншого порядку. Зараз ідеться про інше — про допомогу Україні здобути мир, повернути територіальну цілісність. Замість того, щоб говорити пусті нікчемні слова, політикам треба зробити все, щоб об'єднатися. Тоді всі побачать, що перед загрозами, які в нас є, ми єдині.

Натомість у нас шість ток-шоу на провідних каналах і ранку до вечора балаболють і ставлять під сумнів будь-які досягнення. Починають із того, що погано, і закінчують тим, що буде ще гірше — що Україна не витримає і на нас чекає біда. Я таким панам хочу побажати, щоб їм вискочив не один, а по два тіпуни на язиках. Україна важко, але будується. Веде неймовірну боротьбу, але живе й рухається вперед. Багато подібних пророків уже давно в сирій землі, а Україна була і буде.

— Давайте на завершення поговоримо про наші позитивні тенденції.

— Нині Президент Володимир Зеленський і його команда докладають багато зусиль і не завжди без успіху, завдяки яким ми рухаємося вперед. Захід це бачить і підтримує нас. Можливо, не так, як нам хотілося б, але все ж. Ми прийняли дуже багато законів і підзаконних актів, які зафундаментували український курс на Незалежність. Нарешті можемо сказати, що українська влада, маю на увазі передусім Президента, не гниє з голови. Для мене це момент істини. Можу засвідчити, що корупції на олімпі нині немає, і вірю в те, що не буде. А значить, ми поступово позбудемося її на всіх рівнях життя. Хабарник у нас звик брати все, що тільки може, але нині він вже бачить, що його ловлять, і ловлять серйозно. Є в нас і позитив, і негатив. Як людина, котра стояла біля витоків цього всього процесу, прожилу три окупації — польську, німецьку і радянську, була в комуністичній владі, Головою Верховної Ради, Президентом і політиком, я можу сказати: вірю в те, що думки кожного політика і кожної політичної партії, кожної людини, яку б вона філософію не сповідувала, повинні відштовхуватися від того, що ми живемо на цій землі. Україна жила, живе і буде жити!

— Дякую за розмову!

Фото Володимира САМОХОЦЬКОГО (з фондів Укрінформу).

ДО ДНЯ ДЕКЛАРАЦІЇ

За текст Декларації про суверенітет України в цілому. 16.07.1990

За: 355 Проти: 4 Утрималось: 0 Не голосувало: 26 Всього: 385. Рішення прийнято

Алтунян Г.О.	За	Ананьєв В.І.	За
Андрияка О.О.	За	Аптер Я.М.	За
Артемченко М.М.	За	Архіпова Г.Г.	За
Асєєв Г.С.	За	Бабанський Ю.В.	За
Бабій Д.В.	За	Багров М.В.	.....
Бадов В.Ф.	За	Базілянський Л.Л.	За
Байрака М.М.	За	Баладюк М.С.	За
Бандура А.І.	За	Бандурка О.М.	.....
Барабаш О.І.	За	Баталов В.Г.	За
Батіг М.І.	За	Батушко С.В.	За
Башкіров М.В.	Не голосував	Бєдь В.В.	За
Бичков В.В.	За	Бідений В.К.	За
Білий В.П.	За	Білий Л.С.	За
Білоблоский М.П.	За	Білоусенко О.Ф.	За
Богатирьова Р.В.	За	Бойко Б.Ф.	За
Бойко В.Л.	За	Бойко І.В.	За
Бойко І.Г.	За	Бойко К.В.	За
Бондаренко А.Д.	За	Бондаренко В.О.	.....
Бондаренко В.С.	За	Бондарєв В.П.	За
Бондарчук А.І.	За	Борейко М.С.	.....
Борзих О.І.	За	Бортник В.Ф.	За
Борщенко І.О.	За	Будько В.С.	За
Булянда О.О.	За	Бутенко А.І.	.....
Валея І.Ю.	За	Вансєв Г.І.	За
Васильєв В.І.	За	Васильєва Г.І.	За
Васін С.М.	За	Веретєніков В.О.	Не голосував
Виноградський М.П.	За	Віцяк П.І.	За
Влох О.Г.	.....	Восвода М.Т.	За
Волковецкий С.В.	За	Волошук М.Ю.	.....
Воробйов О.К.	За	Воробйов О.М.	За
Габор І.М.	За	Гавриленко М.М.	За
Гаврилов А.В.	За	Гайовий В.М.	За
Гайсінський Ю.О.	За	Галас І.І.	За
Гальцев П.С.	За	Ганжа М.О.	.....
Герасименко С.Д.	За	Герц І.І.	За
Гетьман В.П.	За	Глуховський А.Я.	За
Гнаткевич Ю.В.	За	Голобородько О.М.	.....
Головатий С.П.	За	Головач В.М.	За
Головенко М.Я.	За	Головок Ю.П.	За
Голубєв М.А.	За	Гоменок І.А.	.....

Гопей І.О.	За	Гордієнко А.Л.	За
Горинь Б.М.	За	Горинь М.М.	За
Горін Е.О.	За	Горохівський Л.Т.	За
Грабін В.В.	За	Гребенченко Л.Г.	Не голосував
Гришів Є.А.	За	Гришів І.О.	За
Гриничук І.А.	За	Гриньов В.Б.	За
Грицай І.Т.	За	Гришко М.В.	За
Грищенко І.М.	За	Гудима О.В.	За
Гуменюк М.В.	За	Гуренко С.І.	За
Гусєв В.І.	За	Данчевський В.Я.	.....
Давиєв Г.А.	За	Демидов Г.В.	.....
Дем'янов В.В.	За	Деркач І.С.	За
Дзюба М.Г.	За	Дідик М.А.	За
Дідоренко Е.О.	За	Дмитришин Я.І.	За
Дмитрієв Є.І.	.....	Дмитрук Л.М.	За
Дорогунцов С.І.	За	Дорофєєв В.М.	.....
Дорошенко І.К.	За	Драч І.Ф.	За
Дробінський В.Г.	За	Дроп'єв А.А.	За
Дубенков Г.О.	За	Дубовський А.І.	За
Дубров Л.В.	За	Дудченко В.І.	За
Дума З.Є.	За	Дунтау О.М.	Проти
Дупляк М.С.	За	Дурдинець В.В.	За
Духов Б.І.	За	Ейсмонт В.Ю.	За
Євтухов В.І.	За	Єлішев І.В.	За
Єльченко Ю.Н.	За	Ємельянов О.С.	За
Ємець О.І.	За	Єршов А.В.	За
Єщенко В.М.	За	Желіба В.І.	.....
Жук В.В.	За	Жуков В.Р.	.....
Завадська К.П.	За	Загородній Г.Д.	За
Задорожний Б.В.	За	Засць І.О.	За
Зайко Я.Я.	За	Залудяк М.І.	За
Захарук Д.В.	За	Збігнєв Ю.І.	За
Звягільський Ю.Л.	За	Зиченко А.Л.	За
Іваничук Р.І.	За	Івасюк В.П.	.....
Івашко В.А.	.....	Ігнатенко В.В.	За
Ізмалков В.М.	За	Іоффе Ю.Я.	За
Істратенко М.В.	За	Казак Л.В.	За
Казмірук В.Й.	За	Калинець І.О.	За
Каменчук С.О.	За	Капштик І.М.	За
Карасик В.М.	За	Карпенко В.О.	За
Касьяненко А.І.	За	Качура Б.В.	За

Квасов В.І.	За	Кельман Д.І.	За
Кендзьор Я.М.	.....	Кисельов А.В.	За
Кислий П.С.	За	Ківшик П.А.	За
Кінах А.К.	За	Кіпаріє Ф.С.	За
Коваленко М.М.	За	Ковінько А.І.	За
Козаренко В.І.	За	Козарський Б.І.	За
Колєснік С.В.	.....	Колєснік О.М.	.....
Колінець В.В.	За	Колісиченко М.П.	За
Кондратьєв Я.Ю.	За	Кондряков О.М.	Не голосував
Корж А.В.	За	Коржик В.І.	За
Корнєєв А.В.	За	Корнієнко Л.Я.	За
Коробко М.І.	За	Короленко Є.С.	За
Косів М.В.	За	Костенко Ю.І.	За
Костюк О.В.	За	Котик Б.Д.	За
Коцюба О.П.	За	Кравчук Л.М.	За
Криволап В.І.	За	Крижанівський В.П.	За
Крупа Л.М.	.....	Крючков В.Д.	Не голосував
Кузьменко М.І.	За	Куницький С.В.	.....
Курашник В.В.	За	Куцай І.Л.	За
Кучма Л.Д.	.....	Кущарьов Є.П.	.....
Куянов В.В.	За	Лазаренко П.І.	За
Лебедик П.В.	За	Лєвченко Г.П.	.....
Леміш В.П.	За	Лисенко А.О.	За
Лісовенко В.Т.	.....	Ліщина Б.М.	.....
Лобач В.І.	За	Лобєнко А.О.	За
Локтєв С.В.	Не голосував	Лубківський Р.М.	За
Лук'яненко Л.Г.	За	Любєнчук М.І.	.....
Ляхов І.А.	За	Ляшко В.І.	За
Мазур В.Д.	За	Мазур Ю.М.	.....
Макар І.І.	За	Макаренко С.М.	За
Македонський І.І.	За	Макеєнко В.В.	За
Марков Б.І.	За	Мармазов Є.В.	Не голосував
Мартиненко В.П.	За	Мартинчук В.Й.	За
Марченко В.Р.	.....	Марченко І.Д.	За
Маслов М.І.	.....	Маслюк Г.Є.	За
Масол В.А.	За	Матвєєв В.Й.	За
Матвієнко А.С.	За	Матійко А.С.	Не голосував
Мацялко М.В.	За	Маякін В.А.	Не голосував
Мєдвєдєв В.Г.	За	Мельник А.М.	За
Мельник Б.П.	За	Мельник М.Є.	За
Мельничук В.Г.	.....	Мєньшов В.О.	За
Мєшєряков В.Ф.	.....	Мисник П.О.	За
Михайлюк В.П.	За	Мовчан П.М.	.....
Мокін Б.І.	За	Мокроусов А.О.	За
Мороз О.В.	За	Мороз О.О.	За
Московка В.М.	За	Мостієвський А.Б.	За
Мотюк М.П.	За	Муєєнко І.М.	За
Нагулко Т.Д.	За	Науєнко М.В.	За
Негода В.Ф.	За	Некрасов В.П.	.....
Нєчипоренко О.Л.	За	Ніколаєнко І.А.	За
Новицький С.А.	.....	Новіков В.Я.	Не голосував
Носов В.В.	За	Олійник Б.С.	.....
Омельченко М.Г.	За	Осадчук П.І.	За
Остаєнко О.Ф.	.....	Островський З.В.	.....
Остроуєнко С.В.	За	Павленко Ф.О.	За
Павличко Д.В.	.....	Павліченко В.К.	За
Павлов В.О.	За	Павлюк С.П.	За
Панасовський О.Г.	.....	Панасюк Ф.Т.	За
Панченко В.Є.	За	Парасуєнко М.В.	За
Пасічник І.Д.	За	Пауль В.Й.	За
Передрій Б.І.	За	Перепадін О.І.	Не голосував
Петін В.М.	Не голосував	Петренко В.О.	За
Петренко М.Я.	Не голосував	Петров В.М.	За
Пєчеров А.В.	За	Пилипенко В.В.	За
Пилиничук В.М.	За	Пиріг Л.А.	Не голосував
Півень М.І.	За	Під'яблонський М.І.	За
Піскун О.І.	За	Плоєконос І.М.	.....
Плющ І.С.	За	Полжаров І.І.	За
Полчєс Г.С.	За	Полічка А.В.	За
Поляк В.І.	.....	Попєряк А.Н.	За
Попик І.В.	За	Попов М.М.	За
Попович І.В.	За	Порада О.М.	.....
Порєвський М.І.	За	Портной В.С.	За
Потєбєнко М.О.	За	Правленко С.М.	За
Приходько В.А.	За	Причків О.О.	Проти
Продан К.К.	За	Протасов В.І.	За
Пулінець П.М.	Не голосував	Пустовоїтенко В.П.	.....
Пучко О.О.	За	Пушик С.Г.	За
Пшєнічников А.Є.	За	Рапій Р.К.	За
Рєбрик Б.В.	За	Рєва В.М.	За
Рєвенко М.М.	За	Рєзнік Б.Я.	За
Рибальченко А.А.	За	Родигін В.М.	За

Романов Ю.С.	Проти	Романчук В.М.	За
Романюк В.С.	За	Романюк В.С.	За
Руденко В.М.	За	Рудик В.Н.	За
Рябокєв В.П.	За	Рябокєв О.Г.	За
Рябченко М.А.	За	Саввін О.М.	За
Савєльєв О.С.	За	Савченко А.П.	За
Савчук А.Я.	За	Салій І.М.	За
Сальніченко В.М.	Не голосував	Санін В.Н.	Не голосував
Сацький В.А.	.....	Сватков Л.Б.	За
Свідєрський Ф.Ф.	За	Сєваст'янов В.І.	За
Сємєнєв С.В.	За	Сєрбін Ю.С.	За
Сєребрянников Ю.П.	За	Сидоренко М.Я.	За
Симоненко В.К.	За	Ситник В.П.	За
Сичов В.О.	.....	Сівкова Л.М.	За
Сівцов М.П.	.....	Скальський В.В.	За
Скорик Л.П.	За	Слєдєєв В.П.	Не голосував
Слєсарєнко В.М.	За	Слободєнко В.М.	.....
Сметанін В.І.	За	Смирнов Ю.К.	За
Снігірьов М.М.	За	Собєльєв С.В.	За
Спаский О.М.	.....	Спис М.М.	За
Стадніченко В.Я.	За	Старіченко О.Г.	.....
Стєпенко В.І.	За	Стєцьків Т.С.	За
Стрєльников В.К.	Не голосував	Ступніков Ю.І.	За
Стус В.І.	.....	Сугоняко О.А.	За
Сухий В.В.	За	Сухорук А.О.	За
Табуряєвський Л.І.	За	Танюк Л.С.	За
Тарасенко О.Г.	За	Тєрєхов В.П.	.....
Тєряєв В.І.	Не голосував	Тимчук С.А.	За
Тихонов В.М.	Не голосував	Ткачук А.Ф.	За
Толстєухов А.В.	За	Толубко В.Б.	За
Топалов В.А.	За	Тризна В.С.	За
Уманєв Ю.І.	За	Уєатєнко В.І.	За
Фєдоров В.Г.	.....	Фєсун Н.А.	За
Філенко В.П.	.....	Фомєнко Г.П.	За
Хананов Е.А.	За	Хижняк В.М.	Не голосував
Хилєк О.О.	За	Хмара С.І.	За
Хмєльнюк В.Я.	За	Холорєвський Г.І.	За
Хоменко М.Г.	За	Хомич Д.М.	За
Хотлєбєй Ю.Ю.	За	Цєков С.П.	Проти
Цєрт М.П.	За	Чародєєв О.В.	За
Чєбан О.О.	.....	Чєпурний А.Г.	За
Червоної В.М.	.....	Черєв В.І.	За
Черненко В.Г.	За	Чернєвський О.П.	За
Чобіт Д.В.	За	Чорновіл В.М.	За
Чорнокур В.Р.	За	Чулаков Є.Р.	Не голосував
Чумак А.С.	За	Чураков В.М.	За
Чучук М.С.	За	Шановал В.Н.	За
Шариков Б.І.	Не голосував	Швайка М.А.	За
Шведєнко М.М.	За	Швєнь В.Р.	За
Шєвченко В.І.	.....	Шєвченко В.П.	За
Шєвченко О.Т.	За	Шєвченко О.Є.	За
Шєна В.В.	.....	Шєршун М.Х.	За
Шєховцов О.Д.	За	Шинкарук В.М.	За
Шпєшкін В.І.	За	Шкарбан М.І.	За
Шлємко В.Т.	За	Шовкоштиний В.Ф.	.....
Шульга М.О.	.....	Шєрбина В.О.	За
Юрєнко А.П.	.....	Юхновський І.Р.	За
Яворєвський В.О.	За	Ягофєров А.М.	Не голосував
Яковичиши Л.Г.	За	Янушєвич С.А.	За
Яришєв М.М.	Не голосував	Ярчук М.М.	За
Яєнієвський В.В.	За	Яєсєва Т.М.	За
Яєнєнко В.М.	За	Яєцуба В.Г.	.....

18 липня головуєчий Іван Плющ повідомив, що до секретаріату надійшли письмові звернення 19 народних депутатів (Орєста Влоха, Лєва Крупи, Василя Крючкова, Євєна Мармазова, Володимира Марченка, Володимира Новікова, Дмитра Павличка, Любомира Пирєга, Павла Пуліця, Віталія Сальніченка, Володимира Стуса, Віктора Тихонова, Василя Червоної, Миколи Шульги, Володимира Філенка, Віталія Хижняка, Анатолія Ягофєрова, Володимира Яєуби та Олєксандра Остаєнєнєк) з проханням зарахувати їхні голоси «за» ухвалення Декларації, оскільки вони з поважних причин (відсутність карток для голосування, перебування в лікарні тощо) не змогли взяти участь у голосуванні. Причому, що стосується М. Шульги, то він, як голова комісії, був доповідачем із цього питання та 18 годин перебував на парламентській трибуні, тож не мав можливості проголосувати. А на той час тиснути на кнопку сусіда ще не було прийнято.

Однак Сергій Головатий зауважив, що «історичний момент на те й історичний, щоб ті, хто не подбав про свої картки чи був відсутній, не брали участі в тій історичній миті». А крім того, зазначив він, якщо «ми дозволимо собі виправити результати голосування, то цим ми дозволяємо надалі кожного разу змінювати результати голосування». Таким чином у задоволенні заяв народним депутатам було відмовлено, але їхню позицію було зафіксовано для історії.

Сергій ГОЛОВАТИЙ: «Це предтеча Акта проголошення незалежності та нової Конституції»

Народний депутат України першого—шостого скликань Верховної Ради, міністр юстиції у трьох урядах, а нині заступник Голови Конституційного Суду Сергій Головатий є співавтором таких фундаментальних для Української держави документів, як Декларація про державний суверенітет України, Акт проголошення незалежності України, Конституційний договір 1995 року та Конституція України 1996 року. Тож напередодні 30-ї річниці ухвалення Декларації про державний суверенітет пропонуємо розмову кореспондента «Голосу України» із Сергієм Головатим (на знімку) про те, як ухвалювали цей документ.

— Сергію Петровичу, ви є автором одного із дев'яти проєктів Декларації про державний суверенітет України, проте саме з вашого проєкту до фінальної версії цього документа було включено не менше половини запропонованого вами тексту, з-поміж чого — низка визначальних для творення незалежної Української держави положень. Зокрема, під час представлення та обговорення всіх проєктів, голова парламентської Комісії з питань державного суверенітету Микола Шульга повідомив, що комісія пропонує спиратися на внесені Президією Верховної Ради та народним депутатом Сергієм Головатим пропозиції як такі, що є найбільш повними. Пригадайте, які положення вашого проєкту стали складовими ухваленого 16 липня історичного документа?

— Насамперед хочу зазначити, що проєкт Декларації про державний суверенітет та самоврядування українського народу ми підготували спільно з Іваном Тимченком — на той час він працював як науковець в Інституті держави і права імені Володимира Корещького, а згодом був обраний Головою Конституційного Суду України. Тож під поданим мною проєктом було написано: *проєкт Декларації про державний суверенітет та самоврядування українського народу підготовлено народним депутатом Сергієм Головатим та старшим науковим працівником Інституту держави і права Іваном Тимченком.*

До остаточно ухваленій редакції Декларації про державний суверенітет України із нього справді увійшло багато положень. Почнемо з того, що повністю складовою Декларації стала запропонована мною частина преамбули: «Верховна Рада Української РСР, виражаючи волю народу України, прагнучи створити демократичне суспільство, виходячи з потреб всебічного забезпечення прав і свобод людини, шануючи національні права всіх народів, дбаючи про повноцінний політичний, економічний, соціальний і духовний розвиток народу України, визнаючи необхідність побудови правової держави, маючи на меті утвердити суверенітет і самоврядування народу України...». Далі слово в слово з мого проєкту увійшов перший розділ Декларації, який гласить, що Українська РСР — суверенна національна держава, що розвивається в існуючих кордонах на основі здійснення українською нацією свого невід'ємного права на самовизначення, що Українська РСР здійснює захист і охорону національної державності українського народу та що будь-які насильницькі дії проти національної державності Укра-

їни з боку політичних партій, громадських організацій, інших угруповань чи окремих осіб переслідуються за законом. Так само дослівно увійшов розділ «Громадянство Української РСР» та частина положень розділу «Територіальне верховенство». Із розділу «Збройні сили Української РСР» увійшов тільки один рядок — про те, що Україна має право на власні Збройні Сили.

— Але якщо врахувати, що в пропонованому Президією проєкті про власні Збройні Сили взагалі не згадувалося, то навіть оцей один рядок мав на той час величезне значення.

— Так, у моєму проєкті Збройними Силами було присвячено цілий розділ, проте для тогочасної комуністичної більшості було складно погодитися навіть на цей один рядок. Загалом, виходячи з konieczности проголошення принципу поділу влади, я пропонував окремі розділи щодо кожної з її гілок. Проте, зрештою, було тільки коротко згадано, що державна влада в республіці здійснюється за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу та судову.

— Це теж було неабияким прогресом, адже проєкт Президією передбачав, що вся повнота державної влади на території України має належати Верховній Раді УРСР. Але, окрім законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, ви тоді також пропонували виокремити ще одну владу — прокурорську. З чим це було пов'язано?

— Що сказати... Як людина, що здобула вищу освіту в радянській системі, я тоді думав, що це і є окрема влада. І не тільки я так думав — нас, юристів, усіх тоді так вчили. Адже навіть у Конституції України 1996 року прокуратура отримала окремий розділ, чого не можна було робити. А остаточно ми позбулися цього тільки у 2016 році, вмонтувавши прокуратуру в судову систему, як це є у більшості європейських країн. А те, як довго ми до цього йшли, якраз і свідчить, наскільки вкоріненою була тоталітарна модель із прокуратурою як «государевим оком».

— Порівнюючи ваш проєкт з ухваленим текстом Декларації, також бачимо, що до нього майже повністю увійшли ваші пропозиції щодо національно-культурного розвитку, міжнародних відносин, економічної самостійності. Але водночас доцільно згадати, які з запропонованих Президією розділів за підсумками обговорення зрештою були виключені з документа. Зокрема, на початку обговорення дуже часто згадувалися такі словосполучення, як «союзний до-

говір», «союзний бюджет» та «союзна власність», а також передбачався окремий розділ із переліком так званих «невід'ємних суверенних прав УРСР» у цьому союзі. На той час ви були одним із небагатьох народних депутатів, хто аргументовано пропонував вилучити цей розділ із переліком так званих «невід'ємних суверенних прав УРСР», бо, за вашими словами, просто неможливо укласти вичерпний перелік усіх суверенних прав держави. Замість цього ви закликали чітко задекларувати, що на території республіки діють лише Конституція та закони УРСР.

— Щоб осмислити обставини підготовки та значущість Декларації, маємо поринути в тогочасну історичну дійсність. Нагадаю, що цей документ ухвалено буквально через два місяці після початку роботи обраної в березні 1990 року Верховної Ради УРСР. Тобто 15 травня, як це було раніше, народні депутати склали присягу, а 16 липня ми вже мали Декларацію.

Якими були тогочасні сторичні реалії? До першого (демократичного) скликання парламенту було обрано 442 народні депутати, з-поміж них 380 були членами КПРС. Поряд із цим діяла конституційна норма про керівну та спрямовуючу роль КПРС в усій радянській системі. Тому складно було сподіватися, що утверджена в Радянському союзі політична система піде на самознищення. Але у зв'язку з тим, що ця політична система почала хитатися, генеральний секретар КПРС Михайло Горбачов розумів, що без нового союзного договору врятувати СРСР не поталанти. Згадаймо, що тоді вже п'ять союзних республік, або, як ми кажемо сьогодні, окупованих Московією територій, у різний спосіб уже були задекларували свої незалежницькі прагнення.

— Литва, наприклад, ще 11 березня 1990 року проголосила відновлення своєї державної незалежності.

— Так, Литва одразу пішла на відновлення повної незалежності, бо культура та самоусвідомлення її суспільства давала змогу це зробити.

— Латвія та Естонія також уже готувалися до подібного кроку. Декларації про державний суверенітет на той час ухвалили Грузія

лися чергові збори Народного руху в Хусті, а це був березень 1990 року, у програмових документах було чітко зафіксовано курс на незалежність. У зв'язку з цим із Компартії почали виключати тих, хто брав участь у хустському з'їзді, зокрема, виключили мене та Віталія Дончика. Формулювання про виключення було таке: «За сепаратистські настрої та спробу утворити альтернативну до КППС партію».

Тобто нас нібито покарали, і це було дуже добре.

З огляду на ці обставини, в Декларації ми ще не могли проголосити повну незалежність, але треба було закласти до неї ті речі, які стали б основою для майбутнього творення Української держави. Тоді ми навіть не сподівалися, що це станеться вже через рік, тому в документі фіксували суверенітет держави Україна, як це було запропоновано в моєму проєкті, — верховенство, суверенність, повнота й неподільність влади. Тобто в такий спосіб ми вперше зафіксували, що не поділяємо владу в Україні з Москвою. Це було найголовніше. І друге — самовизначення української нації. Потрібно було зафіксувати, що суверенітет проголошується на території держави, яка утворена українською нацією. Саме вона є творцем своєї власної держави, в неї є природне право на самовизначення, їй належить мати національну державу, яку мають практично всі народи Європи. Бо державність на теренах Європи, за винятком хіба що Бельгії та Швейцарії, сформувалася у вигляді національних держав.

Надзвичайно важливим було й утілення в Декларації ідеї поділу влади в Україні. Чому це важливо? Бо станом на 1990 рік була КППС, якій належала вся повнота влади. Це було записано у статті 6 конституції СРСР та УРСР. Тому нам потрібно було зафіксувати ідею, на якій збудовані європейські держави: демократія та поділ влади. Також слід було задекларувати інститути, через які самостійну та повноправну українську державність можна було досягти. Це, зокрема, інститут громадянства, це інститут власних Збройних Сил, це власна судова система, це власний прокурор, це грошова одиниця, це економічна самостійність... Усі ці речі було зафіксовано в Декларації як принципи майбутньої української державності. І в такий спосіб вийшло, що ще за існування Союзу РСР Верховна Рада УРСР 355 головами, з яких більшість були комуністами, підтримала Декларацію, в якій було зафіксовано оці стовпи української державності. Хотіли вони того чи ні, свідомо чи несвідомо, це вже інше питання. Але з ухваленням Декларації було зафіксовано й територіальне верховенство української влади, і всі інститути, що їх треба

мати незалежній державі. Отже, від створення Народного руху до ухвалення Декларації про державний суверенітет України, в якій було закладено формулу, що неодмінно веда до нашого усамостійнення, не минуло й року.

— Сергію Петровичу, досі єдиним питанням, довкола якого точаться дискусії, залишається положення Декларації щодо позаблоковості та без'ядерності України? Коли воно з'явилося, адже цієї пропозиції не було в жодному із проєктів Декларації?

— Ідея позаблоковості прийшла мені в голову десь напередодні 13 липня, коли завершувався розгляд усіх проєктів Декларації. Тоді подумалося, що цей пункт дасть змогу Україні ще більше дистанціюватися від Москви. Чому? Бо Радянський Союз був членом Варшавського блоку, що протистояв НАТО, а на території України було розміщено неймовірно велику кількість радянської ядерної зброї. Саме тому проголошення, що Україна має намір не брати участі у військових блоках та дотримуватиметься трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї, створювало передумови для виходу України з СРСР та переходу на самостійні рейки.

Коли ця формула прийшла мені в голову, я її сформулював і в кулуарах показав професорові-міжнароднику Володимирові Василенку, який на той час був консультантом Президії Верховної Ради. Він сказав, що ідея хороша та правильна на той момент, бо дає можливість Україні дистанціюватися від Москви і в подальшому вимагати повністю приборкати з нашої території ядерну зброю. Оскільки такої чи подібної формули справді не було в жодному із поданих проєктів Декларації, то мою пропозицію довелось вносити «з коліс». І вранці 13 липня, коли я знову розмовляв із професором Василенком, він мені каже: «Ти дуже радикальний рухівець, тому буде краще, якщо цю пропозицію зачитає Іван Федорович Драч, якого сприймають лояльніше. А ми переговоримо з Іваном Плюшем та іншими, і тоді вона пройде. Бо як на трибуну вийдеш ти, то цю пропозицію точно зарубають». Зрештою, так і вийшло: Іван Драч запропонував цю поправку від одного з двох мікрофонів, що тоді виставляли в проходах сесійної зали, а я виступив із редакційним уточненням, яке стосувалося формулювання трьох неядерних принципів, і після нетривалої дискусії її було підтримано.

— Тобто це сьогодні в нашій Конституції задекларовано курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію, а в 1990 році, коли ще існував СРСР, положення про позаблоковість та без'ядерність було спрямовано проти перебування України у Варшавському блоці країн, який протистояв блоку НАТО. Проте й зараз твзгаду у Декларації про майбутню позаблоковість деякі політичні сили намагаються використовувати як аргумент

У НОМЕР

Виставка економічних досягнень Великої Британії стала додатковим поштовхом до змін

Уперше за весь радянський період в березні 1990 році відбулися справжні вибори до Верховної Ради УРСР. Виборці насправді вибирали

найкращих з великої кількості кандидатів у депутати. Мене було обрано депутатом від Московського виборчого округу Харкова, де я жив і працював. Верховна Рада почала діяти ак-

тивно, хоча досвіду парламентської діяльності не мав жоден депутат.

Навесні 1990 року Грузія ухвалила декларацію про державний суверенітет, а Латвія, Литва й Естонія прийняли акти про відновлення незалежності цих країн.

12 червня 1990 року Декларація про державний суверенітет РРФСР була прийнята першим з'їздом народних депутатів Росії.

Верховна Рада у червні почала обговорювати проект такої декларації, а після 12 червня парламент інтенсифікував свою роботу над питанням суверенітету.

16 липня 1990 року Декларацію про державний суверенітет України було прийнято конституційною більшістю.

Цей документ був декларацією про політичні наміри стосовно майбутнього України.

У той час багато хто з нас цікавився Декларацією про державний суверенітет США як щодо змісту, так і щодо термінів її реалізації. Сполучені Штати отримали незалежність через 11 років після прийняття своєї декларації.

Ми тоді ще не знали, що вже через рік Верховна Рада буде змушена розглянути питання про незалежність і створення суверенної держави.

Значна кількість народних депутатів України, включаючи мене особисто, розуміли неефективність комуністичної системи державної влади і управління. Особливо бездарною була економіка радянського комунізму. Але треба було обрати шлях змін, тобто відповіді на запитання: «Що робити?» Було обрано шлях виходу — державна незалежність.

Зроблю невеликий відступ. У червні 1990 у Києві на ВДНГ проходила виставка економічних досягнень Великої Британії, куди було запрошено і нас, народних депутатів України. Побачене стало додатковим поштовхом до змін. 30 червня у Верховній Раді виступала прем'єр-міністр Великої Британії Маргарет Тетчер. Виступ був яскравий як і її відповіді на запитання депутатів.

Ми визначилися. Україні була потрібна ринкова конкурентна економіка, приватна власність, вільне підприємництво і мінімальне втручання чиновників в економіку. Так само треба було створити юридичні гарантії прав людини, права приватної власності і безпеки підприємництва, для чого реформувати судову владу як головного регулятора чесних відносин між державою і громадянами.

Після подій у Москві 19—21 серпня 1991 року Верховна Рада України проголосила Акт про створення України як суверенної держави, за що 24 серпня проголосувала конституційна більшість депутатів.

Після цього було створено Тимчасову парламентську комісію з розслідування подій, пов'язаних із заколотом ГКЧП. Головою цієї комісії Президія Верховної Ради України обрала мене. Уже 30 серпня 1991 року я зробив свою першу доповідь на засіданні Президії і від імені комісії подав проект Указу про заборону діяльності Комуністичної партії України і націоналізації майна КПРС-КПУ на території України. Указ було прийнято 19 голосами за, проти — один.

Але це вже інша історія.
Юрій ГАЙСІНСЬКИЙ,
народний депутат
першого скликання
Верховної Ради України.

проти вступу України до НАТО. Чи повинні ми враховувати політичні умови, в яких цей документ творився?

— Звичайно. Тому що Радянський Союз входив до Варшавського договору і не був нейтральною державою. А Україна цим заявила: ми не хочемо бути у вашому блоці! Зрозуміло, що тоді ми говорили не про блок НАТО, а про те, що не хочемо бути у блоці Варшавського договору, який протистоїть країнам Заходу. Тобто уявіть, що УРСР і далі перебувала у складі якогось оновленого союзу, але при цьому 355 головами народних депутатів, які представляли весь тогочасний радянський український соціум, Москві було чітко сказано: забирайтеся геть зі своїми ракетами, зі своїм військом! У нас будуть свої Збройні Сили і ми не хочемо мати нічого спільного із протистоянням двох блоків. Отака в нас була думка. І ця позиція значною мірою віддаляла нас від Москви.

У контексті відокремлення від Москви хотів би також нагадати, що через три місяці після ухвалення Декларації про державний суверенітет відбулася ще одна, пов'язана з цим документом, знакова подія. На жаль, про неї геть забувають. Ідеться про внесення 24 жовтня 1990 року Верховною Радою змін до Конституції УРСР. Це відбулося якраз у зв'язку з ухваленням Декларації про державний суверенітет. І тоді чимало моїх пропозицій, які увійшли до Декларації, стали складовими елементами законопроекту про зміни до Основного Закону УРСР. Зокрема, ще за існування СРСР було виключено статтю 6 Конституції про керівну і спрямовуючу роль КПРС, до статті 7 включили положення про діяльність в Україні політичних партій і рухів, що передбачало можливість для різних політичних сил брати участь у виборах та загальному у політичному житті країни. Отже, ще за часів СРСР в Українській РСР було закладено підвалини для плюралістичної, багатопартійної демократії. У розділі, який стосувався зовнішньополітичної діяльності, було сказано, що республіка керується виключно Конституцією УРСР. Порядок проходження військової служби також визначався виключно законодавством УРСР. У такий спосіб те, про що в Декларації лише декларувалося, дуже швидко — через три місяці — стало конституційними приписами.

— У Декларації якраз і було записано, що вона є основою для нової Конституції та законів України.

— Правильно. Але тоді у нас ще не було нової Конституції — тільки вносилися зміни до радянського Основного Закону. І ці зміни були дуже радикальні. Зокрема, у 1990 році із Конституції УРСР також було вилучено статтю 68, в якій

ішлося про те, з якими республіками УРСР об'єдналася в СРСР. Після цього жодних згадок про Союз у Конституції УРСР ми вже не бачимо. Поряд із цим до статті 71 додали пункт про верховенство законів республіки — а це вже не просто Декларація, а конституційна норма. Крапка! Із жовтня 1990 року жодні радянські закони в Україні не діють! Ще одна норма запроваджувала заснування Конституційного Суду.

— Якраз із пропозицією заснувати Конституційний Суд ви виступали під час представлення власного проекту Декларації, але тоді її не було враховано. Проте через три місяці після озвучення цієї ідеї, парламент її підтримав.

— Нагадаю, що зміни до Конституції УРСР

стипуція УРСР уже чітко передбачила відхід України від московської влади. Звісно, Москва всіляко намагалася протидіяти цим самостійницьким устремлінням. Буквально 24 жовтня 1990 року, в той само день, коли в нашій Конституції було визначено верховенство законодавства УРСР, у Москві було ухвалено закон, який указував на те, що коли законодавство союзної республіки суперечить союзному законодавству, то діє закон СРСР.

— Це була настільки швидка реакція Москви на внесення Верховною Радою змін до Конституції УРСР?

— Так, це була реакція на рішення нашого парламенту, що в Україні більше не діятимуть московські закони. Але ця війна законів означала

та, яка велася і під час розгляду Декларації в парламенті (згадаймо, тоді багато хто носив із собою радіоприймач, щоб слухати трансляції), і під час багатьох мітингів по всій Україні.

— Окрім агітаційної роботи, яка справді змінювала і суспільство, і народних депутатів, свою роль також відіграло те, як формувалася тогочасний склад Верховної Ради. Адже навіть якщо це були комуністи, то, крім представників власне ЦК та обкомів партії, до партійно-радянського активу також належали керівники підприємств, які мали добру освіту та досвід керівної роботи, а також представники рад нижчого рівня. Крім того, у найвідповідальніший момент, гадаю, працював психологічний момент, пов'язаний

— Також згадаймо Івана Плюща, котрий очолював Верховну Раду після від'їзду Івашка та головував під час ухвалення Декларації. Суверенітет або є, або його немає, казав він і часто переконував багатьох комуністів голосувати «за».

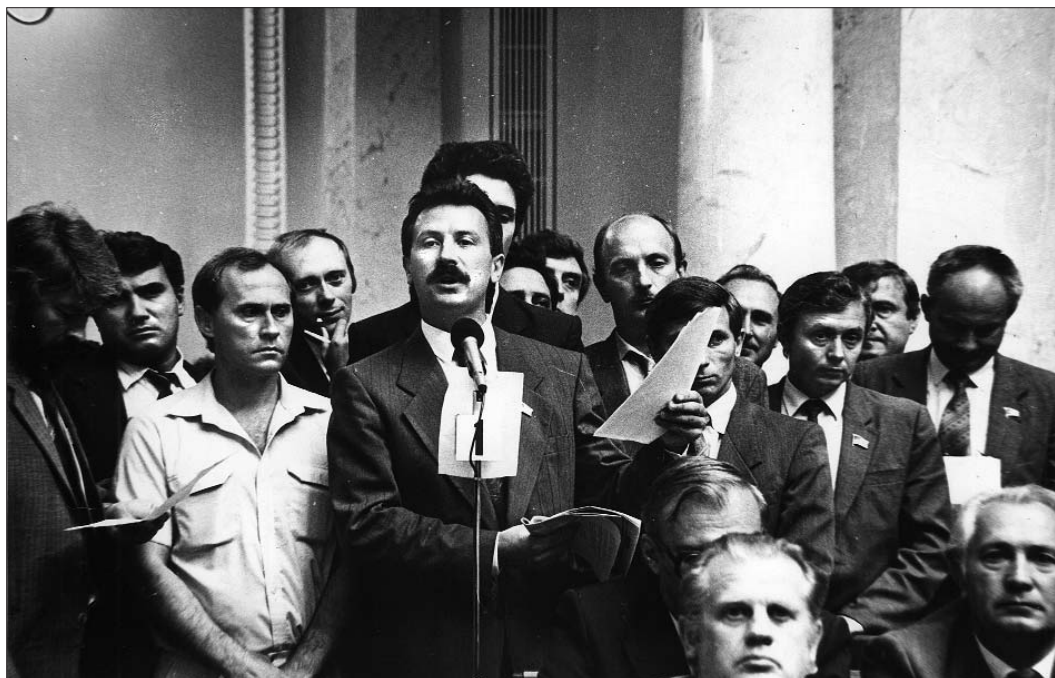
— Тут якраз і позначилося те, що Іван Степанович був не з чисто партійної, а з партійно-радянської еліти. Бо хоч на виборах 1990 року він балотувався як представник компартії, але до цього очолював київські облявикомком та облраду. А це більше організаційна, а не партійна робота. От він і виявився одним із тих, хто пристав на ідею суверенізації України та після від'їзду Івашка до Москви сприяв наповненню поданого Президією проекту практичним змістом. Бо спочатку цей проект дуже скидався на російську декларацію з порожніми словами. Гарно написано, але без перспективи бути впровадженою на практиці.

— Але вона не була порожньою щодо перспективи нового союзного договору, передбачала формування союзного бюджету, існування радянської армії та союзної власності. Та й виходили її ініціатори спочатку, швидше, із того, що оскільки «старший брат» щось там задекларував, то й Україні треба щось аналогічне проголосити.

— Власне, щоб воно було про людське око, а не для справи. Але, зрештою, ухвалена 30 років тому Декларація про державний суверенітет України була наповнена таким змістом, що історичні події в майбутньому підтверди-

лі правильність нашого шляху та цілковиту до речності запропонованих формул. Адже частина закладених до неї положень була одразу реалізована як конституційні приписи в жовтні 1990 року, а решта увійшла до Конституції 1996 року. Тож Декларація про державний суверенітет була ескізом до повної державної незалежності. Саме на основі цього начерку нашої національної державності у 1996 року постала нова Конституція України, а до цього п'ять років тривав процес реалізації положень Декларації. Тому я й відношу Декларацію до конституційних актів, бо, як зазначено в самій Декларації, вона є основою для нової Конституції. Зрештою, саме життя засвідчило: закладені до цього документа положення практично було повністю реалізовано. Декларація — це предтеча Акта проголошення незалежності України і перший пласт підвалин, на яких постала будівля Української незалежної держави. Бо саме завдяки цьому актові Україну не застали знезачка події, що відбулися в Москві наприкінці серпня 1991 року, коли гекачепісти вдалися до злочинного путчу.

— Дякую за розмову. Розмовляв Сергій ЛАВРЕНЮК. Фото Андрія НЕСТЕРЕНКА.

Липень 1990 р. Пленарне засідання Верховної Ради. Біля мікрофона один з авторів Декларації про державний суверенітет України Сергій Головатий.

Фото з архіву С. ГОЛОВАТОГО.

1989 року спочатку вели мову про створення комітету конституційного нагляду. А вже після ухвалення Декларації Верховна Рада пропонує заснувати Конституційний Суд у складі 25 суддів. Тобто на цьому прикладі ми також бачимо, як із липня 1990 року послідовно втілюється ідея суверенізації України та створюються нові, не підконтрольні Москві органи. Також змінами до Конституції УРСР 1990 року Верховну Раду проголошено найвищим органом влади УРСР, а найвищим органом, що здійснює судовий контрольний нагляд, визначено Верховний Суд УРСР. І там уже не було жодного зв'язку з Верховним Судом СРСР. Те саме стосується й прокуратури. Якщо до жовтня 1990 року діяв радянський порядок, відповідно до якого Генпрокурор УРСР та його заступників призначав Генпрокурор СРСР, а також з ним узгоджували кандидатури на посади прокурорів по всій республіці, то після внесення змін до Конституції УРСР увесь цей зв'язок з Москвою зникає. Отже, те, що я пропонував у своєму проекті Декларації щодо судової влади та прокуратури, знайшло своє відображення в змінах до Конституції УРСР 1990 року. До проголошення незалежності України тоді було ще далеко, але Кон-

перемогу України. Адже, окрім вищезгаданих норм, у жовтні 1990 року з Конституції також було повністю вилучено глави, які визначали економічну систему, економічний розвиток та формування бюджету республіки, оскільки вони містили відсилки до державних планів та бюджету СРСР. Тобто і тут усе переходило у визначене Декларацією русло економічної самостійності України.

— На якому етапі представники комуністичної «групи 239» погодилися на включення до тексту Декларації згадок про можливість власного громадянства, армії, грошової одиниці?

— «Група 239» — це були ортодоксальні комуністи, а загалом, як я вже казав, на момент обрання 1990 року в парламенті налічувалося 380 членів компартії.

— У будь-якому разі після обрання Верховної Ради дванадцятого скликання, яке згодом було перейменовано в перше демократичне скликання, було важко уявити, що буквально через два місяці після початку роботи парламенту більшість комуністів фактично проголосують за вихід із СРСР. Нагадаю, що після ухвалення Декларації Верховна Рада також постановила вважати 16 липня Днем проголошення незалежності України. Можливо, тут спрацювала колосальна агітаційна робо-

Прагнення до відродження справедливості

Навесні 1990 року Український народ вперше, за більш ніж 70-річний період з моменту втрати своєї державницької самостійності, обрав на альтернативній основі депутатів (посланців) до свого представницького і законодавчого органу — Верховної Ради Української РСР. Відцентрові суспільні процеси, які з кінця 80-х років XX століття відбувались у формально федеративній, а реально в майже унітарній державі, котра звалася СРСР і складалася з квазідержавних утворень різних націй і етносів, неминуче мали привести до повної суверенізації хоча б тих складників імперії, які мали статус союзних республік. Таке прагнення народів, які, після розпаду Російської імперії, знову в насильницький спосіб у різні часи були приєднані до колишнього імперського центру, виразилось у параді СУБЕРЕНІТЕТІВ, в якому, до речі, взяла участь і сама метрополія.

Природно, що в цьому процесі активна участь мала належати й Українському народу, доньки і сини якого впродовж тих 70 років у різних формах вели боротьбу за незалежну Українську Державу.

В новообраній Верховній Раді республіки хоча й домінували представники тоді ще монополю правлячої комуністичної партії, але одразу сформувалась антиімперська опозиція — Народна Рада (чверть у складі парламенту), представники якої і взяли на себе тягар підготовки документа, який би задекларував прагнення Українського народу до відродження своєї втраченої державності. Заради правди треба сказати: в такому процесі взяла участь і частина членів компартії, із яких одні відчували дух часу та згадали, що вони спочатку українці, але вже потім комуністи, а інші вловили момент, що можна вирватись із-під опіки московського центру і вододарювати в Україні самим зі збереженням у них влади. Однак без їхньої участі документ про державний суверенітет України не було б ухвалено.

Акт, який 16 липня 1990 року прийняла Верховна Рада Української РСР, отримав назву — Декларація про державний суверенітет України. Документи такого типу не є нормативними, як-то Конституція чи закони, тобто вони не мають конкретно-регулятивних норм, які уповноважують та зобов'язують носіїв публічної влади чітко виконати ту чи іншу дію. Суть таких документів у площині державотворення — це політико-правова доктрина, яка орієнтує нас на те, як нам жити далі, суспільний і владний намір, дороговказ для наступних нормативно-правових дій. Підкреслюю, що таку характеристику даю цьому документу через призму державотворення у кроках відповідної нації, і не варто проводити паралелі з міжнародно-правовими актами, як-то декларації чи конвенції, котрі встановлюють нормативні регулятори і обов'язки.

Приписи Декларації про державний суверенітет України, якій цьогогоріч виповнюється вже 30 років, були доктринальним дороговказом, орієнтиром для: 1) розробки і внесення революційних змін до Конституції Української РСР в жовтні 1990 року, весною 1991 року та наступних змін і доповнень вже після проголошення в серпні 1991 року незалежності України; 2) підготовки проектів і прийняття у 1996 році власної Конституції незалежної України.

Тут можна сказати, що наша українська ситуація близько нагадує ситуацію, яка була свого часу в США. В них також спочатку було ухвалено Декларацію незалежності союзу тринадцяти північно-американських штатів від Британської корони від 4 липня 1776 року, в якій було закладено статусну доктрину цього нового державного утворення, а вже потім Установчим конвентом у Філадельфії (аж через одинадцять років) 17 вересня 1787-го ухвалено Конституцію США (ратифіковано її було 2 липня 1788 року).

В преамбулі нашої Декларації 1990 року було проголошено прагнення створити демократичне суспільство, утвердити суверенітет і самоврядування народу, побудувати правову державу з верховенством, неподільністю і повнотою влади нашої української Республіки в межах її території.

Крім преамбули документ складається із 10 розділів.

Прагнучи реалізувати міжнародно визнане всім світом право народів на самовизначення, укладачі Декларації одразу в розділі I «Самовизначення Української нації» зафіксували, що для України воно буде здійснене в формі суверенної національної держави, а будь-які насильницькі дії проти національної державності України з боку політичних партій, громадських організацій, інших угруповань чи окремих осіб переслідуються за законом. Вважаю, що саме в цей період нашої історії — оборонно-визвольної війни Українського народу проти московської агресії, про такі положення цього документа особливо варто нагадати носіям публічної влади.

Інноваційна для того періоду в українській суспільно-правовій думці ідея НАРОДОВЛАДДЯ та ПОВНОВЛАДДЯ народу, яке може здійснюватися не лише через представницькі органи, а й безпосередньо, була відображена в розділі II Декларації. Це була зовсім нова філософія суспільного життя і ролі народу в управлінні своїми справами, яка відображає суть, а не лише форму поняття Республіки як спільної справи всіх для всіх і для кожного.

Здійснювати НАРОДОВЛАДДЯ у такій Республіці, за всією логікою, мають право лише ті особи, які визначились зі своєю приналежністю до такої спільноти, тобто — пов'язані громадянством. Саме тому в логічній сув'язі з розділом II Декларації перебуває її розділ

1990-ті роки. Віктор Шишкін під час роботи Верховної Ради.

IV, щодо громадянства, яке тоді в умовах ще СРСР було проголошено як самостійне, а не похідне від союзного громадянства, що явно входило в конфронтацію із союзною Конституцією. Громадянам Республіки гарантувалися права і свободи, які були передбачені не лише Конституцією Республіки, а й нормами міжнародного права, які були визнані Україною.

В розділі III «Державна влада», спираючись на багатовікову філософську доктрину, закладену ще в 1710 році в тексті Конституції Пилипа Орлика, було проголошено, що українська нація як складник сім'ї сучасної цивілізації у справі організації своєї державної влади ґрунтується на вже всесвітньо визнаному засадничому принципі — її функціонального поділу на законодавчу, виконавчу і судову. Україна буде самостійно вирішувати будь-які питання свого державного життя. Територіальне верховенство Української РСР щодо її існуючих кордонів, яке закріплене в розділі V Декларації, є обов'язком державної влади, її органів і посадовців, тому положення цього розділу також дуже тісно пов'язані з розділом III цього документа.

У розділі VI «Економічна самостійність» були закладені основоположні принципи матеріальної бази для самостійного існування і розвитку держави Української нації. Деякі з приписів не лише концептуально, а, навіть, і текстально знайшли своє відображення вже в нормах Конституції України. Так, текст абзацу третього цього розділу — «Земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси, які знаходяться у межах території Української РСР, природні ресурси її континентальної шельфу та виключної (морської) економічної зони, весь економічний і науково-технічний потенціал, що створений на території України, є власністю її народу, матеріальною основою суверенітету Республіки і використовуються з метою задоволення матеріальних і духовних потреб її громадян» — у значній ступені нагадує текст частини

першої статті 13 Конституції України. Навіть краще — бо тут, у Декларації, зазначено мету використання такої власності. Доктринально важливою тезою про національне багатство народу (абзац другої статті), яка зараз міститься у статті 14 Конституції з прив'язкою до ЗЕМЛІ. Саме такі положення з Декларації і з Конституції України не бажать бачити носії публічної влади в нашій державі. В дев'ятому абзаці було зазначено: як підприємства, установи, організації, виробничі одиниці мають поводитись з використанням землі, природних і трудових ресурсів. Закріплено право України самостійно створювати банківську (зокрема і зовнішньоекономічну), ціннову, фінансову, митну, податкову системи; формувати державний бюджет і впроваджувати свою грошову одиницю.

Окремо хочу зупинитись і звернути увагу читачів на розділ VII Декларації, мету, спрямованість і зміст якого обґрунтовано і справедливо можна віднести до «українського конституційного романтизму». Молоді політики, науковці, які сьогодні так багато говорять про екологічні проблеми планети і нашої країни, чомусь часто-густо репрезентують свої думки і погляди ледве не як новації. Збірки наукових статей на цю тему стали з'являтися наприкінці 90-х років минулого і на початку нового XXI сторіччя, європейські конференції відбувались у середині 90-х років, відомий німецький науковець Рудольф Штайнберґ своєю відомою працею «Екологічна конституційна держава» видав у 1998 році. Про Екологічну Конституцію Землі заговорили на початку 2000-х років, а Чорногорія у Конституції назвала свою державу екологічною у 2007-му. Розробники ж нашої Декларації ще 30 років тому в надрах політичної системи Радянського Союзу не лише визначили проблему, а й одночасно, у перспективному розділі «Екологічна безпека», показали завдання державної влади у цій царині — *дбати про екологічну безпеку громадян, про генфонд народу, його молодого покоління*. Україна проголошувала як

державну політику взяття на себе тягаря і відповідальності за встановлення порядку організації охорони природи на своїй території із застосуванням заборон щодо будівництва об'єктів, які спричиняють загрозу екологічній безпеці. Україна була першою у світі країною, яка постраждала від «мирного» атома, тому в Декларації стверджувалось, що Республіка має свою національну комісію радіаційного захисту населення.

Культурно-духовної ідентифікації української нації присвячувався розділ VIII «Культурний розвиток». Проголошувалося, що Республіка забезпечує національно-культурне відродження Українського народу, його історичної свідомості і традицій, національно-етнографічних особливостей і, як на мене, найголовніше в площині ідентифікації будь-якої нації — **функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя**. Хоча тут можна стверджувати, що стосовно ролі української мови в суспільстві й державі укладачі Декларації не були першопрохідцями. Статус української мови як державної вже на той час був закріплений законом від 28 жовтня 1989 року, який на останній сесії свого існування прийняла суто комуністична Верховна Рада XI скликання. Національні, культурні та історичні цінності на території Республіки оголошувались виключно власністю народу Республіки, за якою затверджувалось право на повернення у власність Українського народу національних, культурних та історичних цінностей, що знаходяться поза її межами.

Розділ IX Декларації «Зовнішня і внутрішня безпека» закріплював силову ознаку державності. Україна оголошувала своє право на власні Збройні Сили, власні внутрішні війська і органи державної безпеки, що підпорядковувались Верховній Раді. Порядок проходження військової служби громадянами Республіки визначався її владою. Україна урочисто як меседж доброї волі всьому світові проголошувала свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою з без'ядерним статусом (український конституційний романтизм).

Останній розділ X вказував на перспективу міжнародних відносин країни. Україна, на відміну, наприклад, від РРФСР, уже була суб'єктом міжнародних відносин ще з 1945 року як один із початківців у заснуванні ООН, тому їй не треба було нічого кардинально нового проголошувати. Укладачі, з метою системного підходу до ознак самостійної державності в цьому документі, просто розширено показали складники нашого суб'єктного статусу.

Відгукуючись на тенденцію єдності загальноєвропейської спільноти, Україна констатувала, що вже безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та в європейських структурах. Було зазначено про визнання переваги загальнолюдських цінностей, а також пріоритету загальноєвропейських норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права, що потім було відображено в Конституції України у 1996 році.

В окремій резюмуючій частині було вказано, що Декларація є основою для нової Конституції і законів України та визначає позиції Республіки при укладанні міжнародних угод. Останнє речення має коректно-діпломатично приховане навантаження — принципи Декларації про суверенітет України використовуються для укладання союзного договору. Однак ті принципи, які містяться у цьому документі, вже й були перешкодою на шляху затягування України під різними «соусами» в нову імперію. Саме тому Україна не стала постійним, а лише асоційованим членом Співдружності незалежних держав (СНД), через яку, на уламках попередньої імперії — СРСР — Москва намагалась утвердити впливову протекціоністську парасольку свого імперського прагнення.

В оціночному підсумку мого стислого аналізу Декларації хочу зауважити, що проблема українського суспільства у «граблях», на які українець вважає чи за традицію, чи за обов'язок наступити знову. Про найважливіші документи в історії нашої державності згадують лише на ювілеях і то не весь час, а мимохідь, як це, наприклад, відбувалося з Конституцією Пилипа Орлика і 300-річчям її ухвалення. Аналогічна ситуація відстежується і стосовно цієї Декларації. Чи згадували б її суть політики у своїх «реформаторських» проектах, якщо б не ювілей? Тобто «граблі» — в забутті або в ігноруванні змісту і суті пам'яток політико-правових і філософських думок, відображених навіть в офіційних документах. І хочу нагадати тим, хто так зухвало саморекламується сьогодні своїми американськими дипломами: в США трепетно і з великою повагою ставляться до Декларації і поважно послуговуються народженою на її основі Конституцією.

Віктор ШИШКІН, народний депутат України I, II, III скликань.

Фото з архіву В. ШИШКІНА.

Боротьба за демократичну українську державу триває і на фронті, і у Верховній Раді

Аж не віриться, що вже минуло 30 років з того дня, відколи я склав присягу народного депутата. Як історик за першою освітою, я розумію, що з історичної точки зору 30 років — це зовсім небагато, але з погляду конкретної людини — це час, за який народилося і виростало нове покоління українців, у тому числі й політиків...

Отже, 15 травня 1990-го, вперше з часів Центральної Ради, як постійно діючий парламент розпочала свою роботу Верховна Рада УРСР дванадцятого скликання. А вже 16 липня 1990 року було ухвалено Декларацію про державний суверенітет України. Пізніше, після проголошення незалежності України, Верховна Рада УРСР дванадцятого скликання стала Верховною Радою України першого скликання. Верховна Рада України першого скликання (1990—1994) заклала фундамент розбудови незалежної української держави.

Чи була незалежність несподіванкою?

Процеси, що відбувалися на зламі 80—90-х років ХХ ст., засвідчили прагнення українського народу мати власну державу. Ширився національно-визвольний рух. Багато хто вірив, що Україна стане незалежною. Проте досить часто можна почути, що все-таки незалежність до певної міри стала несподіванкою, своєрідним даром Божим. На жаль, і сучасні політологи продовжують розвивати і спекулювати навколо цієї тези. Насправді це не так. Національно-визвольна боротьба в Україні тривала впродовж усього радянського періоду — у 1920—1980-х роках. Вона мала різні форми і способи вияву, а носіями ідей були конкретні люди, які не боялися чинити опір радянській системі і в Україні, і за її межами. Це й була українська еліта. Від героїв Холодного Яру (згадайте останнє звернення останнього холодноярського отамана Чорного Ворона до ворогів і нащадків: «Знайте: вам на цій землі спокою не буде! Як не ми, то наші діти! За Україну треба боротися!») і до останніх днів радянської влади... Достатньо згадати Левка Лук'яненка, шістдесятників, В'ячеслава Чорновола і багатьох інших видатних особистостей. Упродовж усіх років після поразки Української революції (1917—1923) українська еміграція продовжувала напружену роботу з обстоювання незалежності держави України на теоретичному і практичному напрямках. Ще наприкінці 1970-х років за кордоном вийшла книга відомого у світі економіста, члена Римського клубу Богдана Гаврилишина, в якій він передбачив розпад Радянського Союзу.

Проте правдою є й те, що Україна йшла довго до незалежності. Широке суспільство, особливо в останні десятиліття радянської влади, були «обамбулені» радянською пропагандою, певні суспільні прошарки достатньо довго вірили в комуністичні ідеали... За такого стану до початку 1980-х років про державну незалежність України можна було тільки мріяти, сподіватися і продовжувати боротися.

Значні зрушення у суспільній свідомості українців відбулися після Чорнобильської трагедії 1986 року. Вона стала своєрідним детонатором людського незадоволення і водночас певним стимулом подолання страху перед системою. Бо страх перед невидимим ворогом — радіацією — був сильнішим, ніж перед тими, хто породив небачену техногенну трагедію. Окрім того, перебудова дала поштовх до публікації різноманітної, раніше забороненої інформації. Як наслідок — у суспільній свідомості відбулися значні зрушення, люди доходили висновку, що, оскільки є українська нація, то, природно, має існувати й українська незалежна держава. Але для цього потрібні були час і наполеглива просвітницька робота.

Пригадую, як я, один із співголів Сумського крайового руху, балотувався в 1990 році до Верховної Ради (висував колектив політехнічного інституту), і коли разом з іншими кандидатами зачитав тези своєї передвибірчої програми, мені підтримали, але змусили зняти пункти про проголошення повної державної незалежності, власні Збройні Сили, грошову одиницю тощо. На той час люди готові були підтримати ідеї співдружності незалежних держав, однак тезу про незалежність України, очевидно, ще ні. І хоча і я, і мої побратими — сумські рухівці — вже не мали жодних сумнівів у необхідності проголошення державної незалежності, переконати своїх виборців я тоді ще не зміг...

Тож головне гасло моєї передвибірчої платформи, розробленої на основі програми Народного руху України, містило дещо завуальоване положення про державну незалежність: «Реальний суверенітет України, гарантовані права людини, радикальне оновлення суспільства». Сама виборча кампанія 1990 року, а згодом загальноукраїнська парламентська трибуна Верховної Ради сприяли швидкому поширенню ідей незалежності в українському суспільстві. У 1990—1991 рр. я і мої побратими з парламентської опозиційної групи «Народна Рада» вже мали більше обґрунтованих аргументів щодо необхідності існування незалежної Української держави, поступово зростали розуміння й підтримка народу.

Народна Рада, в яку об'єдналися патріоти України, з перших днів своєї діяльності заявила, що боротиметься за здобуття Україною повної політичної та економічної незалежності. Вона поставила перед собою три головні завдання. Державний суверенітет України не може бути обмежений новим Союзним договором, укладання якого за ініціативою центру в період, коли республіки ще не стали суб'єктами суверенності, ставить під загрозу саме досягнення реальної державної незалежності України, її повноправне утвердження в сім'ї європейських народів».

Перше. Усунення компартії від влади і створення демократичного суспільства.

Друге. Демонтаж централізованої імперської системи Радянського Союзу і здобуття Україною державної незалежності.

Третє. Створення багатокласової ефективної ринкової економіки.

У Верховній Раді я одразу записався саме до комісії з питань державного суверенітету. Переглядаючи свої виступи, статті, щоденники, бачу, що велася активна системна робота з наближення омріяної самостійної держави. Публікації у пресі, наукові доповіді, дискусії з однодумцями та опонентами на місцевому і загальноукраїнському рівнях, навіть листування з друзями та знайомими сприяли поширенню ідеї незалежності України, виробленню бачення і програми побудови нової України. Тому незалежність не була для нас несподіванкою, ми до неї готувалися. Зокрема, значна робота проводилася саме з підготовки проекту Декларації про державний суверенітет.

Обговорювалося багато проектів

Варто наголосити, що було подано й обговорено багато різних проектів, але головна принципова дискусія точилася при підготовці Декларації і пізніше при обговоренні Акта про державну незалежність саме навколо питання про реальний державний суверенітет та новий «Союзний договір». Ідея державної незалежності української республіки дедалі більше утверджувалася в свідомості народу України, більшість людей у проголошенні незалежності вбачали спасіння від того, що не потрібно буде віддавати своїх дітей на службу в радянській армії, від матеріальних та техногенних потрясінь.

Керівництво Компартії, враховуючи настрої народу нарешті здобути власну державу і свої помилки у боротьбі з Народним рухом, вирішило зіграти на випередження. Резолюція XXVIII з'їзду Компартії України хоча й підтримувала «проголошення та утвердження державного суверенітету Української РСР», проте «справою величезної ваги з'їзд вважає активну участь Компартії України у створенні оновлюваного Союзу вільних і рівноправних союзних держав... Він має будуватися на новому Союзному договорі...».

Народний рух України і Народна Рада закликали народних депутатів підтримати проголошення повної незалежності України. П'ята сесія Великої Ради Руху у червні 1990 року заклала народних депутатів «прийняти Декларацію про державний суверенітет України, що відповідала б віковичному прагненню українського народу до власної державності, і ряд законодавчих актів, які забезпечать її реалізацію. Державний суверенітет України не може бути обмежений новим Союзним договором, укладання якого за ініціативою центру в період, коли республіки ще не стали суб'єктами суверенності, ставить під загрозу саме досягнення реальної державної незалежності України, її повноправне утвердження в сім'ї європейських народів».

Свою діяльність із напрацювання проекту Декларації при обговоренні варіантів проекту Декларації у комісії і під час дискусії на пленарному засіданні Верховної Ради я зосередив саме на обґрунтуванні необхідності проголошення і реалізації реального державного суверенітету України без прив'язки до «оновленого союзу». У своєму виступі я навів на той час ще маловідомі історичні документи/факти про те, як досить приваблива ідея союзу рівноправних держав була скоригована в останній момент на об'єднання в єдину союзню державу ще в момент створення Союзу 1922 року. Той мій виступ мав певний вплив на ухвалення рішення: аплодували не лише побратими з Народної Ради, а й більшість депутатів...

Декларація про державний суверенітет заклала підґрунтя незалежності України. Передусім Декларація встановила, що адміністративні кордони Української РСР не можуть бути змінені без її згоди. Була проголошена економічна самостійність республіки, керівництво СРСР та компартія зрозуміли, що з-під ніг тікає ґрунт, і форсували підписання Союзного договору. Для України це було дуже небезпечно. До того ж соціологічні дослідження свідчили, що голоси за державну незалежність і за співдружність розподілилися приблизно порівну. Саме в цей час я разом із групою 28 народних депутатів України з 11 областей республіки, протестуючи проти політики компартії, спрямованої на збереження «оновленого союзу», заявили з трибуни Верховної Ради України про вихід із КПРС і закликали інших народних депутатів приєднатися до нас, поставити загальнонародні інтереси над партійними.

Народна Рада дотримувалася принципової позиції: спочатку необхідно стати незалежною державою, а потім, за потреби, на рівних правах укласти договір. На користь цієї думки промовляли і гіркий досвід 1922 року, коли також формально було підписано союзний договір, а фактично з'явилася нова імперія.

Узагальнюючи, варто наголосити, що найбільшими здобутками Народної Ради, як і Верховної Ради України першого скликання в цілому, стали Декларація про державний суверенітет, закон про економічну самостійність України, постановова про проходження громадянами України

військової служби на території України. Завдяки тривалій, копійчій праці Верховна Рада затвердила як державні символи історичні національні святині українського народу: синьо-жовтий прапор, герб-тризуб та гімн. І звичайно, найголовнішим досягненням Народної Ради і Верховної Ради України першого скликання стало проголошення державної незалежності України.

Олександр ПІСКУН, народний депутат першого скликання.

ІЗ ДОСЬЄ «ГОЛОСУ УКРАЇНИ»

Олександр Піскун — історик, політолог, юрист, кандидат історичних наук, народний депутат України дванадцятого (першого) скликання (1990—1994). У 1990 році обраний народним депутатом України; входив до Народної Ради, заступник голови Народної Ради, член фракції Народного руху України, фракції «Безпартійні». Член Комісії Верховної Ради України з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнародних відносин. Один із засновників товариств «Меморіал» та «Просвіта», Народного руху України на Сумщині, член Великої Ради НРУ (1989—1994); у 1993—1994 роках — перший заступник міністра у справах національностей та міграції. З 1994-го працював в українських та міжнародних неурядових установах, що опікуються питаннями прав людини та розвитку громадянського суспільства; консультант із законодавчих питань Консультативно-дорадчої ради при Верховній Раді України; заступник директора Міжнародного фонду «Відродження»; головний редактор українського журналу «Питання міграції»; автор посібника «Основи міграційного права. Порівняльний аналіз». Викладав історію, політологію, міжнародні відносини і право. З 1999 року — USAID, керівник програм розвитку демократії та врядування.

90-ті роки. О. Піскун під час засідання Верховної Ради.

Фото з архіву О. Піскуна.

тійність республіки. Українці надавалися право визначення економічного статусу. Зокрема, Верховній Раді УРСР надавалося право створення кредитних і банківських структур. Щодо державної безпеки України було надано право створення власних Збройних Сил. Саме Декларація про державний суверенітет уперше дала нашій країні змогу заявити про себе у світі.

Після того як Верховна Рада УРСР ухвалила Декларацію про держав-

Незважаючи на ті негаразди, які ми сьогодні переживаємо, вважаю, що шлях до незалежності й утвердження України як самостійної держави, обраний нами, правильний. Боротьба за незалежну, демократичну, правову й соціально українську державу триває і на фронті, і у Верховній Раді. «За Україну треба боротися!».

Мали єдину амбіцію — суверенну країну

У шаленій круговерті подій, надій, звершень, розчарувань і прагнень самореалізації власного народу, мов єдина мить, промайнула три десятиліття з тих пам'ятних днів, які визначили (сподіваюсь — навіки!) самостійницький шлях України.

Людська пам'ять має цікаву особливість — її найкращою властивістю є спроможність забувати, але забувати вибірково. Зазвичай забуваються моменти, забарвлені негативними емоціями, забувається зле, а натомість епізоди приємні й радісні набувають значення визначальних і вирішальних у спогадах давно минулих днів. Але бувають такі події, забути які не дає навіть не пам'ять — вони живуть неначе не в голові, а у твоїй крові. У моєму громадському житті таких подій шонайменше три:

— півторарічне керування групою ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС (1986—1987);

— активна участь в організації перепоховання в Україні з пермських таборів в'язнів сумління Василя Стуса, Олексі Тихого та Юрія Литвина (1989);

— боротьба за проголошення Незалежності України (1989—1991).

Перші дві з них мали вирішальний вплив на формування моєї життєвої позиції щодо вибору третьої. Чорнобильська катастрофа і моя участь у подоланні її наслідків наочно продемонстрували колоніальний статус моєї Батьківщини, коли всі рішення ухвалювалися в столиці імперії, а наслідки тих рішень ставили на межу виживання наш народ. Саме Чорнобиль переконав мене в тому, що в совіцькій імперії для України майбутнього не існує. Перепоховання наших мучнів, де на мою долю випала найважча місія — організація закордонної частини акції, себто ексгумації, — показало мені всю нищість імперії зла як людинонависницької системи, для якої людське життя, талант, навіть геній були ніч не варті. Якраз у дні підготовки до перепоховання мені вдалося прочитати книгу Василя Стуса «Палімпсести», і він постав переді мною в усій своїй трагічній величчю — постав символом українського шістдесятництва, отож я чітко собі уявляв, якого Поета замордовано в катівнях московії та Кого ми маємо повернути Україні. А коли, перекладаючи тіло Стуса з дерев'яної тюрмної труни в оцинковану, я побачив, що воно залишилося нетлінним (християнський символ святости — праведне життя, смерть за свою віру, читай ідею, та нетлінність після смерті), то одразу сказав собі: «Карфаген мусить бути зруйнованим! Якщо для цього ти, Володимире, маєш прожити таке ж життя, як Стус, то ти мусиш це зробити!».

Стуса я їм не пробачив. І ніколи не пробачу, і ніколи не забуду (чогось же ми такі мусимо вчитися у євреїв, явно мудріших за нас. А це саме їхнє гасло, ба, непорушне правило життя, адже записане воно кров'ю невинних жертв на пам'ятниках Голокосту).

Цей ліричний відступ у статті про ювілей декларації подано тут зовсім не для того, аби

потішити власне самолюбство приємними спогадами про колишні звичаї, а з іншою метою — показати життєве тло того часу принаймні одного із учасників тих доленосних для України днів.

Нагадаю, вибори 1990 року стали першими демократичними виборами в УРСР, коли у людей нарешті з'явився вибір, адже теперішньому поколінню українців навіть важко уявити собі, що на жодних виборах до того року альтернативних кандидатів просто не існувало: один округ — один кандидат, рік проста: від «непоручного блоку комуністів і безпартійних», себто і від катів, і від жертв — один-єдиний (вищий пілотаж езультського блюзнірства!). І тут необхідно подякувати нашим київським депутатам З'їзду народних депутатів СРСР Володимирі Яворівському, Валерію Гришукі та утвореному у вересні 1989 року Народному Руху України за перебудову, які спільними зусиллями спромоглися примусити комуністичну Верховну Раду УРСР одинадцятого скликання прийняти цілком демократичний закон про вибори (задня справедливості треба сказати, що саме в цьому скликанні зусиллями передусім комуніста-ідеаліста з українською групою крові Бориса Олійника та тодішньої ще впливової й дієвої Спілки письменників було прийнято закон УРСР про мови, яким встановлювався державний статус української).

Свобода вибору дала змогу пройти до складу Верховної Ради дванадцятого скликання цілому сузір'ю вчорашніх в'язнів сумління — Левку Лук'яненку, В'ячеславу Чорноволу, Михайлу й Богдану Гориням, Степану Хмарі, Ірині Калинець, Михайлу Косіву, Левку Горохівському, Генріху Алтуняну, Ярославу Кендзвору та іншим, а також майже двадцятьма письменникам, зокрема першому голові Народного Руху Іванові Драчеві, Дмитру Павличку, Романові Іваничуку, Романові Лубківському, Павлу Мовчану, Віктору Романюку, Петру Осадчуку, Лесю Танюку, Володимирі Яворівському, Степанові Пушику, Володимирі Панченку, історик Дмитру Чоботу, іншим моїм колегам та й мені також. А ще пробилося до Верховної Ради ціла група національно орієнтованої, переважно молоді, негуманітарної інтелігенції, зпоміж них чи не найяскравішими були Іван Заєць, Сергій Головатий, Валерій Івасюк, Василь Червоний, Микола Пороський, Олександр Воробійов, Олександр Барабаш, Олександр Піскун, Анатолій Ткачук, Ігор Деркач, Тарас Стецьків, Ігор Гринів, Віктор Бедь, Тетяна Яхеева, Сергій Семенець, Сергій Соболев та ще з десяток депутатів. Проїшли до парламенту й представники так званої «демократичної платформи в КПРС», серед них такі світоглядно різні осо-

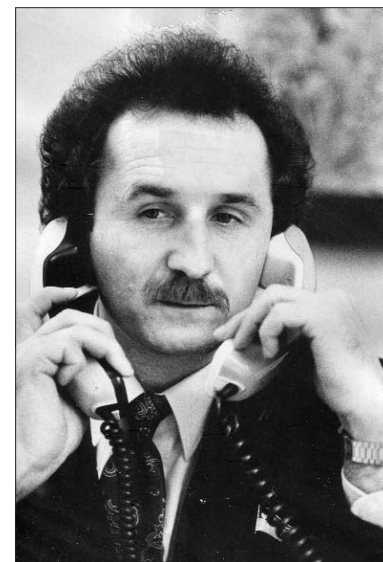
1990-ті роки. Володимир Шовкошитний у залі Верховної Ради.

бистості, як Володимир Гриньов і Віктор Шишкін, Валерій Мещеряков і Олександр Ємець та Володимир Філенко. Саме представники цих груп, більшість з яких були рухівцями, становили постійне ядро спочатку опозиційного Демократичного блоку, а згодом і якраз опозиційної Народної Ради. Наголошу, на засідання Народної Ради збиралося іноді до 145 народних депутатів, але добрих півсотні з цього списку належали до шанувальників так званих «загальнодемократичних і загальнолюдських цінностей» і ні про яку Незалежність України на початках нашої діяльності вони, звичайно ж, і не мріяли. Натомість ми, рухівці, а серед нас і представники еліти національної наукової інтелігенції, академіки Ігор Юхновський та Орест Влох, професор Любомир Пиріг, невгамовна Лариса Скорик, питання про Незалежність поставили в порядок денний нашого найпершого засідання, яке ми провели ще до відкриття першої сесії Верховної Ради УРСР дванадцятого скликання в приміщенні Спілки письменників. Ми були молоді, освічені (зокрема, я мав за плечима Київський геологорозвідувальний технікум та два московські інститути) та мали єдину амбіцію — Незалежну Україну. Мені, як киянину й представнику Демократичного блоку, випало тоді бути членом оргкомітету з підготовки відкриття й роботи тієї пам'ятної першої сесії. Цей оргкомітет провів насправді величезну роботу й став тим майданчиком, на якому представники діаметрально різних політичних поглядів навчалися знаходити компроміси, узгоджувати свої позиції задля вищої мети. Саме цей оргкомітет розробляв проект структури Верховної Ради (мені тоді вдалося проголосувати створення Комісії з питань Чорнобильської катастрофи), принципи співпраці більшості й опозиції (Демблок тоді домігся пропозиційного представництва у Президії Верховної Ради для своїх представників, у результаті чого ми отримали 7 комісій і, відповідно, 7 голосів у Президії, а комуністична більшість — 17), але чи не найголовніше,

що нам вдалося зробити, — це запропонувати першій сесії внести до порядку денного питання про Декларацію про державний суверенітет України — предтечу Незалежності!

О, це були бурхливі й незабутні дні! Щодень на бідні голови ще вчора залізобетонних стовпів комунізму Народна Рада відрами виливала нові ідеї, підтверджені проектами на основі рухівських програмних положень. Нам було легко боротися проти більшості, яка теоретично була конституційною, тобто мала понад 300 голосів із 450 — за нами була Правда, у нас була сонцесейна Мета з чарівною назвою — Україна!

Отож спробуй боротися проти цих двох складових, якщо в тобі тече бодай краплина української крові або якщо народився ти в Україні чи народив у ній власних дітей, а зброя у твоєму арсеналі давно заіржавіла, бо ж «безсмертне» марксистсько-ленінське вчення принесло тільки багатомільйонні жертви по всьому світі і жодних позитивних прикладів щасливого життя людей. А тут Народна Рада подає готовий проект декларації, а в ньому все так доладно виписано, що спробуй спростуй, якщо тебе обрано народним депутатом УРСР, а Івану Заєцю й цього мало — він

1990-ті роки. Володимир Шовкошитний.

Фото з архіву Володимира Шовкошитного.

власний проект просуває, значно радикальніший! І більшість розуміє, що щось треба робити, бо так можна догратися й до проекту самого Івана Макара (а це тобі не фунт ізюму!), а ось що робити, більшість придумати не може: у повітрі вже звучить незвичне словосполучення «парад суверенітетів» — одна з одною декларують своє прагнення до Незалежності наші балтійські побратими, очолювані національними фронтами, неспокійно на Кавказі, колос на глиняних ногах починає свій смертний танок. Але наші «ленінці» тримаються, чіпляючись за будь-яку соломинку, хоч і відчують приреченість комуністичного блефу, та розуміють, що в їхніх руках — армія, міліція, КДБ, фінанси, засоби масової дезінформації, «фабрики, заводи, пароплави» — одне слово, влада, а вона себе ось уже понад 70 років успішно захищає в боротьбі з народом... Це тепер тодішні ленінці розповідають, що без них не було б Незалежності, але мовчать про те, що швидше не було б їх.

Народ ловив кожне слово борців за Незалежність, об'єднаних у Народній Раді, як ловить повітря риба під час придухи, народ більше не вірив комуністичним міфам і краща його частина (все ті ж 25 відсотків) прагла до свого самостійного життя в новій Вільній Україні.

Мовчачь «колишні» й про те, що проголосувати за декларацію вони спромоглися лише після того, як абсолютно несподівано за подібну декларацію проголосувала Верховна Рада РРФСР, синдром малоросів (не роби нічого поперед «старшого брата») спрацював і того разу. Але, попри все, робота над декларацією продовжувалася майже кожного сесійного дня й щодня роботи в комісіях (тепер — комітетах). Перед голосуванням повного тексту Верховна Рада голосувала окремі її статті. Пригадую, як мені вдалося перекопати Івана Плюща проголосувати з голосу в розділ VII дуже важливу статтю: «Українська РСР має свою комісію радіаційного захисту населення», що дало нам можливість відбитися від союзної «70-берної концепції», якою московщина великодушно дозволяла українцям отримувати за життя 70 бер (біологічний еквівалент Рентгена) і вважати себе здоровими й щасливими. Я тоді був єдиним атомником на всю Верховну Раду, єдиним, хто розумівся на питаннях ядерної фізики й радіації, чи не тому сесійна зала довіряла мені в усьому, що стосувалося Чорнобиля.

Верховна Рада проголосувала Декларацію про державний суверенітет Української РСР 16 липня 1990 року, через 2 місяці від початку своєї роботи, в той час, коли її ініціаторами були хіба 80—85 національних демократів, які прийшли до парламенту творити Україну. Щасливий, що був серед цих людей. 16 липня — мій день народження. Більший подарунок доля дала лише Левку Лук'яненку, коли в день його народження 24 серпня 1991 року написаний ним текст Акта проголошення незалежності України було проголосовано в тій самій сесійній залі. Але Левко заслужив — 27 років таборів і тюрем та майже півроку в камері смертників! Видно, Україна варта такої жертви.

Володимир ШОВКОШИТНИЙ, народний депутат України першого скликання, письменник, доктор філософії в галузі політології.

ДОСЛІВНО

О, це були бурхливі й незабутні дні! Щодень на бідні голови ще вчора залізобетонних стовпів комунізму Народна Рада відрами виливала нові ідеї, підтверджені проектами на основі рухівських програмних положень. Нам було легко боротися проти більшості, яка теоретично була конституційною, тобто мала понад 300 голосів із 450 — за нами була Правда, у нас була сонцесейна Мета з чарівною назвою — Україна!

Саме Чорнобиль переконав, що в совіцькій імперії для України майбутнього не існує

Ми підірвали імперію зла

В історії не буває випадковостей. Люди, ледачі на розум, називають випадковістю здобуття державної незалежності в серпні 1991 року — мовляв, Україні тоді повезло, чи, як вони кажуть, «Україне тоді повезло». А потрібно було б уже всім знати, що переворот у Москві стався через відмову України підписувати 20 серпня 1991-го новий Союзний договір. Ми, депутати Верховної Ради України, спираючись на волю народу, відклали розгляд цього питання на осінь і низкою рішень у плані реалізації Декларації про державний суверенітет України продемонстрували, що ідея нового Союзу в Україні безперспективна. Тому кремлівські шпідки, щоб зрвати підписання 20 серпня Союзного договору без України, вдалися напередодні — 19 серпня — до двірцевого перевороту, історично улюбленого на Московії. Тож ми скористалися з ситуації, яку самі створили, і проголосили 24 серпня Державну Незалежність.

Так само легковажні «експерти» говорять і про прийняття Верховною Радою Декларації про державний суверенітет України — мовляв, так уже ж Російська Федерація прийняла аналогічну декларацію і Україні лишалося тільки повторити.

Давайте пригадаємо обставини прийняття російської декларації. 15 березня 1990 року Михайло Горбачов був обраний президентом СРСР. Отже, й місяця не минуло, як його енергійний конкурент Борис Єльцин вирішив прийняттям декларації про суверенітет РРФСР підірвати владу новообраного президента і водночас перехопити в Горбачова ініціативу щодо оформлення нового Союзного договору. Адже у прийнятій 12 червня 1990 року Декларації про державний суверенітет РРФСР об'єднання в новий Союз було зазначено безальтернативно:

«6. Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка об'єднується з іншими республіками в Союз на основі Договору».

Ця формула давно відома: якщо якийсь процес не можна зупинити прямою заборобою — як у цьому разі так званий парад суверенітетів, то його потрібно очолити.

Натомість в українській Декларації уже у першому розділі закарбовано:

«Українська РСР як суверенна національна держава розвивається в існуючих кордонах на основі здійснення українською нацією свого невід'ємного права на самовизначення».

Закарбовано, що Україна — це СУВЕРЕННА НАЦІОНАЛЬНА ДЕРЖАВА і що в ній здійснює свої права УКРАЇНСЬКА НАЦІЯ.

Стосунки з іншими республіками визначаються прикінцевим текстом Декларації, і це загальноприйняті міжнародні принципи:

«Відносини Української РСР з іншими радянськими республіками будуються на основі договорів, укладених на принципах рівноправності, взаємоповаги і невтручання у внутрішні справи».

Предметом спекулятивного витлумачення лишається для деяких «експертів» останнє речення Декларації: «Принципи Декларації про суверенітет України використовуються для укладання союзного договору». Це речення в історичному документі було вимушеним компромісом між Народною радою і комуністичною більшістю, завдяки якому текст був підтриманий в цілому: комуністична «група-239» домоглася згадки в Декларації про Союзний договір, а ми, демократична опозиція, зуміли так сформулювати цю згадку, щоб вона була незобов'язуючою.

Адже принципи Декларації унеможливають прийняття нав'язуваного нам Москвою

нового Союзного договору. Мало того, я особисто стежив протягом усього проходження проекту, щоб слово «союзного» писалося з малої літери. Це означало, що йдеться не про конкретний документ під назвою Союзний договір, а про договір як загальне поняття, який може бути укладений з різними державами — Швецією, скажімо, Польщею, Туреччиною.

Ідея державної незалежності народилася не у Верховній Раді України. Це була споконвічна мета української нації, а за два роки до увалення Декларації про державний суверенітет України, у липні 1988-го, цю мету зафіксувала Українська Гельсінська Спілка у своїй офіційній політичній програмі «Декларація принципів УГС»:

«1. Українська Гельсінська Спілка вважає, що відновлення української державності, яка сьогодні існує тільки на папері, було б основною сталою гарантією забезпечення економічних, соціальних, культурних, громадянських та політичних прав і українського народу, і національних меншостей, які живуть на території України».

На перших демократичних виборах навесні 1990 року склад депутатів Верховної Ради оновився приблизно на 90%. Обрано було дванадцять лідерів «екстремістської» УГС і понад сто представників Народного руху України. Ми домоглися прямої трансляції сесійних засідань по радіо. Люди вперше змогли слухати виступи своїх обранців, уперше вільно почути всю правду про злочини влади, скоєні щодо українського народу, його генетичного коріння — селянства, його інтелектуальної еліти, його культури, його мови.

Об'єднані в Народну раду, чверть від загального складу депутатів, ми не відчували себе слабшими, нас надихала відчайдушна підтримка з вулиці, патріотичні сили активізувалися не лише в столиці, а й в усій Україні. Надворі нуртувала революція. Два місяці від початку роботи Верховної Ради — і прийнято епохальний документ, який визначив майбутню долю України, став дорожньою картою виходу нашої країни зі складу Радянського Союзу. Недарма ж одразу день 16 липня був оголошений окремою постановою Днем незалежності.

Після щасливого голосування ми виходили до народу, і я бачив, як рясно котилися сльози щастя по обличчях Ро-

Фото Михайла ШУЛЯКА.

16 липня 1990 року. Народні депутати України, колишні політ'язні після голосування за Декларацію про державний суверенітет України — Левко Горохівський, Олесь Шевченко, Левко Лук'яненко, Степан Хмара, Михайло Горинь, Богдан Ребрик, Ірина Калинець, В'ячеслав Чорновіл, Богдан Горинь, Генріх Алтуян, Михайло Косів.

ману Іваничука, Ірини Калинець. Ці сльози спадали на квіти, якими нас завалили перед будівлею парламенту. Невблаганний час уже відібрав у незгасимую вічність багатьох із тих, кого можна називати співавторами Декларації про державний суверенітет України. Інші з цієї плеяди, слава Богу, і досі стоять на варті державного суверенітету. Маю назвати з безмежною пошаною той депутатський гурт однопідумців, з якими разом у Комісії з питань державного суверенітету, міжнародних і міжреспубліканських відносин ми завзято боролися, долаючи опір прорадянської позиції, за кожну фразу, за кожне слово, що наближало нас до національної мети, починаючи з самого заголовка — комуністи наполягали, щоб було написано «державний суверенітет Української РСР», а не «України».

Ось наш гурт, в алфавітному порядку: Горинь Михайло, Горохівський Левко, Косів Михайло, Піскун Олександр, Семенець Сергій, Хмара Степан, Червоний Василь, Шевченко Олесь, Яхєєва Тетяна.

Решті колег із нашої комісії, усім народним депутатам України, які брали активну участь в опрацюванні та прийнятті Декларації, окремо — Івану Плющу, який усіляко сприяв досягненню позитивного голосування, належить щира вдячність нащадків.

Олесь ШЕВЧЕНКО, політ'язень 1980—1987 років, голова Київської організації УГС, народний депутат України першого скликання.

Після щасливого голосування ми виходили до народу, і я бачив, як рясно котилися сльози щастя по обличчях Ро-

ману Іваничука, Ірини Калинець. Ці сльози спадали на квіти, якими нас завалили перед будівлею парламенту. Невблаганний час уже відібрав у незгасимую вічність багатьох із тих, кого можна називати співавторами Декларації про державний суверенітет України. Інші з цієї плеяди, слава Богу, і досі стоять на варті державного суверенітету. Маю назвати з безмежною пошаною той депутатський гурт однопідумців, з якими разом у Комісії з питань державного суверенітету, міжнародних і міжреспубліканських відносин ми завзято боролися, долаючи опір прорадянської позиції, за кожну фразу, за кожне слово, що наближало нас до національної мети, починаючи з самого заголовка — комуністи наполягали, щоб було написано «державний суверенітет Української РСР», а не «України».

Ось наш гурт, в алфавітному порядку: Горинь Михайло, Горохівський Левко, Косів Михайло, Піскун Олександр, Семенець Сергій, Хмара Степан, Червоний Василь, Шевченко Олесь, Яхєєва Тетяна.

Решті колег із нашої комісії, усім народним депутатам України, які брали активну участь в опрацюванні та прийнятті Декларації, окремо — Івану Плющу, який усіляко сприяв досягненню позитивного голосування, належить щира вдячність нащадків.

Олесь ШЕВЧЕНКО, політ'язень 1980—1987 років, голова Київської організації УГС, народний депутат України першого скликання.

Після щасливого голосування ми виходили до народу, і я бачив, як рясно котилися сльози щастя по обличчях Ро-

ДІАСПОРА

Попри все — це було сміливе рішення

Уродженець Чернівецької області сюди переїхав після одруження з громадянкою Болгарії у 1978 році. Не раз йому пропонували отримати болгарський паспорт, який надавав можливість вільно пересуватися світом, але він відмовлявся від цього кроку. Василь Жуківський створив у Болгарії першу і поки єдину газету, яка виходила щомісяця болгарською і українською мовами, а потім замість друкованого видання реалізував ще один інформаційний проект і став випускати сайт «Українски вести», який також зробив двомовним. І хоча це суто приватний проект, українська діаспора у Болгарії вважає «Українски вести» своєю трибуною.

Я звернувся до пана Василя з проханням розповісти, як він і українська діаспора зустріли у 1990 році повідомлення про прийняття Верховною Радою Декларації про державний суверенітет України.

— Почнімо з того, що тоді, в 1990 році, ніякої діаспори не було. Тут жили лише громадяни СРСР.

— Але ж і українці були. І навіть працювали у Софійському університеті...

— Так, я знав, що в Софії живе кілька земляків з України, але до перебудови Горбачова ми нечасто спілкувалися, контакти поживали наприкінці 1980-х, коли вдома стали відбуватися цікаві події. А на будь-яку мову про організовану українську діаспору посольство СРСР одразу б відреагувало. Відомо — як. Я тоді працював у болгарській агенції «Софія-прес», і ми отримували багато радянських газет та журналів. Але то був офіціоз, хоча й не такий, як у добу Брежнєва. А болгарська преса використовувала повідомлення ТАРС і РАТАУ, яким також не варто було довіряти, бо вони проходили серйозну цензуру. Новини про Україну отримували переважно з «ворожих» радіостанцій, які слухав ввечері. Саме вони повідомляли правду про все, що відбувається там, включно в СРСР. Пригадую, що тоді обговорювали необхідність підписання нового союзного договору. Тому прийняття Декларації про державний суверенітет України не було чимось сенсаційним. Тим більше, що 12 липня подібну декларацію вже прийняла Верховна Рада РРФСР. Правда, знаю, що наші депутати почали обговорювати проект цього документа в пленарному режимі ще 28 червня і ухвалили його тільки 16 липня.

— А як дізнався про рішення Верховної Ради України?

— Слухав передачу «Радіо Свобода», в якій і повідомили про це. Вже не пригадую, чи були якісь коментарі з приводу цієї події. Але тоді я подумав, що в СРСР, щось дійсно міняється, бо Верховна Рада України не посміла б самостійно прийняти такий документ. Тоді все, що було дозволено Москві, для інших було — зась...

— Подробиці і якісь об'єктивні коментарі хотів почути?

— Так, але ж не йти по них в Культурно-інформаційний центр СРСР в Софії! Знав, що він отримує радянські видання, але був переконаний — жодних об'єктивних публікацій не знайду. Тоді став частіше сидіти до радіоприймача, щоб «ловити» «Радіо Свобода». Чув, що деякі радянські видання зазначали: рішення Верховної Ради РРФСР дало підставу «українським націоналістам» знову заговорити про незалежність і почати «каламутити воду». Ось чому подумав: це рішення Верховної Ради України досить сміливе. Бо за своєю суттю депутати вперше за багато років заявили, що підтримують прагнення більшої частини українців до самостійності і державної незалежності. Для себе відзначив, що російська імперія, до якої силою втягнули Україну, знаходиться на порозі розпаду. І через рік це дійсно відбулося. А Декларація, прийнята в 1990 році, стала основою для проголошення Незалежності України.

Олександр БЛІК.

ФОТОФАКТ

16 липня 1990 року. Пленарне засідання Верховної Ради.

Депутат О. Шевченко повідомляє про прийняття Декларації.

Фото з книги «Декларація про державний суверенітет України. Історія прийняття, документи, свідчення».

Не просто проголосували, а разом сповідували ідеї законотворчості

Прийняття Декларації стало однією з ключових і визначальних подій сучасної історії. Документ став розгорнутою програмою розбудови новітньої України. Про це була наша розмова з віце-президентом Асоціації народних депутатів Олександром Барабашем.

— Олександр Леонідовичу, безсумнівно, перше демократичне скликання Верховної Ради заклало основи українського парламентаризму. Чи усвідомлювали ви навесні 1990 року, що це скликання особливе?

— Відчуття, що ми починаємо саме «історичне» скликання, напевно, не було. Але було чітке розуміння, що цей парламент буде принципово іншим, ніж попередні. Заради цього ми ж і йшли з підприємств у політику. Ми не були біологічно іншими людьми, ніж сьогоднішні політики. Але це було романтично-прагматичне покоління відповідальних людей, яких час, глибока системна криза в країні покликали шукати реальний вихід із ситуації. Серед нас були представники трудових колективів, усіх верств населення, зокрема — керівники великих підприємств, машинобудівних комплексів, вугільних об'єднань та інших об'єктів. Ці люди керували величезними колективами, районами, областями, колгоспами, заводами, академіями, навчальними закладами, користувалися авторитетом серед виборців. Були гідно представлені також практично усі інші сфери суспільного життя — лікарі, вчителі, інженери, робітники, вчені, селяни, військові, правоохоронці тощо. Загалом, це були лідери суспільної думки, які до всього дуже добре знали, що таке відповідальність перед людьми.

Ми усі відчували тиск часу — необхідності радикальних змін в усіх сферах життя. Дух того часу дуже точно, у «десятку», відображала назва фільму відомого режисера «Так жить нельзя» (усі депутати ходили навіть улітку 1990-го в Будинок кіно на прем'єру) і пісня культового рок-виконавця «Перемен!». Мрії і жагу суспільства до змін у сферу політико-правових рішень перевели зміни до Конституції СРСР від 1 грудня (іронія долі!) 1988 року. Разом з ідеєю М. Горбачова про легітимізацію партійної влади через усі ради депутатів була внесена революційна зміна до виборчої системи, яка мала термоядерний історичний ефект, який зніс комуністичну систему, політичну, економічну, ідеологічну, СРСР — усе. Вона звучала так: кількість кандидатів у народні депутати на виборах не обмежується. Свобода висунення! І ця виборча реформа, по суті, і мала небачений історичний ефект — спочатку для народних депутатів СРСР, а потім і у нас.

Ми обиралися (вперше у виборах до української Ради) за принципово новим законодавством, на основі обов'язкової альтернативності. Тобто, усі 450 депутатів пройшли через горнило конкурентної боротьби, численні гарячі дебати з виборцями, тому цей парламент був якісно іншим, з принципово новими налаштуваннями на цілі, мотиви і форми роботи. Перед нами був приклад річної діяльності нового Верховного Совета СРСР, де на політичну арену виходили нові політики і нові форми політичної діяльності. Звичайно, впливав і загальний міжнародний контекст бурхливих процесів розвалу комуністичної системи в Європі, інших глобальних процесів.

Суспільство, здавалося, дихало ідеями самостійності. Жити так, як заробили, хотіли, здавалося, всі — цехи, заводи, області, республіки. Практично у кожного народного обранця був відповідний пункт у програмі. Для великого числа наших колег ідея державної незалежності України вже тоді була самодостатньою ідеєю й омірною метою. Але переважна частина спочатку говорила

про економічну незалежність, яка вже під час роботи над Декларацією еволюціонувала до ідей політичного суверенітету. Куди приведуть ці ідеї — досконально ніхто передбачити не міг. Ніхто не знав точно — як треба. Але, як не треба жити — відчували всі.

Тому ідея розпочати роботу нової Верховної Ради з прийняття Декларації, з формулювання наших спільних програмних підходів щодо бачення найближчого майбутнього України — практично не обговорювалася. Декларація була практично першим змістовним пунктом (після кадрово-організаційних питань) порядку денного першої сесії. Одразу, під час формування органів Верховної Ради, була утворена постійна Комісія з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнародних відносин. А вже 28 червня 1990 року відкрився загальні дебати по проектам Декларації (їх було аж 12).

— Ви гідно впровадили історичним викликом. Які рішення вплинули на формування і розвиток незалежності держави. В яку царину був найбільший внесок парламенту першого скликання?

— У 1991-му незалежність не дісталася нам як «подарунок неба» чи «бонус», про що дехто стверджує. Ці слова не образа для нас, депутатів першого демократичного скликання (ми, словами поета, «уже все себе доказали»). Це демонстрація невідлества і самозаканності авторів таких думок та приниження ролі українського народу у вирішенні своєї долі, сутності величких процесів 1990—1991 років із самовизначення української нації (як записано у першому розділі Декларації). Після прийняття Декларації 16 липня 1990 року історичний шлях України був наперед визначений, а слідування ідеям Декларації неминуче призвело б раніше чи трохи пізніше до правового оформлення незалежності. Недарма ж день 16 липня відзначається у 1990-му і 1991-му як державне свято День незалежності. ДКНС нічого нам не «подарував». Навпаки, різко перевів процес еволюційного, м'якого будівництва незалежної держави в екстремальний режим невідкладних викликів і завдань.

Декларація, яку ми одностайно ухвалили 16.07.1990 року, мала надпотужний політичний поштовх для формування, повторно наголосу, єдності поглядів депутатів на майбутнє України. Оці 375 парламентаріїв не просто проголосували, а стали разом сповідувати ідеї незалежності законотворчості і завжди звіряли свої законодавчі ініціативи з ідеями і духом Декларації. Багато хто з нас був невдоволений — чому ми рухаємося так повільно, інші — чому так поспішаємо. Тобто, суперечки були скоріше про темпи реалізації Декларації, ніж про її вектор.

Ми приймали Декларацію після прибалтійських республік, Грузії, Росії. Це свідчить, з одного боку, про поміркованість і акуратність депутатського корпусу. Але головне — це надало більшої фундаментальності і ґрунтовності одному з головних державотворчих документів. У жодній декларації інших республік, наприклад, не йдеться про силовий блок (збройні сили, оборону, державну безпеку, правоохоронні органи, прокуратуру), міжнародну діяльність тощо. Підбадьорювала наші наміри і Декларація РРФСР (12.06.1990 року). Коли Росія окреслила: всі надра РРФСР належать росіянам, — це полегшило і нашу декларацію, що усі надра і природні багатства на території УРСР — власність українського народу. Це був момент початку

майнового розколу СРСР як єдиної системи.

На початку 90-х одним з надскладних було питання служби українських солдатів у «гарячих точках» СРСР — Киргизії, Азербайджані, Нагорному Карабасі. Це був час, коли практично кожен депутат мало не щодня спілкувався із нашими солдатськими матерями, а дехто навіть переховував у себе в готельних номерах наших хлопців, яких матері визволяли з «гарячих точок». 30 липня 1990 року (через два тижні після прийняття Декларації) Верховна Рада прийняла постанову про те, що наші строковики не мають служити за межами УРСР у «гарячих точках». Тоді ж вперше був створений комітет з питань оборони при Раді Міністрів УРСР. Тоді ж наша делегація поїхала до Москви до Дмитра Язова (маршал, міністр оборони СРСР. — Авт.), який зібрав генералів: «Хто з вас з України?». Виявилось, більш як половина, і — питання узгодили. А в грудні 1990-го приїхав до нас начальник штабу СРСР Михайло Моїсєєв. Приходить він на засідання Верховної Ради і з трибуни каже: «Можна поняти мамок, котрые хотят вернуть сыновей, а хто Россию-матушку будет защищать?» В залі піднявся такий гул! Маршал навіть не зрозумів незнайому йому обструкцію, що всі зреагували на «Росію-матушку!» Яка «матушка»? Україна, Верховна Рада вже були зовсім іншими!

Ми на повний хід приймали власні закони, не оглядаючись на законотворчість СРСР. 24 жовтня, реалізуючи нашу Декларацію, Верховна Рада прийняла етапні зміни до Конституції, якими, зокрема, встановлено верховенство законів на території України та інші фундаментальні зміни. Віктор Шишкін, відомий учений і практик-конституціоналіст навіть учив своїх студентів, що фактично датою правового народження України є не стільки 16.07.1990 року, 24.08.1991 року чи навіть 01.12.1991 року, а саме 24 жовтня 1990-го! Зокрема, найвищим органом судової влади став Верховний суд УРСР, з того моменту перестали відправляти судові справи у Москву до Верховного суду СРСР як до останньої інстанції.

Ми йшли далі і далі, намагалися встигати за всіма процесами. Влітку 1991-го усі підприємства на території республіки перейшли під юрисдикцію України. Я тоді ще полемізував з Прем'єр-міністром Вітольдом Фокіним, вважаючи, що потрібно не під юрисдикцію, а у власність України (це ми вже зробили 12 вересня 1991-го). Україна перебувала на вулкані економічної кризи: інфляція, тотальний товарний дефіцит, усе по талонах. Тому уряд В. Фокіна схвалив програму надзвичайних заходів, підтриману Верховною Радою — ми зупинили десятки постанов Кабміну СРСР, указів президента СРСР — у надважливих і надчутливих сферах: розподіл матеріально-технічних ресурсів, валютне регулювання, податки. Ми повністю будували нову, свою правову систему в економіці.

У серпні 1991-го у нас була глибока гіркота і образа, що нашу суверенність ДКНС у Москві так зневажив. А в Україні не було можливостей та ресурсів протистояти та її захистити. Тому силове питання на позачерговій сесії 24.08.1991 року було одним з найперших. Було прийнято рішення про створення Міністерства оборони України, підпорядкування Верховній Раді усіх військових підрозділів на території України, надання додаткових повноважень Голові Верховної Ради. Першим рішенням на початку вересня було призначення міністра оборони — Костянтина Морозова.

Колосальну роль в законодавчому забезпеченні обороноздатності нашої держави відіграв Василь

Дурдинець. Він став фактичним батьком і Збройних Сил, і оборонної структури України. До речі, постійна Комісія з питань оборони і державної безпеки України була утворена задовго до проголошення незалежності — в березні 1991 року на підставі саме положень Декларації про державний суверенітет. І до неї ввійшла рекордна кількість депутатів — 40. Процес прийняття присяги на вірність Україні у військах розпочався 6 грудня з присяги К. Морозова на трибуні парламенту. Цей день сьогодні — День Збройних Сил України. Основні каркасні рішення з утвердження нової держави були прийняті саме наприкінці 1991-го на початку 1992-го — у сфері оборони, національної безпеки, міжнародних відносин, державного управління та місцевого самоврядування, приватизації та комплексу економічних реформ тощо.

— Як вам запам'ятався липень 1990 року? «Спекотно» було у сесійній залі?

— Ми мали 12 варіантів декларації. Варіант від Президії Верховної Ради, на мій погляд, більш ґрунтовний і ближчий до кінцевого варіанта. Багато провідних мастих правників брали участь у підготовці документа — Володимир Василенко, Петро Мартиненко, Микола Козюбра, Іван Тимченко, Володимир Мацюк, Микола Телпюк та інші. Вони багато працювали з Комісією Верховної Ради України з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнародних відносин (голова Микола Шульга) — над поправками і остаточною редакцією. Науковий супровід завжди був дуже-дуже солідний. Безпосередня робота Верховної Ради над Декларацією тривала майже 20 днів — презентація авторських проектів, загальні дебати, робота постійних комісії і формулювання поправок, розгляд профільною комісією, постанови (по реченню і навіть слову) остаточні голосування за текст Декларації. У липні ми відкликали комуністів і Голову Верховної Ради Володимира Івашка (більш як 250 голосів — «за») із з'їзду КПРС у Москві. Це був, скоріше, демонстративний крок, гололів для прийняття Декларації вистачало.

Але В. Івашко, на жаль, образився і склав повноваження Голови. У розпал обговорення ми залишилися без командира. Але енергетична хвиля до прийняття Декларації піднялася вже так високо, що процес уже було не зупинити. Перший заступник Голови Верховної Ради Іван Плющ узяв кермо правління в свої руки і був неперевершений у ті дні. Значною мірою саме завдяки йому Декларація вийшла саме такою як є.

Голосування було «гарячим» чи не з кожного питання — самовизначення української нації, громадянства, збройних сил, безпеки, міжнародної суб'єктності, союзного договору тощо. В пошуках точного формулювання чи навіть слова тривали дебати і низка голосувань. Довго, зокрема, обирали назву: Декларація про суверенітет, про незалежність, про державний суверенітет Української РСР, народної республіки, демократичної тощо. Доки переконаливо більшість не була проголосована ця назва — Декларація про державний суверенітет України. Так вперше в офіційних документах з'явилася нинішня назва нашої держави — Україна.

Останнім «каменем спотикання» увечері п'ятниці 13 липня стало питання громадянства, яке, здавалося, зайшло у глухий кут. Мудрий Леонід Макарович умів натискати на належні струни, і запропонував так: «Українська РСР має своє громадянство і гарантує (він тут зробив акцентувану паузу і підійняв палець — «гарантує!») кожному громадянину

Олександр Барабаш.

право на збереження громадянства СРСР». Ця компромісна пропозиція до розділу громадянства розв'язала останній конфлікт і відкрила шлях до прийняття декларації загалом.

У понеділок, 16 липня, зранку ми отримали остаточний текст — вичитаний, з усіма, як сьогодні кажуть, юридично-технічними правками. Саме за цей текст о 10 годині 7 хвилин було подано 355 голосів, ще 20 депутатів приєднались пізніше заявами. На брошурах з текстом Декларації ми залишили один одному автограф. А потім почався звичайний парламентський процес — обрання нового Голови Верховної Ради, який розтягнувся на тиждень, 23 липня був обраний Л. М. Кравчук. Цей процес уже був трохи схожий на серіал порівняно з першими виборами Голови у травні, на початку роботи Верховної Ради. Тоді справжнім вибухом, публічними одкровеннями стали годинні виступи наших колег — колишніх дисидентів і політ'язнів В. Чорновола, Л. Лук'яненка, М. Горина. Досі живо пам'ятаю, як на 13-й хвилині свого виступу Левко Лук'яненко спокійно розповів, як за любов до України його засудили до розстрілу. В цей час зал затих як ніколи, це був вражачий момент. Комуністи з величезною повагою ставили до Левка Григоровича. Уже 3 серпня прийняли закон про економічну самостійність. Від першого читання до другого минула ніч, але усі положення Закону були підтримані 320—350 голосами. Віталій Масол спробував натякнути: за що ви голосуєте, товариші, це ж вихід з СРСР! Але і в економічних питаннях прагматична еліта готова була йти далеко.

— Десять років тому Асоціація народних депутатів, яку ви очолюєте, видала книжку Декларація про державний суверенітет України. Це титанічна праця, але, на жаль, ані в бібліотеці, ані в книгарні її не знайшла. Інтернет-технології рухають прогрес, але жодна з них не замінить книжку. Чи готуєте перевидання чи додатковий наклад?

— Ідею видання виношували роки 15, поки остаточно сформувалася концепція, і ми знайшли гроші. Бо видавати без державної підтримки досить важко. І, до речі, минуле видання вийшло завдяки громадянину Норвегії, сину воїна УПА Богдану Радейку, та частково за наші особисті кошти. Тому — мізерним накладом. Ми видали книжку 10 років тому (до 20-

річчя Декларації), щоб показати, як народжувалася Декларація. Без зайвої агітації — проекти, виступи, постанови, поправки, спогади, результати голосування, фото того часу. Це кардіограма і рентгенограма тих подій і кожного окремого депутата. Це — першоджерело! Вона існує в електронному вигляді в мережі, хоча варто, напевно, зробити її більш доступною і відомою.

Наступного року Асоціація підготувала і видала своєрідне продовження «Здобуття Незалежності України 1991: історія проголошення, документи, свідчення», у 2-х томах. Методологічно документальна частина книги поділена на три періоди: від Декларації до Акта проголошення Незалежності, друга — серпень 1991 року (проголошення Незалежності) і третя частина — перші кроки Незалежності. Її також можна знайти у мережі.

Редакційна рада завершила роботу з почуттям виконаного обов'язку перед суспільством.

— Через тридцять років є моменти, про які жалкуєте чи це більше пишастесья?

— Я настільки вдячний долі за унікальну можливість бути дотичним до перших кроків державотворення, тому що дали, то ще більше пишастесья. Це велика удача і справжнє щастя. І причетність до процесів, і знайомство з дуже видатними людьми.

Процес «покрощення» Декларації можна було затягнути до безкінечності. Але правильно говорять — «краще ворог «хорошого». І ми часно все зробили. Ступінь реалізації ідей Декларації є безпрецедентно високим (за деякими винятками) як для декларативно-програмних документів такого рівня.

Нешодавно у М. Горбачова запитали: які були головні помилки на початку 1990-х? І він відповів: недостатньо приділяли увагу новому союзу і все пустили на самоплив. Перший Президент України Леонід Кравчук також підтверджував, що на нас ніхто особливо не тиснув після прийняття Декларації. У Горбачова були інші проблеми: об'єднання Німеччини, виведення військ з Європи, ядерне роззброєння, страйки шахтарів Кузбасу, Донбасу. Вони недооцінили українців, мовляв, «та, хохли граються в незалежність!». А у нас все було дуже серйозно і дуже ґрунтовно. І ми використали свій шанс!

Записала
Наталія ЯРЕМЕНКО.
Фото Юрія ПЕРЕБАСВА.

Завжди перемагають ті ідеї, час яких настав!

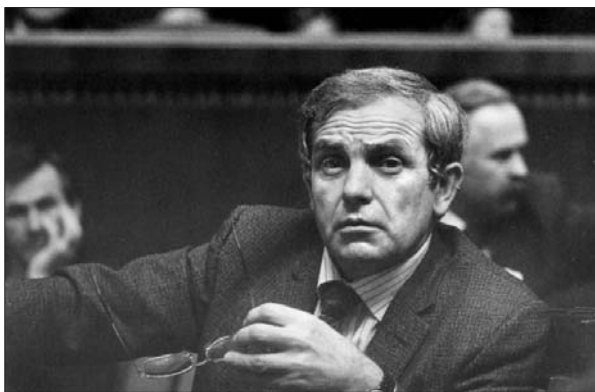
Це було тридцять років тому. (О Боже, як це було давно!). У той же Радянському Союзі вирували пристрасті навколо оголошеної М. Горбачовим «перебудови». Внаслідок свободи слова і плюралізму в СРСР почався «парад суверенітетів». Першими почали виходити із Союзу, в якому всім верховодила Москва, загарбані нею прибалтійські держави. Прагнучи позбутися влади комуністичного Політбюро, Борис Єльцин оголосив про суверенітет Російської Федерації. Перед Україною відкривався шлях до відновлення незалежності, втраченої після загарбання російськими більшовиками Української Народної Республіки сто років тому.

Кандидатів у депутати Верховної Ради у 1989 році висували трудові колективи. Мене висунула профспілкова конференція Київського політехнічного інституту на пропозицію осередку Товариства української мови. Сам цей факт свідчить, що в Україні тоді вже розбурхувалося національне питання. Щоправда, у своїх виступах я на національному питанні уваги не акцентував, а більше говорив про свободу слова, про багатопартійність, про необхідність ліквідації спецбюджетів для партійної номенклатури, обурювався всевладдям бюрократії. Якби мені хтось тоді сказав, що зовсім скоро я голосуватиму у Верховній Раді за Декларацію про державний суверенітет Української РСР і що разом з рухівцями за це голосуватимуть комуністи, я б у це нізачо не повірив. Але саме це і саме так сталося. Видно, мав рацію Степан Бандера, коли сказав, що завжди перемагають ті ідеї, час яких настав.

Я не тільки голосував за декларацію. Ба більше: я зареєстрував власний проект декларації. Заявивши з трибуни, що мні односельчани не знають слова «декларація», я запропонував замінити його словом «ухвала». Депутати, насамперед із комуністичної

групи «239», були вкрай здивовані іншою моєю пропозицією. Як філолог я нагадав, що слово «суверенітет» — французького походження. У Словнику іншомовних слів воно трактується як державна незалежність і може стосуватися лише держави і більш нічого і нікого. Я сказав, виступаючи з трибуни: «У нашому разі ми збираємося голосувати за «масло масляне». І саме тому свій проект декларації я назвав так: «Ухвала про державну незалежність Української Радянської Соціалістичної Республіки».

Досі не збагну, як я тоді міг наважитися на таку сміливу і, як тепер заведено говорити, радикальну позицію. Водночас досі щасливий, що один фрагмент, актуальний і донині(!), з мого проекту таки потрапив до проголосованого тексту декларації в розділі «Культурний розвиток». Тут сказано: «Українська РСР є самостійною у вирішенні питань науки, освіти, культурного і духовного розвитку української нації...». І абзацом нижче: «Українська РСР забезпечує національно-культурне відродження українського народу, його історичної свідомості і традицій...», функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя».

Літо 1990 року. Пленарне засідання Верховної Ради.

Депутат Ю. Гнаткевич — автор одного з альтернативних проектів декларації.

Фото з книги «Декларація про державний суверенітет України. Історія прийняття, документи, свідчення».

По-перше, у декларації було вжито словосполучення «українська нація». Адже досі на слово «нація» Москва накладала табу, хіба що вживати його дозволялося у контексті «слияние наций». У ній також вперше прозвучало слово «відродження». Воно було дуже доречним, бо всі поневолені нації неминуче зазнавали національного виродження, а визволившись з імперської неволі, вдалися до свого національного відродження. Цим шляхом йшли і його успішно пройшли поляки, коли визволилися з кігтів двоголового російського орла. Ним пройшли чехи після розпаду Австро-Угорської імперії. Ним скористалися італійці після об'єднання всіх італійських земель. На цей шлях стали і євреї після заснування держави Ізраїль. На жаль, Україна шляхом національного відродження не пішла. З'ясувалося, що за три з половиною століття входження України до Російської імперії її правлячим колам вдалося

зросійшити значну частину українства. Століттями тривало нищення української нації шляхом заборон української мови, внаслідок чого значна частина нації після 1991 року голосувала за тих президентів і депутатів, які продовжували горнутися не до України й української культури, а до пострадянської Росії і її культури. Великий українець Євген Чикаленко, який усій свої великі кошти багатого поміщика не ховав в офшорах, на відміну від нинішніх скоробогатків, а віддав на відродження рідної нації, писав, що проблема української нації полягає в тому, що вона «недорозформована». Перефразовуючи Є. Чикаленка, можна твердити, що всі проблеми нинішньої України, включно з війною, полягають у тому, що українська влада, за рідкісним винятком, не займалася формуванням єдиної української нації. Джузеппе Гарібальді після об'єднання італійських земель сказав: «Ми створили Італію. Тепер на черзі творити

італійців». Після відновленої нами в 1990—1991 роках самостійності України власне українців не творила. На значних територіях України, насамперед на Донбасі і в Криму, все українське вимиталося. Там творився український новий тип, який носив українське прізвище, але все українське не сприймав чи навіть ненавидів його. Ось і маємо результат: корупція, казнокрадство і російська зброя в руках тих «українців», які за командою російських офіцерів «по украм огонь!» вбивають синів України.

У 1990 і 1991 роках ми створили Україну, ми відновили її незалежність від російської імперії. Ми започаткували відродження української нації як стратегічно важливого геополітичного чинника. Завдання нинішньої української влади, насамперед Президента України Володимира Зеленського і Голови Верховної Ради Дмитра Разумкова, історично полягає в тому, щоб підтримати розпочате два роки тому українське національне відродження, а не гальмувати його ревізією ухваленого парламентом митного закону та кримінальним переслідуванням ініціаторів отримання історичного Гомосу для національної церкви. Українська нація неминуче відродиться. В Україні обов'язково запанує і єдина державна мова, і єдина національна церква! Відродяться: український патріотизм, українська національна свідомість та відповідальність за долю України й українців.

Юрій ГНАТКЕВИЧ, народний депутат першого скликання.

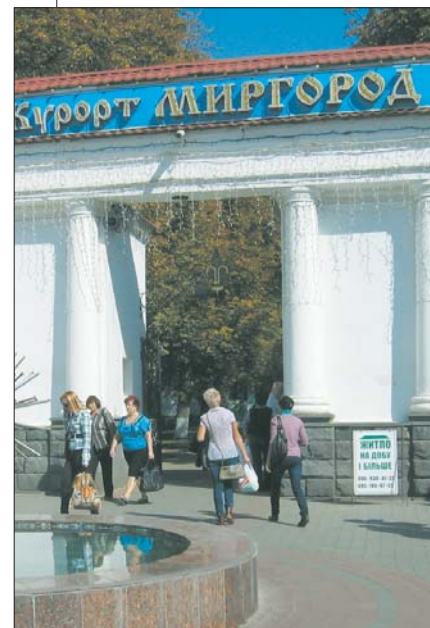
САМОВРЯДУВАННЯ

Оновили статут громади

У Миргороді на сесії міськради депутати затвердили Статут територіальної громади міста в новій редакції.

Під час обговорення документа наголошувалося на тому, що в ньому передбачено дієві інструменти безпосередньої участі миргородців у розв'язанні проблем і питань місцевого значення. Такі, скажімо, як загальні збори громадян та місцеві ініціативи. Важливо тільки, щоб земляки навчилися користуватися цими інструментами і застосовували їх з урахуванням інтересів більшості членів громади.

Тим паче що вже цієї осені, після місцевих виборів, Миргород стане столицею потужної

об'єднаної територіальної громади. У згаданому статуті особливу увагу приділено також взаємодії громадськості з органами та посадовими особами місцевого самоврядування. Не менш важливим є й визначений у документі порядок створення та забезпечення діяльності органів самоорганізації населення.

Василь НЕЙЖМАК.

Полтавська область.

На знімку: Миргород став курортною столицею Полтавщини.

Фото з архіву автора.

Боротьба за синьо-жовтий прапор

На час прийняття Декларації про державний суверенітет я був народним депутатом і одночасно житомирським міським головою.

Міські голови, які, як і я, вперше були обрані всупереч тодішній компартійній владі, розуміли, що в умовах «країни Рад», як тоді ще називали Радянський Союз, місцеве самоврядування неможливе. І тому, з одного боку, боролися за нього на місцях, а з другого — брали участь у загальнонаціональній боротьбі за державну незалежність. Однією із форм такої боротьби була боротьба за український прапор. Коротко розповім, як це було в Житомирі.

13 червня 1990 року, за місяць до прийняття Декларації про державний суверенітет, над Житомиром замайорів синьо-жовтий український прапор. Усупереч наявному тоді режиму його було піднято над будинком ратуші за офіційним рішенням міської ради. На той час «державними» прапорами були криваво-червоний (СССР) і червоно-синій (УССР). До проголошення незалежності України залишався один рік два місяці й одинадцять днів...

Коли в Житомирі сталася ця подія, українські прапори вже майорили над ратушами трьох обласних центрів України, але тільки на Галичині: в Тернополі — з 23 березня 1990-го, у Львові — з 3 квітня 1990-го та в Івано-Франківську — з 15 квітня 1990-го, а також у Стрию — з 14 березня 1990-го та в Дрогобичі — з 2 квітня 1990 року. І це був великий внесок синів і дочок цих міст в українську справу. Та одна справа — Галичина з потужним національним піднесенням того часу, а інша — Житомир... Проте Житомир став першим містом за межами Галичини, де використання національної символіки

було узаконено спеціальним рішенням міської ради і над ратушею якого, всупереч тотальному тиску компартійно-державної машини, було вивішено синьо-жовтий український прапор.

Ця подія, що сталася не в останню чергу під впливом атмосфери від обговорення декларації у Верховній Раді, мала величезне моральне, юридичне та психологічне значення. І не тільки для Житомира.

Було встановлено символ, який фактично засвідчував майбутню зміну влади. Прапор над міською ратушею свідчив, що московська влада КПРС-КДБ уже не монолітна і «не вічна», як це було 70 років поспіль, і на зміну їй обов'язково прийде влада українська.

Уперше український прапор у місті вивісили над органом влади (та ще й радянським органом, бо інших тоді не було), що давало юридичне і моральне право громадянам та організаціям робити те само.

Український прапор вивішували офіційно на підставі спеціального рішення міської ради, ухваленого абсолютною більшістю

її депутатів і підписаного мною як міським головою. Прапор вивішувався не тимчасово, а раз і назавжди. Саме з того часу він і майорить над містом.

Підняття українського прапора над міською ратушею викликало захоплення і підтримку з боку більшості житомир'ян, але й люту ненависть з боку «партійних і советських органів» та їхніх агентів і прислужників з п'ятої колони.

Останні злісно шипіли і писали мені анонімні листи з погрозами («Мы тебя и твоих детей, Бандера и Петлюра, еще достанем...»). Якесь «тайно» об'єднана група в 21 чоловік «За интересы Советской Украины» написала «Ультиматум» із погрозою висадити в повітря будинок ради, «если за неделю желто-голубое националистическое полотнище не будет снято. Новейшие средства и технологии обеспечены. Преград для нас не существует»...

Довелось окремим листом звертатися до обласного управління КДБ з вимогою розслідувати замах на терористичний акт і взяти під охорону будинок міськради, хоча, підпису-

ючи цього листа, я чудово розумів, що звертаюся до кураторів та організаторів цієї самої «таємної групи».

Майже кожен ніч, поки ми не організували власну охорону, прапор зривали (як потім з'ясувалося, робила це сама міліція на вимогу обкому КПРС). Та ми знову і знову встановлювали його.

Под «чутким руководством» обкому КПРС посилався шквал протестів прокурорів усіх рівнів, рішення районного, міського, обласного судів, кілька окремих постанов обласної прокомуністичної ради та центральної влади в Києві. Суть цього тиску була в одному — негайно зняти «націоналістичне полотнище» з будинку ради і скасувати всі рішення щодо національної символіки як незаконні, інакше...

І це «інакше» було в інспірованих перевірках фінансових та спеціальних служб — і міськраді, і за місцем моєї колишньої роботи на заводі, у роботі моїх колег, грубому скороченні фінансування та матеріального забезпечення міських програм, які тоді йшли не прямо місту, як нині, а через область. А ще — в моральному тиску, брехні, наклепах і провокаціях через підконтрольні засоби масової інформації.

Тоді я по-справжньому вперше відчув, як «заламують руки і ноги» лише тому, що ти — українець.

Та попри погрози, шантаж, десятки судів, прокурорських подань ми висстояли — український прапор залишився на міській ратуші, де він майорить і сьогодні.

У 2010 році Житомирська міська рада прийняла рішення щороку відзначати 13 червня як загальноміське свято — День підняття українського прапора над Житомиром. Та пізніше прокремлівському режиму Януковича і його поплічникам на місцях це було зовсім не актуально... 13 червня 2016 року за ініціативою житомирського міського голови Сергія Сухомлина таке свято в Житомирі було відновлено. І цього року урочисто відзначалося 30-річчя цієї події.

А український прапор майорить над міською ратушею і сьогодні на тому ж деревку, зробленому із нержавіючої сталі патріотами України 26 років тому, прикрашений тим самим латунним, вручну виточеним тризубом — нині державним гербом України.

Віталій МЕЛЬНИЧУК, народний депутат України першого скликання, житомирський міський голова (1990—1992).

Хто стояв за підтримкою Заходом незалежності України? З історії життя британського політика Стефана Терлецького

Прийняття парламентом України Декларації про державний суверенітет України, як і самовизначення української нації, було б неможливо без постійної та наполегливої роботи друзів України, які лобювали та обстоювали інтереси своєї Батьківщини перед урядами провідних країн Заходу. Одним із таких лобістів був відомий британський політик українського походження Стефан Терлецький, про якого мало що відомо в сучасній українській історіографії. Завдяки своїй наполегливій праці він не тільки став першим етнічним українцем, обраним до британського парламенту, а й відомим європейським політиком українського походження, який впливав на формування позицій країн стосовно багатьох питань, у тому числі, щодо визнання України як незалежної держави.

Стефан Терлецький (29 жовтня 1927 р. — 21 лютого 2006 р.) розпочав свій життєвий шлях на Івано-Франківщині. Він народився у селі Олешів, біля міста Тлумач, який сьогодні є районним центром. Дитинство Стефана Терлецького пройшло у будинку його батьків, який знаходився неподалік сільськогосподарської громади Антонівка, також біля Тлумача. У 1939 році західна частина України була анексована згідно з пактом Молотова-Ріббентропа, й до Антонівки прийшли великі зміни. Постраждало багато родичів Стефана. Дядько Терлецького разом із родиною був «розкуркулений» після того, як заплатив сусідам за допомогу в збиранні врожаю на його садибі, після чого був засланий до Сибіру. Як українські націоналісти були вислані до Сибіру також кузени Стефана, котрі навчалися в Івано-Франківському університеті. Це сприяло формуванню у хлопця антирадянських поглядів.

Після початку Великої Вітчизняної війни та окупації цієї території німцями 14-річний Стефан був змушений працювати на військових об'єктах — він ремонтував разом із іншими односельцями залізничний міст над річкою Дністер, пошкоджений в ході відступу Червоної Армії. Після закінчення будівництва мосту 14-річного підлітка продали на ринок невільничої праці в Австрії, де він потрапив як безплатний працівник до одного з фермерів у господарстві в місті Фойтберг, неподалік Граца, де й пробув до 1945 року. Таким чином, Терлецький був відірваний від своєї сім'ї і прожив практично все життя без підтримки рідних — він побачив батька лише через 42 роки.

Коли Фойтберг визволили радянські війська, Стефан сподівався, що його переправлять на батьківщину, проте в радянської влади були свої плани. Працівникам оголосили, що вони поїдуть на Далекий Схід для допомоги у війні з Японією. І тут Стефан вирішив кардинально змінити свою долю. У Будапешті він втік з радянського потяга, який прямував на Далекий Схід, та повернувся до Фойтберга, який з липня 1945-го увійшов до складу британської зони окупації. Деякий час перебував у лісі, біля річки Рааб. У результаті Стефан потрапив до табору переміщених осіб у Віллачі, що в Карінтії, де знайшов собі роботу на кухні британської армійської бази.

У 1948 році Стефану дозволили легально емігрувати до Великої Британії, де він влаштується на роботу на вугільну шахту в Уельсі. Початок «британського життя» майбутнього політика був досить скромним — він приїхав до Британії, маючи в кишені 40 австрійських шилінгів, які обміняв у Лондоні на один британський фунт. Його кулінарні здібності, однак, зробили свою справу — згодом

Терлецький переходить на більш легку роботу, до буфету гуртожитку гірників. Потім він працював в управлінні готелями в уельських містечках Портковл і Сванзее, після чого вже відкрив власні готелі в Аберсвіте і Кардіффі. Відтоді життя Стефана була назавжди пов'язана зі столицею Уельсу — Кардіффом. Він добре опанував англійську мову під час навчання у середній школі Кардіффа (Cardiff High School) та Кардіффському коледжі харчових технологій і комерції (Cardiff College of Food Technology and Commerce), одружився з місцевою мешканкою Мері.

Як підкреслював сам Стефан Терлецький у своїх спогадах, у цей період він позбавився останніх ілюзій щодо радянської політики. Зокрема, в 1958 році він дізнався про те, що його батько та сестра були заарештовані на Івано-Франківщині за «націоналістичну діяльність» та вислані на шість років до Сибіру. Матір Стефан втратив ще під час Другої світової війни — вона померла від інфаркту. Стефан мав змогу контактувати із рідними і навіть отримував в Уельсі листи від батька, який писав під наглядом пильного ока радянської цензури короткі листи з елементами характерного «табірного» гумору: «У нас тут чудовий клімат, 12 місяців у нас зима, все інше — літо».

Політична кар'єра Стефана Терлецького розпочалася у 1968 році, коли він став членом міської ради Кардіффа від консерваторів. Однак його амбіції йшли набагато далі, він спробував обратитися до парламенту на загальних виборах у 1974 році, проте невдало. Від самого початку своєї політичної діяльності Стефан Терлецький приділяв багато уваги міжнародним питанням. Так, у розпал «холодної війни» він, зокрема, наполягав на створенні Великою Британією міцного військового щита, який би «перешкоджав агресивній політиці Радянського Союзу». «Ні в якому разі не можна погоджуватися на пропозицію Росії скоротити наші сили в Європі, — зазначав політик у 1973 році. — Це є саме тим, чого марксистів і ліві соціалісти хочуть добитися від нас. Як людина, яка народилася в рабстві, я хочу померти вільною людиною».

Терлецький бере активну участь у громадському житті столиці Уельсу Кардіффа — зокрема, як футбольного вболівальника та популяризатора спорту його запрошують на посаду директора міського футбольного клубу «Кардіфф Сіті» (Cardiff City), яку він посідав між 1975-м і 1977 роками. Можливо, випадково, а, можливо, ні, в цей період до традиційної блакитного кольору спортивної форми футболістів популярного в Великій Британії футбольного клубу в цей період додається жовтий.

У 1983 році Терлецький з третьої спроби був обраний до парламенту.

ФОТОФАКТ

Травень 1990 року. Мітинг біля Верховної Ради.

Протягом усього терміну свого перебування у парламенті Терлецький зарекомендував себе як послідовний опонент комуністичного режиму СРСР. Так, в одному зі своїх виступів, 24 січня 1984 року, Терлецький запитав голову МВС країни: «Яких заходів він вживає для забезпечення перешкоджання морякам радянських торгових кораблів займатися шпигунською діяльністю під час відвідування англійських морських портів?»

У своїй діяльності Стефан Терлецький постійно робив спроби виділити в очах британської громадськості Україну як окрему державу, нашонокнути британську владу на формування окремої політики щодо Радянської України. Зокрема, під час парламентських дебатів 4 квітня 1984 року Терлецький запитав тогочасного керівника МЗС Британії: «Який статус уряд Ії Величності надає Україні?» На це він отримав відповідь Малькольма Ріфкінда: «Ми визнаємо Українську Радянську Соціалістичну Республіку у складі Союзу Радянських Соціалістичних Республік». Тоді Терлецький запитав про те, «які будуть наслідки для Сполученого Королівства по відношенню до України, зважаючи на обрання України до Ради Безпеки ООН». На це Терлецькому було заявлено, що знаходження країни в Раді Безпеки ніяк не впливає на ставлення до УРСР і це не означає визнання її як незалежної держави. Незважаючи на це, такі депутатські запити Терлецького можна вважати першою спробою поставити питання про незалежність України, яка була зроблена на законодавчому європейському рівні.

Початок перебування в СРСР було сприйнято Терлецьким як перша ластівка надії на майбутню незалежність України. Весна 1986 року стала важливою віхою його кар'єри, розквітом його активності, в тому числі, в питаннях щодо англо-радянської політики та змін у радянському суспільстві.

Особливо Терлецький переймається питаннями про відкриття Великою Британією окремого дипломатичного представництва у Києві. Так, на слуханнях 12 травня 1986 року в Палаті общин Терлецький за-

питав секретаря закордонних справ та у справах Співдружності: «Чи прийме він термінових заходів щодо відкриття британського консульства у Києві?» На це тодішній глава МЗС Тімоті Еггар відповів, що «Британія не планує відкривати консульство у Києві, а інтереси британських підданих, які проживають або тимчасово перебувають у Києві, охоплені консульськими послугами Посольства Ії Величності у Москві».

Останні виступи депутата Терлецького стосувалися навчання британських студентів у Києві від 23 січня 1987 року, проблем дотримання прав людини у Радянському Союзі, торгівлі між Великою Британією та СРСР тощо.

Діяльність Терлецького викликала великий інтерес у британської еліти до України та її народу. 10 червня 1990 року відбувається дуже важливий для подальшої історії України візит прем'єр-міністра Великої Британії Маргарет Тетчер до Києва. Вона стала першою головою уряду провідних країн Заходу, яка виступила у Верховній Раді. Після цього на площі Жовтневої Революції (нині Майдан Незалежності) її зустрічали кияни з плакатами англійською мовою: «Україна прагне до Європейського дому».

Коли Радянський Союз розпався, Терлецький стає одним з палких прихильників незалежності України та захисників її політичних інтересів на теренах Європи. Політик також підтримував процес отримання незалежності іншими, зокрема прибалтійськими, республіками. Так, в одному зі своїх виступів він назвав примусове включення балтійських держав до СРСР «однією з найсерйозніших несправедливостей нашого часу».

У 1992 році за свою діяльність Терлецький нагороджується королевою Великої Британії орденом Командора Британської імперії (СВЕ) — однією з найвищих державних нагород Об'єднаного королівства, яким відзначаються особливі заслуги громадянина перед державою. Особистість Терлецького викликає увагу громадськості та повагу колег і навіть політичних опонентів з числа представників Лейбористської партії. Як, зокрема, зазначав його колега та опонент на виборах в

Фото Віталія ШЕВЧЕНКА.

Уельсі Кевін Бреннан: «Незважаючи на наші розбіжності з політичних питань, я дуже поважаю його чудовий життєвий шлях і те, чого він досяг у житті та під час перебування депутатом парламенту від Західного Кардіффа».

Терлецький широко вітав демократичні перетворення в Україні періоду Помаранчевої революції, він зустрічався у 2005 році з Президентом України Віктором Ющенком та вітав досягнення незалежної України у сфері свободи слова та прав людини. Стефан Терлецький помер 21 лютого 2006-го у віці 79 років. Особистий архів політика був переданий його родичами до Українського товариства у Лондоні, де зберігається й зараз.

Як, зокрема, зазначає у своїй рецензії на біографічну книгу Стефана Терлецького Тоні Лелів: «Розповідь Стефана Терлецького — це не тільки розповідь однієї людини, це дзеркало життя покоління сотень тисяч біженців, які також постраждали в той час. Це робить цю книгу ідеальною відправною точкою для тих, хто в діаспорі або за її межами шукає відповіді на свої питання в цьому болючому періоді історії».

Слід зазначити, що виникнення України як незалежної держави було б неможливе без підтримки її з боку британських, американських, французьких та інших політиків того часу. Політична підтримка та можливість донести голос українського народу до західних еліт стали важливими чинниками, які сприяли прийняттю парламентом України Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року.

Під час святкування такої важливої і урочистої дати, як 30-річчя цієї події, слід згадати та вшанувати пам'ять такого великого друга та захисника України, як Стефан Терлецький.

Олег КОЗЕРОД,
доктор історичних наук,
член Royal Historical Society.

В очікуванні самостійності Батьківщини

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

Довгі роки після Другої світової війни українська діаспора в Австралії зберігала українську мову і культуру в очікуванні самостійності Батьківщини. Радянська держава видавалася незламною!

Але наприкінці 1980-х років до Сіднея почали вперше приїжджати у справах люди із самої України. Вони були готові спілкуватися з діаспорою, а також говорити українською. Це були, наприклад, науковці, письменники, інженери, юристи, лікарі, а також активісти Руху. Українська громада із щедрістю підтримувала тих перших ластівок з далекої України, але

мало хто мав велику надію на зміни в політиці.

Більшість громадських діячів в Сіднеї тих часів уже відійшли у вічність, але зберегли спогади одного з них: «У вівторок, 17 липня, телефонував мені один юрист із Києва, котрий недавно перебував у справах в Сіднеї, із вісткою про Декларацію Верховної Ради про державний суверенітет

До 20-річчя Голодомору. Демонстрація протесту в центрі Сіднея. 1953 рік.

Канберра. День вишиванки. 2018 рік.

України. Це було декілька днів після подібних декларацій балтійських народів. Ту вістку я телефонно поширив серед колег у нашій громаді. А в неділю ми зійшлися в Народному домі, щоб обговорювати цю подію».

Громада зустріла новину з піднесенням. В той час серед людей панувала справжня ейфорія!

Надав Андрій БЛІНСЬКИЙ, голова Української громади Сіднея.

Австралія.
1 липня 2020 року.

Декларація про державний суверенітет, яку часто називають матір'ю незалежності, насправді була тимчасовим компромісом. Радянський Союз тріщав на всі шви: 11 березня 1990-го незалежність проголосила Литва, а Латвія та Естонія активно готувалися до цього процесу. Відбулися кризові сутички на Кавказі. Усе це свідчило про невідворотні процеси розпаду тюрми народів.

Комуністична верхівка бачила й усі процеси, які відбувалися всередині свідомої частини українського населення. Прагнення остаточно саме України — величезної частини тодішньої імперії — вийти з-під руки Москви означало б безумовну загибель Союзу. Саме тому й пішли на компроміс та лояльно ставилися до прагнення нашого суверенітету. В документі останні слова «Принципи Декларації про суверенітет України використовуються для укладання союзного договору» є останньою надією комуністичної верхівки зберегти Союз.

Не можна не відзначити й те, що страх перед перспективою існування сильної незалежної України був навіть більший за загрозу припинення існування Радянського Союзу. Бо як інакше можна пояснити те, що в першому ж документі, в якому йдеться про державний суверенітет України, Верховна Рада УРСР проголосила про позаблоковість та повністю відмовляється від ядерної зброї.

Попри те, компромісна декларація переродилася невдовзі в Акт проголошення державної незалежності. Це безумовна заслуга свідомого українства, політичну волю якого висловлювали тоді В'ячеслав Чорновіл із соратниками. Те, що ми нині можемо вбачати деякі недоліки в тексті декларації, не повинно перекреслювати того факту, що з цього документа розпочався процес юридичного закріплення незалежності України, за збереження якої й сьогодні віддають життя наші брати та сестри.

Записала Людмила СТРАЖНИК.

Івано-Франківська область.

Нині ми радіємо разом з усіма

Тисячі кілометрів відділяють Україну від Аргентини, багато десятиліть минуло від кінця XIX століття до 1990 року, втім, ні величезна відстань, ні час не похитнули віру перших українських емігрантів та їхніх нащадків у те, що далека Батьківщина здобуде одного дня свободу.

Місйонес — це маленька аргентинська провінція на кордоні з Бразилією та Парагваєм, віддалена від столиці країни. Саме там наприкінці XIX століття і в перші три десятиліття потому українські емігранти сформували перші громади.

Більшість із них були бідними землеробами, які прагнули знайти своє місце у світі, хотіли вільно працювати, жити в мирі та свободі.

Вони добре усвідомлювали, що назад вороття немає, однак, заляшачи рідну землю в пошуках кращого жит-

тя, ніколи не забували своє коріння.

Саме тому вони мріяли, передаючи цю мрію своїм дітям та онукам, що одного дня Україна, яку вони змушені були залишити, стане вільною, незалежною та суверенною.

Ця мрія підштовхувала їх до створення громад емігрантів та їхніх нащадків. Вони об'єднувалися не лише для того, щоб бути разом, жити спогадами та зберігати українську культуру.

Головною їхньою метою було розповсюдження у світі інформа-

ції про те, що в Європі є підневільний народ, який має право на свободу та самовизначення.

Самі співали та вчили інших співати «Ще не вмерла України...», високо піднімали український герб та прапор, давали відсіч тим, хто намагався стверджувати, мовляв, за «залізною завісою» живе єдиний народ.

Минали десятиліття, протягом яких аргентинці, нащадки українських емігрантів, не втрачали надію своїх батьків і дідів.

Омріяна Декларація про самовизначення на решті була ухвалена, сталося це у липні 1990 року, незалежність уже була поблизу.

За декілька років перед цим люди почали

говорити про здійснення нашої мрії. На зібраннях громад головною темою були новини, які надходили з далекої Європи.

Події розвивалися швидко, і нам частенько доводилося викривати тих «совієтських засланців», які намагалися стверджувати, мовляв, Союз є непохитний і в ньому живе єдиний народ.

Після того, що сталося у липні 1990 року, слово «незалежність» уже перестало бути лише мрією. Вона була вже поблизу. Але ми усвідомлювали, що шлях не буде легкий. Існували певні побоювання, але всі були впевнені, що український народ перемаже і досягне того, що він зберігав у своєму серці протягом десятиліть.

Ми збиралися разом і завдяки новим інформаційним технологіям почали швидко отримувати свіжі новини, відзначаючи кожен новий крок української нації до незалежності.

Ми збиралися на мітинги на майданах нашої маленької провінції, де встановлено бюсти Тараса Шевченка. Ми закликали аргентинське керівництво уважно ставитися до подій, які привели до української незалежності.

Той липень став для тисяч народжених в Аргентині українців, що мешкають у Місйонес, початком втілення спо-

дівань бідних землеробів, пастухів і теслів, які, залишивши рідну землю, ніколи не покидали мрію про свободу для свого народу.

Нині, через 30 років, ми радіємо разом з усіма з приводу першого кроку на непростому шляху, який призвів до справжньої політичної, економічної та культурної незалежності.

Нас розділяють тисячі кілометрів, утім, нас завжди об'єднує прагнення українського народу, яке також є прагненням наших батьків і дідів.

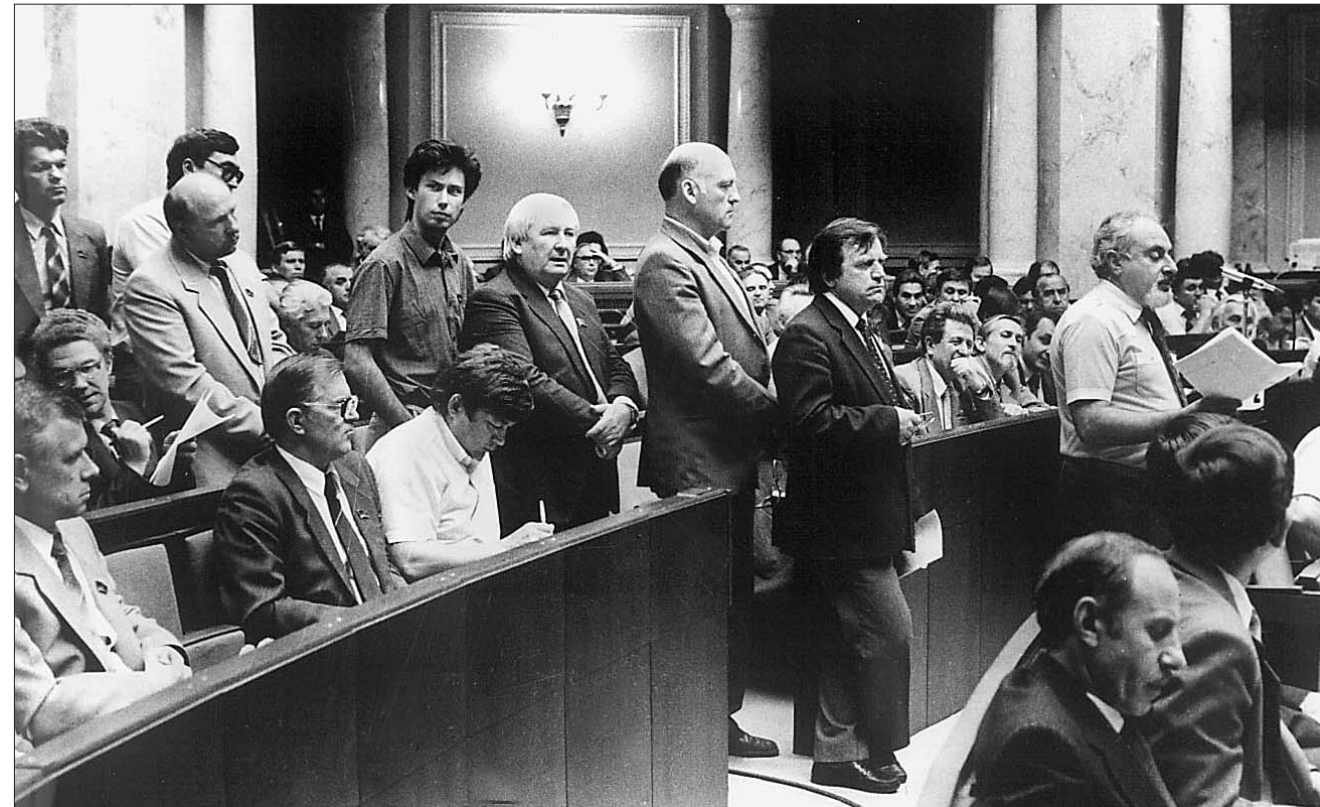
Як сказав поет, «щоб бути справді щасливою у цьому світі, людині потрібно лише три речі: хтось, кого любити, щось, що робити, і щось, на що надіятися».

Ми любимо Україну, боролися за її самовизначення і ніколи не втрачали надію, що вона стане незалежною.

Слава Україні!

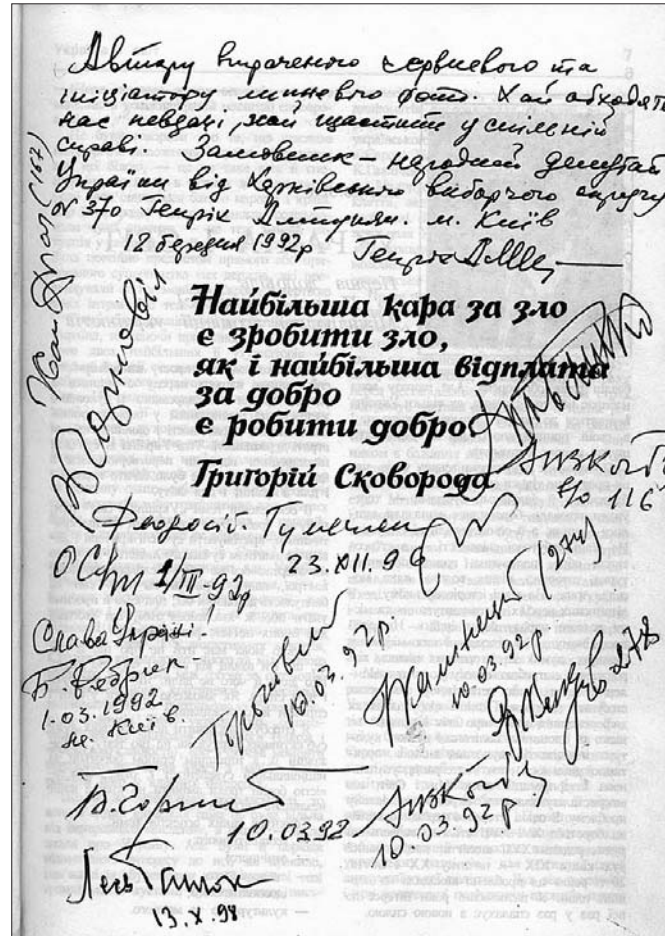
Хорхе БАЛАНДА, голова представництва в Місйонес Центральної Репрезентації українців Аргентини, журналіст (на знімку вгорі).

16 липня 1990 року.
Сесія Верховної Ради в день прийняття
Декларації про державний суверенітет України.

Фото ЦДКФФА ім. Г. С. Пшеничного.

Обкладинка першого видання
Декларації про державний суверенітет України
з автографами учасників її прийняття.

Фото з архіву Михайла Шуляка.

22 квітня 1990 року.
Народні депутати
Української РСР
від «Демократичного блоку»,
вперше обрані до Верховної
Ради УРСР.

Фото з книги
«Декларація про державний
суверенітет України.
Історія прийняття, документи,
свідчення».

16 липня 1990 року.
Мітинг з нагоди прийняття Декларації про державний суверенітет України
біля стін Верховної Ради України.

Фото з архіву Укрінформу.

16 липня 1990 року. Народні депутати від Народної Ради Левко Горохівський,
Олесь Шевченко, Левко Лук'яненко, Степан Хмара, Михайло Горинь,
Богдан Ребрик, Ірина Калинець, В'ячеслав Чорновіл, Богдан Горинь,
Генріх Алтунян після голосування за прийняття Декларації про суверенітет.

Фото Центрального державного архіву громадських об'єднань України.

Травень 1990 року.

З перших хвилин першої сесії Верховної Ради Української РСР стало зрозумілим, що це принципово інший орган — динамічний, нестримний і непрогнозований.

Бурхливі, непримиренні дискусії розгорнулися з кожного питання, в тому числі — з процедурних.

Фото з книги «Декларація про державний суверенітет України. Історія прийняття, документи, свідчення».

16 липня 1990 року.

Дівчинка з квітами

чекає на депутатів, які прийняли

Декларацію про державний суверенітет України.

Фото
Василя АРТЮШЕНКА.

Травень 1990 року.

Мітинг біля стін

Верховної Ради.

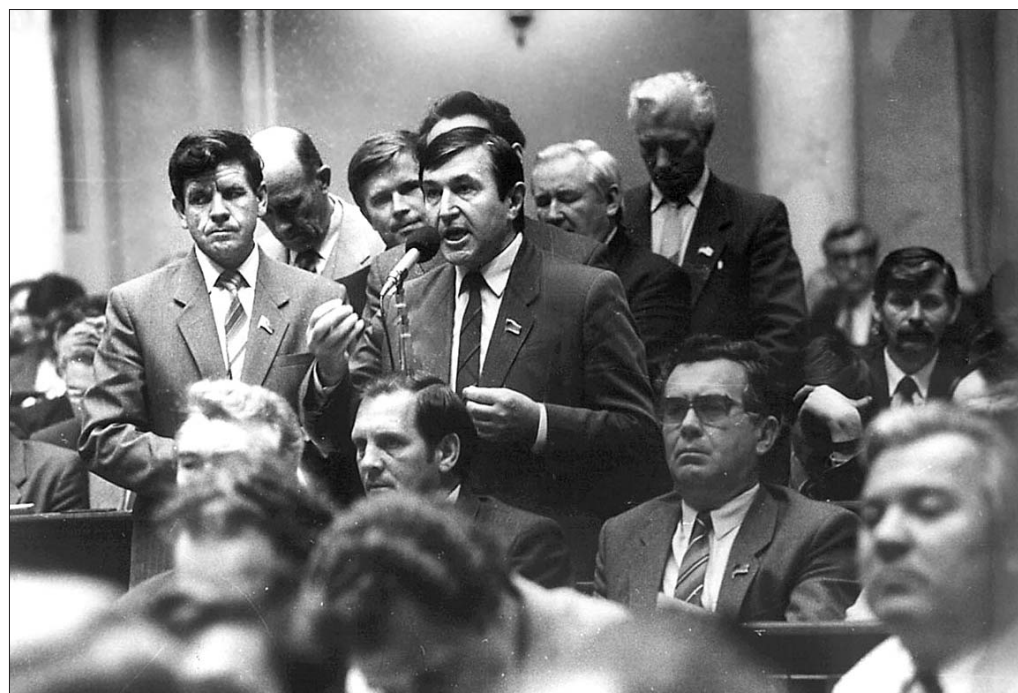
Фото
Віталія ШЕВЧЕНКА.

Жовтень 1990 року.

Студентська голодовка на столичній площі
Жовтневої революції (Революція на граніті).

Фото Андрія НЕСТЕРЕНКА.

Червень 1990 року.

Пленарне засідання Верховної Ради.
Біля мікрофона М. Шульга.

Фото ЦДКФФА ім. Г. С. Пшеничного.

Виховати національну свідомість і гідність — ось головне

...Я стояв і ще не до кінця розумів, що сталося. Серце у грудях так швидко билось, що здавалося, не витримає і вискочить, теж побіжить на вулицю до радісного люду. «Декларация про незалежність...». Спочатку про себе, а потім упевненіше повторив уголос: «Незалежність!». Чи, бува, не причудилося? Може, знову якийсь обман, щоби якомога більше наших схопити і позасилати в табори. Невже таки недарма ми боролися, вмирали, але не здавалися? Батько Данило, брат Ярослав, мати, сестри, мої односельчани, тисячі й мільйони українців. «Тетяно, це правда?» — мовчки запитав я очима у дружини. «Правда, Богдане!» — прочитав відповідь у її просльознені очках. Україна зробила перший крок до проголошення незалежності...

Про випробування, переслідування, утиски, які у боротьбі за вільну Україну довелося пройти самому і всій його родині, поділився політичний в'язень радянської влади, науковець-історик і громадський діяч в Умані Богдан Чорномаз (на знімку праворуч, поряд — В'ячеслав Чорновіл).

Мій батько відсидів при всіх владах — польській, німецькій, двічі — при «советах»

Народився я 1948 року в невеликому селі Стегнівці на Тернопільщині. Це край, де споконвіку народжувалися борці за самостійну Україну, і ця боротьба вважалася ознакою порядності. У стихії української народної культури, віри, звичаїв і традицій, рідної мови та пісні, у душі непокори й спротиву окупантам жили мої земляки, наші батьки, такими зростали й ми — п'ятеро дітей з національно свідомої галицької сім'ї Чорномазів.

Коли гітлерівська Німеччина у 1939 році напала на Польщу, до Західної України прийшли радянські війська. Частина населення ще мала якісь сподівання, що нова влада буде м'якшою від польської, та дарма. Перше, що зробили «совети», утворили каральні органи і всіх активістів, які відкрито висловлювали своє невдоволення їхніми діями, арештували і розстріляли. Щодня було чути постріли, сільськими вулицями і подвір'ями ходили облавники. Знущання, грабунки, вбивства одразу засвідчили, яку вони принесли владу на штиках.

Показовим кроком стало зникнення всіх місцевих учителів і поява натовіста завезених зі сходу України, де вже давно на повну силу працювали комуністичні ідеологічні жорна. Ці ж учителі потім чергували на вході до церкви, доносили кадебістам на підозрілих учнів та їхні сім'ї, активно пропагували фізичну працю у свята, що вважалося у нас великим гріхом.

Населення пішло у підпілля. Наша хата, «лісничка», що стояла на пагорбі під лісом, через своє зручне розташування стала базою для підпільників усієї округи і виконувала надважливу роль. У дворі було три криївки, які безперервно функціонували: там переховували людей, зберігали майно, харчі, зброю.

Мій батько усе своє життя боровся в ім'я свободи України, за що відсидів при всіх владах, які приходили на західні ук-

раїнській землі, — польській, німецькій, двічі його ув'язнювали «совети». Востаннє арештували того ж року, коли й мого старшого брата Ярослава і мене. Офіційно — за політичними мотивами. Неофіційно — за те, що «васпітал антисоветчиками своїх дітей».

Багато хто сьогодні вважає, що лише зараз, на війні за Донбас, виборюється наша незалежність, а тоді, у 1990—1991 роках, вона нібито впала нам із неба. Це неправда. Ми роками сиділи в тюрмах і таборах, зазнавали нелюдських знущань і тортур. Тисячі неситих борців були закатовані по в'язницях. То був час важких духовних, матеріальних і демографічних втрат.

На третьому курсі інституту прийшли й по мене

Освіті у нашій сім'ї відводилося важливе місце, батьки завжди про це дбали. Найстарша сестра Леся закінчила сільськогосподарський інститут, брат Ярослав — студент-заочник Московського політехнічного інституту нафтової хімії (арештований на четвертому курсі), сестри Марія та Надія мали дипломи Чернівецького педагогічного університету.

Я поїхав вступати до Умані до сільськогосподарського інституту. З першої спроби не вдалося. Зате познайомився з багатьма однодумцями-патріотами. Зокрема, у свої кола мене прийняла легендарна людина — колишня членкиня Центральної Ради і політв'язенька Надія Суровцова, котра після ув'язнення та заслання мешкала в Умані. Познайомився з археологом і краєзнавцем Василем Стефановичем, проукраїнською активісткою Ольгою Діденко, іншими людьми, яким було небайдуже майбутнє України.

Чи не вперше відчув на собі усю потужність русифікації, коли проходив службу у радіотехнічних військах на Далекому Сході (Совецька Гавань). Під час стройової підготовки ініціював виконання української пісні. Тоді всю роту покарали, а мене у зв'язку з виявами національної свідомості взяли на контроль спецчастини.

Повернувшись до Умані, таки вступив до інституту й відновив зв'язки з групами національно налаштованої інтелігенції, серед яких Леонід Плющ, Данило Шумук, Мейеро-вич. Ми читали лекції з історії національно-визвольного руху, проводили дискусійні вечори з національного питання, розповсюджували фотовідбитки з машинопису пра-

ці Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?» і навіть дістали книги про історію України Михайла Грушевського.

На третьому курсі інституту прийшли й по мене. Слідство велось три місяці, а 16 листопада 1972 року Черкаський обласний суд виніс вирок: за антирадянську діяльність і пропаганду «українського буржуазного націоналізму» три роки таборів суворого режиму.

Мене як «особо опасного» відправили на заслання до ВС-389/36, село Кучино Чусовського ра-

йону Пермської області, або у так звану зону смерті. Саме у тій зоні через десять років після мого ув'язнення жорстоко закатували незламного українського патріота, поета Василя Стуса. У таборі я познайомився з такими ж «небезпечними людьми» — дисидентом Левком Лук'яненком, літератором Євгеном Сверстюком, лікарем Олесем Сергієнком, лінгвістом Олексою Різниківом (літературне псевдо Різниченко), поетом Степаном Сапеляком. Особливо дружив з художником і музикантом Грицем Герчаком, якому після відбуття 25-річного терміну наша сім'я надала прихисток.

Лист — один на два місяці, зустріч — раз на півроку, їсти давали, здавалося, все те, що вже зіпсувалося і було непридатним для споживання. На хоч якийсь вияв людяності годі було сподіватися — самі лише покарання, знущання, приниження.

У цій круговерті подій, ще до арешту, доля подарувала мені зустріч з моєю майбутньою дружиною Тетяною. Юна дівчина ще на початку свого життєвого шляху розділила зі мною важкий тягар боротьби, і я їй безмежно вдячний за її мужність і витримку. Через мене Те-

тяна зазнавала значних утисків і потрясінь. Будучи відмінницею фізико-математичного факультету Уманського педінституту, так і не отримала заслуженого диплома «з відзнакою». Її постійно викликали на жорсткі допити до КДБ, стежили за нею. Врешті-решт, я був арештований за два дні до нашого весілля. Не злякавшись погроз, витримавши усі випробування, вона завжди була і є зі мною. Народила і зростила справжніми українцями наших двох дітей, Романа та Софію.

ні Івана Франка, а наступного — Львівську політехніку зі спеціалізацією «Військова історія». Здобутий кандидатський ступінь у 2005 році дав можливість й до сьогодні працювати зі студентами в Уманському державному педагогічному університеті.

Уже на кінець 1980-х років у суспільстві відбувалися великі зміни, осторонь яких наша сім'я бути не могла. Восени 1987-го я поїхав до Львова, де зустрівся з лідерами Товариства Лева і привіз його статут, на основі якого в Умані створили донині діюче Товариство «Берегиня». Його очолила дружина Тетяна. А вже наступного року ми були біля витоків створення філії Української Гельсінської спілки — спочатку в Умані і довколишніх районах, а відтак у всій Черкаській області. У 1989 році став головою Уманської крайової організації Народного Руху України. Ми зніщували вихід перших незалежних газет «Червона калина», «Тризуб».

Коли зміни вже не просто відчувалися, а були усі підстави до офіційного прийняття незалежності, більшість патріотичних сил об'єдналися і створили організацію республіканського рівня — Народний Рух України. Саме від неї балотувався у президенти В'ячеслав Чорновіл, а я став його довіреною особою в Черкаській області.

Моє перше враження від знайомства з цією непересічною особистістю — швидко говорив, але дуже влучно і дотепно, мав життєрадісну вдачу, вроджені лідерські якості, був надзвичайно харизматичний. Ця людина добре відчувала, в якій державі живе і які сили проти нього працюють. Але він покладав великі сподівання на свій народ.

Насправді, думаю, що В'ячеслав Чорновіл тоді виграв вибори. Було зафіксовано факти масової фальсифікації. Проте він відмовився оскаржувати результати. Чому? Щоб не поставити під сумнів рішення народу, адже і вибори Президента України, і референдум про незалежність проводилися одночасно. Москва і внутрішні вороги розуміли, яку небезпеку і після свого «програшу» несе для них Чорновіл, й вони зважилися на вбивство...

Загибель цієї видатної, величної постаті — величезна втрата для незалежної України. Ми прогавили даний історією шанс мати свого демократичного, рішучого, українського Вацлава Гавела.

Інформаційна війна проти українського народу триває з часів Богдана Хмельницького

Я багато думав, чому українці «програли» вибори, у яких брав участь В'ячеслав Чорновіл. Переконаний, сталося це через інформаційну війну. Триває ця підступна

езуїтська боротьба проти українського народу ще з часів гетьмана Богдана Хмельницького. Століттями велася централізована, добре продумана інформаційна пропаганда про мирне співіснування «народів-братів». Велику роль відіграли насильницькі міграційні процеси, змішування населення. Яскраві приклади — виселення кримських татар, штучні голодомори, які забрали мільйони життів корінного населення. На їхнє місце завозили російське ідеологізоване, по-загарбницьки налаштоване населення або населяли кримінальними деморалізованими елементами. Особливо заохочувалися весілля українців і росіян. Сю масовану інформаційну війну ми програватимемо доти, доки на державному рівні не поставимо їй надійний всеохопний заслін.

Як кажуть у народі, клин клином вибивають. На моє глибоке переконання, змінити свідомість українців допоможе вивчення у школах та вищих навчальних закладах, на всіх рівнях державного управління курсу «Інформаційна політика». Ми повинні навчитися давати відсіч, працювати на випередження, на науковій основі розвивувати ідеологему противника.

Це я й намагаюся нині робити. Попри свій вік, продовжую викладати студентам в університеті, і, звісно, не через гроші. Взагалі все матеріальне, у тому числі й гроші, — це тлін, людина помре і теж перетвориться на тлін. А ось те духовне, що залишиться по ній, і має неперобутню цінність. Я відчуваю на собі моральний обов'язок перед усіма борцями за незалежність розповідати молоді справжню історію — ту, яку бачив, сам пережив, яку будував разом з іншими українцями-побратимами.

Бо немає нічого вищого, аніж національні інтереси — цілісність і непорушність держави, мова, культура, звичаї і традиції, право самостійно вести внутрішні і зовнішні справи.

Це найважливіше, що має берегти і чим дорожити народ вільної, демократичної, незалежної країни. Якщо кожен українець виховає у собі національну свідомість, гідність і самоповагу, усвідомить свою причетність до нашої та її історії — ми станемо непереможними. Цього найбільше бояться наші вороги — самоідентифікації українців. Але вона обов'язково настане, історичний процес не зупинити.

У всі часи борці за незалежність нашої держави поширювали викресане їхніми ширими серцями гасло — «Україна — понад усе!». Вірю, що ми не час — і ці полум'яні слова стануть кровно близькими для кожного українця.

Записала

Олена САМОТКА.

Черкаська область.

Фото з архіву

Богдана Чорномаза.

«У ній були закріплені засади нового конституційного ладу»

Кампо Володимир Михайлович, учений-конституціоналіст, суддя Конституційного Суду України у відставці, активний учасник Революції незалежності 1990—1991 років.

— Володимире Михайловичу, 16 липня ц. р. виповнюється 30 років з часу проголошення Декларації про державний суверенітет України. Як би ви її охарактеризували з позицій конституційного права та його науки?

— Декларація 1990 року — це класичний конституційний акт установчої влади, який від імені українського народу прийняла Верховна Рада України. Цей акт є складовою неформальною або неписаною Конституції України, який повинен застосовуватися при історичному тлумаченні положень чинного Основного Закону.

Крім цього, Декларація 1990 року є історичним джерелом науки конституційного права та інших гуманітарних дисциплін, які вивчають історію, юристи, політологи тощо. Проте передусім Декларація цікава для юристів-конституціоналістів, які в ній знаходять відповіді на питання про історичні першооснови нового конституційного ладу, що прийшов на зміну радянському тоталітарному устрою.

З прийняттям Декларації 1990 року буквально відразу в закладах вищої освіти юридичного профілю та на юридичних факультетах університетів розпочалося викладання курсу конституційного права України, якого досі в навчальних програмах не було. Замість курсу радянського державного права, що втратив науково-практичне значення.

Яких результатів досягла наука конституційного права за 30 років після прийняття Декларації 1990 року? Протягом перших 10 років вона більш-менш успішно пройшла етап становлення, але подальший розвиток загальмувався через її «комерціалізацію», «плагіатизацію», епігонство й навіть «кілерство».

Останні 10—15 років конституційна наука переживала гостру теоретико-методологічну кризу, пов'язану з подоланням у ній пострадянських, а, по суті, радянських тоталітарних доктрин юридичного позитивізму (легізму, нормативізму і т. д.). Нарешті ця криза завершується, і настає епоха верховенства права.

Важливою ознакою «одужання» науки конституційного права є вихід у світ колективного підручника «Конституційне право України» (Харків, 2020), підготовленого професорсько-викладацьким складом кафедри конституційного права Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого (за ред. Т. М. Сліньою). Цінність цього підручника у тому, що у ньому вперше в українській науці конституційного права (та юриспруденції взагалі) навчальний матеріал викладено з позицій доктрини верховенства права.

Як кажуть у таких випадках: скромно, але зі смаком. На зазначений підручник вже звернули серйозну увагу зарубіжні вчені-конституціоналісти, а це багато про що говорити. Звичайно, є й інші праці, що вказують на «одужання» цієї науки, але далеко не всі, навіть монографічні роботи відповідають сучасним вимогам інтелектуалізації науки.

Без цих вимог немає науки європейського чи світового рівня, а тому конституційній науці України ще треба серйозно попрацювати. Зарубіжні видавництва залюбки перекалять б і видали хорошу українську монографію з конституційної проблематики, але такої немає. Зрозуміло, що з часом відповідна монографія буде написана, але з цим не треба зволікати.

Прихильники юридичного позитивізму не включають Декларацію 1990 року до своїх підручників, вважаючи, що нею мають займатися історики права. Проте це ніяк не впливає на її роль як першого конституційного акта на шляху до незалежності України, який є основою для тлумачення положень Преамбули, статей 1, 2, 132 Конституції України про незалежну та унітарну державу, її територіальну цілісність.

Це надзвичайно важливо, зокрема, для кваліфікації злочинів російських агресорів проти незалежності й територіальної цілісності України. Тому місце Декларації не тільки в архіві, але й поряд з актами чинного законодавства, що завдяки їй стали можливими.

— В яких умовах приймалась Декларація 1990 року і що цьому передувало?

— Прийняття Верховною Радою України Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року було надзвичайно важливою подією на шляху до утвердження повної незалежності нашої держави. Цікаво, що ця подія фактично передувала прийняттю Акта проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, а обидва

ФОТОФАКТ

1 жовтня 1990 року.

Пленарне засідання Верховної Ради.

Фото ЦДКФФА ім. Пшеничного.

документи ніби підтверджують закономірність актів Революції незалежності України 1917—1918 років.

Так, Декларація 1990 року була чимось на зразок III Універсалу Української Центральної Ради від 7 (20) листопада 1917 року, яким проголошувалась Українська Народна Республіка. Остання формально зберігала федеративний зв'язок з демократичною Російською Республікою, яку ще не встигли добити тоталітарні більшовики після їхнього військового перевороту 25 жовтня (7 листопада) 1917 року.

Відомо, що Декларація 1990 року також містила формальну згадку про укладання Україною нового союзного договору з радянськими республіками тогочасного Союзу РСР. Проте ортодоксальні комуністи-тоталітаристи вчинили у Москві військовий путч 19-21 серпня 1991 року — спробу державного перевороту проти Президента М. Горбачова — і тим самим розвіяли будь-які сумніви щодо ідеї такого договору.

З другого боку, з Актом проголошення незалежності України 1991 року напрошується аналогія з IV Універсалом Української Центральної Ради від 9 (22) січня 1918 року, що проголошував незалежність демократичної України від тоді вже радянської, тобто тоталітарної Росії. Звідси цікаві висновки: 1) питання демократії були у центрі політичних суперечностей між Україною й Росією як у минулому, так і сьогодні; 2) демократична Україна захищала і захищає свою незалежність, тобто природне право на самостійність і суверенітет від російської імперії (з різними назвами), що їй загрожувала і загрожує; 3) близькість духу актів Революції незалежності України 1917—1918 років та 1990—1991 років вказує на історичну закономірність цих двох воістину історичних подій.

Після парламентських виборів в Українській РСР 1990 року, що відбулись в умовах відносної свободи, проголошеної радянською перебудовою (1985—1991 роки), інтереси основних політичних сил Верховної Ради України: суверен-комуністів та націонал-демократів — історично збігалися. Суверен-комуністи хотіли для України більше автономії від союзного центру, а націонал-демократи — її незалежності, але розуміли, що відразу цього не досягти. Так склався ситуативний політичний союз двох парламентських сил, який виконав історичне завдання: Україна почала рух у бік незалежності.

— Наскільки Декларація є важливою віхою в процесі українського державотворення?

— На початку 1990-х років іншого варіанта переходу до незалежності України як з допомогою цієї Декларації просто не існувало. Це означає, що саме вона дала старт незалежному українському державотворенню. Мабуть, не слід її відгороджувати китайською стіною від Акта проголошення незалежності України, чи протиставляти ці два акти. Фактично вони складають одне, органічне ціле і є конституційними актами Революції незалежності України 1990—1991 років.

Слід зазначити, що наукове забезпечення розробки проекту

Декларації 1990 року та її втілення у конституційне законодавство здійснювала група наукових консультантів, до числа яких входили проф. Л. Юзьков, проф. П. Мартиненко, проф. М. Козюбра та інші. Скромна й непомітна робота цієї групи, як й апарату Верховної Ради України, надала цьому процесу належної визначеності та високої результативності.

Важливіші положення Декларації 1990 року увійшли до текстів перших офіційних проектів Конституції України 1992 і 1993 років, а також — до тексту прийнятої Верховною Радою України 28 червня 1996 року Конституції України. Тобто Декларація отримала належну правову реалізацію і це значить, що її прийняття було на часі, й вона виконала свою роль програмно-установчого документа для конституційної системи нової, демократизованої України.

— Наскільки сьогодні є актуальними закладені в Декларації правові цінності?

— До правових цінностей Декларації 1990 року належать ідеї правової держави, права народу на самовизначення, рівноправність у сфері зовнішніх відносин, верховенство Конституції та законів України на своїй території, гарантованість прав і свобод громадян, їх рівність перед законом, охорона і захист інтересів громадян за межами України тощо.

Цей набір цінностей є цілком достатнім для розуміння того, що Україна обрала інший, альтернативний шлях свого розвитку, ніж за радянських, колоніальних часів. Саме правові цінності Декларації стали ключовими для діяльності держави та її стосунків з громадянами. Тобто нова держава відмовилася від будь-яких форм ідеологічного, адміністративного чи політичного насилля над громадянами, які складають свідомий народ — джерело влади в державі.

Більшість правових цінностей Декларації 1990 року закріплені в Конституції та законах України, реалізуються на практиці. Звичайно, що за 30 років від дати прийняття Декларації значна частина цих цінностей уточнювалася, доповнювалася новими елементами, звільнялася від нашарувань старих доктрин.

На жаль, українці не завжди задумуються над тим, що їм дала Декларація 1990 року в правовому сенсі. Зокрема, юристи-практики (адвокати, судді, прокурори, слідчі, юрисконсультанти) через традицію юридичного позитивізму дуже рідко розглядають те чи інше питання під кутом зору положень Декларації. Хоча в окремих випадках це було б дуже корисно, оскільки у такий спосіб можна звільнитись від позитивістських догм і досягти більш справедливого вирішення справ.

— Що можете сказати наостанок?

— Нам треба пам'ятати та актуалізувати роль Декларації 1990 року з урахуванням наших внутрішніх і зовнішніх проблем, використовувати її задля підвищення конституційної правосвідомості та відповідальності чиновників і громадян, в ім'я щастя й процвітання нинішніх і майбутніх поколінь українців.

Вітаю всіх нас з 30-річчям цієї Декларації, яка заслужила на те, щоб про неї сказати добре слово і згадувати всякий раз, коли держава незалежність України перебуває під загрозою.

Розмову вів д. ю. н.
Радим ГУБАНЬ.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про заходи, спрямовані на погашення заборгованості, що утворилася на оптовому ринку електричної енергії

Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади, пов'язані з погашенням заборгованості, що утворилася на оптовому ринку електричної енергії України.

Метою цього Закону є повне погашення заборгованості, що утворилася на оптовому ринку електричної енергії України.

Стаття 1. Визначення термінів
1. У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

1) алгоритм розподілу коштів — порядок розподілу уповноваженим банком коштів з поточних рахунків із спеціальним режимом використання, додаткових поточних рахунків із спеціальним режимом використання без платіжних доручень, що встановлюється Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі — Регулятор), відповідно до цього Закону;

2) додаткові поточні рахунки із спеціальним режимом використання — рахунки, відкриті в уповноваженому банку і призначені для забезпечення проведення взаєморозрахунків відповідно до пункту 4 частини першої статті 3 цього Закону;

3) заборгованість — сума коштів, що виникла до 1 липня 2019 року, підтверджена учасниками та підлягає сплаті відповідно до укладених договорів і судових рішень;

4) оптовий постачальник електричної енергії — державне підприємство «Енергоринок», утворене для забезпечення функціонування оптового ринку електричної енергії України;

5) підтвердження заборгованості — процес встановлення та уточнення сум заборгованості учасниками, за результатами якого складається акт про наявність та розмір заборгованості;

6) поточні рахунки із спеціальним режимом використання — рахунки, відкриті в уповноваженому банку операторами системи розподілу, які є правонаступниками енергопостачальників і здійснювали господарську діяльність з постачання електричної енергії на закріпленій території, у частині прав та обов'язків, що виникають із договорів з оптовим постачальником електричної енергії, судових рішень та Договору між членами Оптового ринку електричної енергії України від 15 листопада 1996 року, електропостачальниками, на яких покладено виконання функцій постачальника універсальних послуг та постачальника «останньої надії», і призначені виключно для накопичення коштів та розрахунків за електричну енергію, продану споживачам до 1 липня 2019 року. Перелік поточних рахунків із спеціальним режимом використання затверджується та оприлюднюється Регулятором;

7) поточні рахунки із спеціальним режимом використання оптового постачальника — рахунки оптового постачальника електричної енергії, відкриті в уповноваженому банку і призначені для розрахунків за електричну енергію з учасниками (членами) оптового ринку електричної енергії України, операції на яких не можуть бути призупинені та на які не може бути звернено стягнення відповідно до Закону України «Про виконавче провадження»;

8) процедура погашення заборгованості — комплекс необхідних заходів, спрямованих на остаточне врегулювання кредиторської та дебіторської заборгованості на оптовому ринку електричної енергії, а також припинення діяльності оптового постачальника електричної енергії;

9) уповноважений банк — банк, визначений Кабінетом Міністрів України спільно з Національним банком України, у статутному капіталі якого не менше 75 відсотків акцій (часток) належать державі та який обслуговує поточні рахунки із спеціальним режимом використання і додаткові поточні рахунки із спеціальним режимом використання учасників процедури погашення відповідно до цього Закону;

10) учасники процедури погашення заборгованості (далі — учасники) — учасники (члени) оптового ринку електричної енергії України, їх кредитори та дебітори та інші суб'єкти господарювання, визначені цим Законом;

11) учасники (члени) оптового ринку електричної енергії України — суб'єкти господарювання, які до дати початку дії ринку електричної енергії були стороною Договору між членами Оптового ринку електричної енергії України від 15 листопада 1996 року та здійснювали (здійснюють) господарську діяльність, пов'язану з диспетчерським (оперативно-технологічним) управлінням об'єднаною енергетичною системою України, виробництвом електричної енергії, передачею, постачанням, розподілом, оптовим постачанням електричної енергії тощо.

2. Інші терміни вживаються в цьому Законі у значеннях, наведених у законах України «Про ринок електричної енергії», «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» та інших нормативно-правових актах, що регулюють відносини, пов'язані з виробництвом, постачанням та передачею електричної енергії.

Стаття 2. Заходи щодо погашення заборгованості на оптовому ринку електричної енергії України

1. Учасники здійснюють погашення заборгованості шляхом:

1) застосування процедури взаєморозрахунків з використанням механізмів, передбачених статтею 3 цього Закону;

2) погашення (списання) заборгованості відповідно до статті 4 цього Закону.

2. Оператори системи розподілу, електропостачальники, на яких покладено виконання функцій постачальника універсальних послуг та постачальника «останньої надії», здійснюють погашення заборгованості за електроенергію, у тому числі з поточних рахунків із спеціальним режимом використання на поточний рахунок із спеціальним режимом використання оптового постачальника електричної енергії, згідно з алгоритмом розподілу коштів, що затверджується Регулятором.

Алгоритм розподілу коштів з поточних рахунків із спеціальним режимом використання операторів системи розподілу, електропостачальників, на яких покладено виконання функцій постачальника універсальних послуг та постачальника «останньої надії», передбачає:

1) у разі відсутності заборгованості за електричну енергію перед оптовим постачальником

електричної енергії — перерахування всіх коштів на поточний рахунок операторів системи розподілу, електропостачальників, на яких покладено виконання функцій постачальника універсальних послуг та постачальника «останньої надії»;

2) у разі наявності заборгованості за електричну енергію перед оптовим постачальником електричної енергії — перерахування всіх коштів на поточний рахунок із спеціальним режимом використання оптового постачальника електричної енергії до повного погашення такої заборгованості.

Алгоритм перерахування отриманих оптовим постачальником електричної енергії коштів встановлюється Регулятором і передбачає розподіл цих коштів у повному обсязі між виробниками електричної енергії та ПРАТ «НЕК «Укренерго» пропорційно до обсягів заборгованості, крім виробників електричної енергії з альтернативних джерел енергії, яким погашення заборгованості здійснюється першочергово.

3. Оператори системи розподілу, електропостачальники, на яких покладено виконання функцій постачальника універсальних послуг та постачальника «останньої надії», виробники електричної енергії та ПРАТ «НЕК «Укренерго» протягом місяця з дати набрання чинності статтею 5 цього Закону здійснюють підтвердження залишку заборгованості за електричну енергію перед оптовим постачальником електричної енергії та протягом двох місяців обов'язково провадять процедуру заміни сторони у зобов'язанні відповідно до статті 5 цього Закону.

4. Протягом одного місяця після здійснення процедури заміни сторони у зобов'язанні в порядку, визначеному статтею 5 цього Закону, державне підприємство «Енергоринок» здійснює підтвердження залишку кредиторської або дебіторської заборгованості та протягом двох місяців здійснює списання зазначеної заборгованості.

Рішення щодо припинення діяльності оптового постачальника електричної енергії приймається Кабінетом Міністрів України.

5. Погашення заборгованості за договорами, укладеними відповідно до статті 5 цього Закону, здійснюється за рахунок коштів операторів систем розподілу з джерел, не заборонених законом.

6. На період дії цього Закону на учасників розрахунків не поширюється мораторій на задоволення вимог кредиторів у справах про банкрутство щодо сум заборгованості, які підлягають погашенню на умовах, визначених цим Законом.

7. До закінчення процедури погашення заборгованості господарським судом у справах про банкрутство учасників розрахунків не розглядаються клопотання про визнання підприємства боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури.

8. Господарський суд приймає рішення про закриття провадження у справі про банкрутство, в якій боржником є оптовий постачальник електричної енергії. До закінчення процедури погашення заборгованості господарським судом не розглядаються заяви про порушення справи про банкрутство оптового постачальника електричної енергії.

9. На кошти, що знаходяться на поточних рахунках із спеціальним режимом використання оптового постачальника, не може бути звернено стягнення. Не підлягають зупиненню операції на поточних рахунках із спеціальним режимом використання.

10. На період дії цього Закону підлягають зупиненню виконавчі провадження та заходи примусового виконання рішень щодо оптового постачальника електричної енергії.

Стаття 3. Механізми проведення взаєморозрахунків

1. Погашення заборгованості за куповану/продану на оптовому ринку електричну енергію здійснюється з використанням механізмів взаєморозрахунків, переведення боргу та відступлення права вимоги у такому порядку:

1) погашення підтвердженої заборгованості за електричну енергію державних підприємств вугільної промисловості здійснюється за рахунок видатків за бюджетною програмою «Державна підтримка підприємств вугільної промисловості на погашення заборгованості за спожиту електричну енергію», яка передбачається законом України про Державний бюджет України на відповідний рік, за рахунок надходжень до державного бюджету акцизного податку з виробленої в Україні електричної енергії та від погашення податкового боргу, боргу від сплати дивідендів, у тому числі розстроченого (відстроченого), сплати грошових зобов'язань з податку на прибуток, податку на додану вартість та із сплати дивідендів, частини чистого прибутку (доходу), що сплачуються підприємствами електроенергетичної, нафтогазової, вугільної галузей, та рентної плати за користування підприємствами нафтогазової галузі надрами для видобування природного газу;

2) погашення підтвердженої заборгованості за електричну енергію підприємствами водопостачання, що знаходяться або постачають послуги на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, здійснюється за рахунок видатків за бюджетною програмою, яка передбачається законом України про Державний бюджет України на відповідний рік, за рахунок надходжень до державного бюджету акцизного податку з виробленої в Україні електричної енергії та від погашення податкового боргу, боргу від сплати дивідендів, у тому числі розстроченого (відстроченого), сплати грошових зобов'язань з податку на прибуток, податку на додану вартість та із сплати дивідендів, частини чистого прибутку (доходу), що сплачуються підприємствами електроенергетичної, нафтогазової, вугільної галузей.

Розмір суми заборгованості, що підлягає погашенню відповідно до цієї статті, визначається на підставі актів звірки взаєморозрахунків, складених станом на день прийняття цього Закону між підприємствами водопостачання, що здійснюють водопостачання та/або водовідведення на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, та відповідними суб'єктами господарювання, які здійснювали та/або здійснюють постачання електричної енергії таким водопостачальним підприємствам на підставі укладеного договору або закону;

3) погашення підтвердженої заборгованості за електричну енергію, що утворилася на оптовому ринку електричної енергії України у зв'язку з постачанням до 30 квітня 2015 року включно елек-

тричної енергії споживачам на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, здійснюється за рахунок видатків за бюджетною програмою, яка передбачається законом України про Державний бюджет України на відповідний рік, за рахунок надходжень до державного бюджету акцизного податку з виробленої в Україні електричної енергії та від погашення податкового боргу, боргу від сплати дивідендів, у тому числі розстроченого (відстроченого), сплати грошових зобов'язань з податку на прибуток, податку на додану вартість та із сплати дивідендів, частини чистого прибутку (доходу), що сплачуються підприємствами електроенергетичної, нафтогазової, вугільної галузей.

Розмір суми заборгованості, що підлягає погашенню відповідно до цієї статті, визначається як різниця між сумою заборгованості операторів системи розподілу, які здійснювали постачання електричної енергії до 30 квітня 2015 року включно споживачам на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, перед оптовим постачальником електричної енергії станом на перше число календарного місяця, в якому цей Закон набрав чинності, і підтвердженою сумою заборгованості споживачів електричної енергії станом на перше число календарного місяця, в якому цей Закон набрав чинності, і перебувають на території населених пунктів у Донецькій та Луганській областях, які знаходяться під контролем органів державної влади України та яким здійснювалося постачання електричної енергії за регульованим тарифом такими операторами системи розподілу.

Порядок підтвердження заборгованості, передбаченої до погашення відповідно до цього пункту, затверджується Кабінетом Міністрів України в місячний строк після набрання чинності цим Законом;

4) проведення взаєморозрахунків учасниками з використанням власних та/або залучених ними коштів:

у межах рівних сум підтвердженої заборгованості шляхом послідовного грошового виконання зобов'язань учасниками на підставі укладених договорів про проведення взаєморозрахунків;

через додаткові поточні рахунки із спеціальним режимом використання;

згідно з алгоритмом перерахування коштів, встановленим Регулятором.

2. Учасники можуть здійснювати переведення боргу та відступлення права вимоги за придбану/реалізовану на оптовому ринку електричну енергію між електропостачальниками, операторами системи розподілу, оптовим постачальником електричної енергії, виробниками електричної енергії та ПРАТ «НЕК «Укренерго» на підставі укладених договорів про переведення боргу та/або договорів про відступлення права вимоги.

3. Проведення взаєморозрахунків здійснюється учасниками відповідно до окремих порядків, що затверджуються Кабінетом Міністрів України в місячний строк після набрання чинності цим Законом.

Стаття 4. Погашення (списання) заборгованості

1. На умовах, визначених цим Законом, підлягає погашенню (списанню):

1) заборгованість підприємств вугільної галузі за електроенергію перед державним підприємством «Регіональні електричні мережі» та державним підприємством зовнішньоекономічної діяльності «Укрінтеренерго»;

2) заборгованість державного підприємства «Регіональні електричні мережі» та державного підприємства зовнішньоекономічної діяльності «Укрінтеренерго» перед оптовим постачальником електроенергії в обсязі, що не перевищує обсяг списаної заборгованості відповідно до пункту 1 цієї частини;

3) заборгованість державного підприємства «Енергоринок» перед виробниками електричної енергії державної форми власності та акціонерного товариства, 100 відсотків акцій якого належать державі, яке здійснює функції оператора системи передачі, в обсязі заборгованості до погашення (списання) відповідно до пункту 2 цієї частини.

2. З метою забезпечення механізму погашення (списання) заборгованості, передбаченого частиною першою цієї статті:

1) Кабінет Міністрів України в місячний строк після набрання чинності цим Законом приймає рішення про збільшення статутного фонду та/або капіталу виробників електричної енергії державної форми власності та акціонерного товариства, 100 відсотків акцій якого належать державі, яке здійснює функції оператора системи передачі, за рахунок емісії та внесення до статутного фонду та/або капіталу облігацій внутрішньої державної позики на суму заборгованості, передбаченої до погашення (списання) частиною першою цієї статті. Умови емісії та цільове призначення облігацій внутрішньої державної позики затверджуються Кабінетом Міністрів України;

2) виробники електричної енергії державної форми власності та акціонерне товариство, 100 відсотків акцій якого належать державі, яке здійснює функції оператора системи передачі, подають до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики в електроенергетичному комплексі, підтверджений листом державного підприємства «Енергоринок» розрахунок суми дебіторської заборгованості, що підлягає погашенню (списанню) в обсязі, передбаченому частиною першою цієї статті, для емісії такого самого обсягу облігацій внутрішньої державної позики.

3. На умовах, визначених цим Законом, підлягає погашенню (списанню):

1) заборгованість за електроенергію відповідно до договорів купівлі-продажу різниці перетоків операторів системи розподілу, які є правонаступниками електропостачальних компаній, перед оптовим постачальником електроенергії;

2) заборгованість державного підприємства «Енергоринок» перед оператором системи передачі за послуги з диспетчерського управління об'єднаною енергетичною системою України та передачі електричної енергії магістральними і міждержавними електричними мережами.

4. Державне підприємство «Енергоринок» провадить списання заборгованості перед енергопостачальниками та виробниками електричної енергії, що провадять діяльність на тимчасово окупованій території України (сухопутна територія Автономної

Республіки Крим та міста Севастополя), та заборгованості ВАТ «Луганськобленерго».

5. Погашення (списання) заборгованості здійснюється учасниками на підставі примірних договорів відповідно до окремих порядків, що затверджуються Кабінетом Міністрів України в місячний строк після набрання чинності цим Законом.

Стаття 5. Заміна сторони у зобов'язанні (відступлення права вимоги)

1. Після підтвердження заборгованості за електричну енергію, що залишилася непогашеною, державне підприємство «Енергоринок»:

1) визначає обсяг боргу кожного дебітора оптового постачальника електричної енергії, що має бути сплачений кожному кредитору оптового постачальника електричної енергії, який розраховується у відсотковому значенні виходячи з співвідношення суми боргу оптового постачальника електричної енергії перед конкретним кредитором у співвідношенні до загальної суми боргу перед всіма кредиторами;

2) здійснює заміну сторони у зобов'язанні на залишок дебіторської або кредиторської заборгованості, яка виникла на дату запровадження нового ринку електричної енергії.

2. Проведення заміни сторони у зобов'язанні (обов'язкове відступлення права вимоги) здійснюється учасниками на підставі примірного договору, що затверджується Кабінетом Міністрів України в місячний строк після набрання чинності цим Законом.

Стаття 6. Особливості проведення списання заборгованості державного підприємства «Енергоринок»

1. Кредиторська або дебіторська заборгованість державного підприємства «Енергоринок», що залишилася після проведення процедури погашення заборгованості, списується учасниками, після чого Кабінет Міністрів України приймає рішення щодо припинення державного підприємства «Енергоринок».

2. Особливості нарахувань податкових зобов'язань учасниками процедури списання заборгованості — платниками податку визначаються відповідно до Податкового кодексу України шляхом внесення відповідних змін у частині невключення списаних сум до доходів та витрат учасниками процедури списання і незмінення складу податкових зобов'язань і податкового кредиту звітного податкового періоду платників податку.

3. Списання заборгованості оптового постачальника електричної енергії здійснюється в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Прикінцеві та перехідні положення
1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування, крім статей 5 і 6, які набирають чинності з 1 липня 2021 року.

2. Внести зміни до таких законів України:

1) абзац третьої частини другої статті 11¹ Закону України «Про управління об'єктами державної власності» (Відомості Верховної Ради України, 2006 р., № 46, ст. 456; 2011 р., № 29, ст. 272; 2013 р., № 32, ст. 413) викласти в такій редакції:

«Чистий прибуток державних підприємств енергетичної галузі, з якого розраховується та сплачується частина чистого прибутку (доходу) зменшується на суму прибутку, яка виникла в результаті виконання законів України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо питань оподаткування природного газу та електричної енергії», «Про деякі питання заборгованості підприємств оборонно-промислового комплексу — учасників Державного концерну «Укроборонпром» та забезпечення їх стабільного розвитку», «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування підприємств — учасників Державного концерну «Укроборонпром» та «Про заходи, спрямовані на погашення заборгованості, що утворилася на оптовому ринку електричної енергії»;

2) у Законі України «Про виконавче провадження» (Відомості Верховної Ради України, 2016 р., № 30, ст. 542):

пункт 7 частини першої статті 34 викласти в такій редакції:

«7) якщо вони вчиняються до оптового постачальника електричної енергії відповідно до Закону України «Про заходи, спрямовані на погашення заборгованості, що утворилася на оптовому ринку електричної енергії»;

частину другу статті 35 викласти в такій редакції:

«2. У випадку, передбаченому пунктом 7 частини першої статті 34 цього Закону, виконавець зупиняє вчинення виконавчих дій до закінчення процедури погашення заборгованості, визначеної Законом України «Про заходи, спрямовані на погашення заборгованості, що утворилася на оптовому ринку електричної енергії»;

3) у статті 6 Закону України «Про ринок електричної енергії» (Відомості Верховної Ради України, 2017 р., № 27-28, ст. 312; із змінами, внесеними Законом України від 19 грудня 2019 року № 394-IX):

частину третю доповнити пунктом 19¹ такого змісту:

«19¹) здійснення аналізу діяльності оптового постачальника електричної енергії в частині погашення його кредиторської та дебіторської заборгованостей за електричну енергію»;

частину четверту доповнити пунктом 12 такого змісту:

«12) отримувати інформацію, необхідну для належного виконання повноважень, передбачених законом, від оптового постачальника електричної енергії».

3. Кабінету Міністрів України під час підготовки проекту закону України про Державний бюджет України на відповідний рік передбачати видатки на фінансування заходів, визначених цим Законом.

4. Кабінету Міністрів України:

забезпечити прийняття нормативно-правових актів, необхідних для реалізації цього Закону;

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

5. Кабінету Міністрів України включити інформацію про виконання цього Закону до звітів про хід і результати виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України за 2020 та 2021 роки.

Президент України

В. ЗЕЛЕНСЬКИЙ.

М. Київ,

17 червня 2020 року.

№ 719-IX.

УКАЗ
ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИПро Положення
про Консультативну раду
у справах ветеранів війни, сімей
загиблих (померлих)
захисників України

1. Затвердити Положення про Консультативну раду у справах ветеранів війни, сімей загиблих (померлих) захисників України (**додається**).

2. Цей Указ набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України
В. ЗЕЛЕНСЬКИЙ.

М. Київ, 14 липня 2020 року.
№273/2020.

ЗАТВЕРДЖЕНО
Указом Президента України
від 14 липня 2020 року № 273/2020

ПОЛОЖЕННЯ
про Консультативну раду
у справах ветеранів війни, сімей
загиблих (померлих) захисників
України

1. Консультативна рада у справах ветеранів війни, сімей загиблих (померлих) захисників України (далі — Консультативна рада) є консультативно-дорадчим органом при Президенті України, утвореною з метою забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) захисників України та учасників бойових дій на території інших держав, а також осіб, незаконно утримуваних на тимчасово окупованій території України.

2. Консультативна рада у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства, а також цим Положенням.

3. Основними завданнями Консультативної ради є:
1) системний аналіз ситуації щодо соціального захисту ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) захисників України та учасників бойових дій на території

інших держав, а також осіб, незаконно утримуваних на тимчасово окупованій території України, та підготовка за результатами такого аналізу пропозицій Президенті України щодо можливих шляхів вирішення проблемних питань, у тому числі щодо забезпечення психологічної реабілітації, санаторно-курортного лікування зазначених категорій осіб, їх соціальної та професійної адаптації;

2) підготовка, розгляд законопроектів, які пропонуються для внесення Президентом України на розгляд Верховної Ради України і стосуються питань соціального захисту ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) захисників України та учасників бойових дій на території інших держав, осіб, незаконно утримуваних на тимчасово окупованій території України, а також проектів актів Президента України з цих питань;

3) напрацювання з урахуванням європейського та світового досвіду пропозицій щодо покращення соціального захисту ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) захисників України та учасників бойових дій на території інших держав;

4) вивчення проблемних питань, що виникають під час надання статусу учасника бойових дій особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, підготовка та внесення в установленому порядку пропозицій щодо шляхів вирішення таких питань;

5) участь в установленому порядку у вирішенні питань, що виникають під час організації розшуку та повернення військовополонених, незаконно утримуваних громадян України, пошуку зниклих безвісти, поховань та переполохань останків військовослужбовців, що загинули (померли) внаслідок безпосередньої участі в бойових діях під час захисту Батьківщини або виконання обов'язків військової служби на території України та інших держав;

6) сприяння в установленому порядку у реалізації ініціатив щодо надання волонтерської та благодійної допомоги військовослужбовцям, ветеранам війни, членам сімей загиблих (померлих) захисників України та учасникам бойових дій на території інших держав.

4. Консультативна рада для виконання покладених на неї завдань має право в установленому порядку:

1) запитувати та одержувати від державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, підприємств, установ, організацій необхідні інформацію, документи і матеріали;

2) запрошувати на свої засідання та залучати до обговорення окремих питань представників державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, підприємств, установ та організацій;

3) утворювати в разі потреби робочі групи для опрацювання окремих питань, що належать до компетенції

Консультативної ради, залучати до роботи в таких групах незалежних експертів та фахівців;

4) ініціювати проведення громадських обговорень, конференцій, круглих столів, дискусій, нарад з питань, що належать до компетенції Консультативної ради.

5. Консультативна рада у процесі виконання покладених на неї завдань взаємодіє в установленому порядку з іншими допоміжними органами і службами, створеними Президентом України, а також центральними та місцевими органами виконавчої влади, громадськими об'єднаннями.

6. Консультативна рада утворюється у складі голови, першого заступника та заступника голови, секретаря та інших членів Консультативної ради, які беруть участь у її роботі на громадських засадах.

Персональний склад Консультативної ради затверджує Президент України.

7. Голова Консультативної ради:
скликає засідання Консультативної ради та визначає їх порядок денний;
головує на засіданнях Консультативної ради;

представляє Консультативну раду у відносинах із центральними та місцевими органами виконавчої влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, підприємствами, установами, організаціями, а також із засобами масової інформації.

У разі відсутності голови Консультативної ради його обов'язки можуть виконувати перший заступник або заступник голови Консультативної ради.

8. Секретар Консультативної ради скликає за дорученням голови Консультативної ради засідання Консультативної ради, здійснює їх організаційне забезпечення, веде протоколи засідань Консультативної ради.

9. Основною організаційною формою роботи Консультативної ради є засідання, які проводяться за необхідності, але не рідше одного разу на квартал.

Засідання Консультативної ради є правомочним, якщо на ньому присутні більше половини від її складу.

10. Рішення Консультативної ради приймаються більшістю голосів присутніх на засіданні членів Консультативної ради та оформлюються протоколом, який підписує голова Консультативної ради та секретар Консультативної ради.

11. Діяльність Консультативної ради є відкритою і гласною.

Консультативна рада систематично інформує громадськість про свою діяльність.

12. Організаційно-технічне забезпечення діяльності Консультативної ради здійснюється Офісом Президента України та Державним управлінням справами (у межах компетенції).

13. Консультативна рада використовує в роботі бланки зі своїм найменуванням.

Керівник
Офісу Президента України
А. ЄРМАК.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення зміни до Закону України
«Про реструктуризацію заборгованості державного
підприємства «Антонов» щодо уточнення деяких питань
реструктуризації заборгованості
з метою створення передумов для забезпечення
приміщення Вищого антикорупційного суду

Верховна Рада України **постановляє**:
I. Закон України «Про реструктуризацію заборгованості державного підприємства «Антонов» (Відомості Верховної Ради України, 2016 р., № 48, ст. 814) доповнити статтею 1¹ такого змісту:
«1. Частина заборгованості погашається шляхом передачі до сфери управління державного органу, визначеного Кабінетом Міністрів України, від державного підприємства «Антонов» нежитлової будівлі (літера А) по проспекту Перемоги, 41 у м. Києві за ринковою вартістю, яка підтверджується звітом про незалежну оцінку майна. Залишок заборгованості, що залишилась після погашення заборгованості шляхом передачі до сфери управління державного органу, визначеного Кабінетом Міністрів України, від державного підприємства «Антонов» нежитлової будівлі (літера А) по проспекту Перемоги, 41 у м. Києві, погашається щокварталу, рівними частинами, протягом строку, визначеного статтею 1 цього Закону».

II. Прикінцеві положення
1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.
2. Кабінету Міністрів України у місячний строк з дня набрання чинності цим Законом привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом.
3. Кабінету Міністрів України включити інформацію про виконання цього Закону до звіту про хід і результати виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України у 2020 році.

Президент України
В. ЗЕЛЕНСЬКИЙ.

м. Київ,
18 червня 2020 року.
№ 730-ІХ.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України
щодо перебігу процесуальних строків
під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів
України з метою запобігання поширенню коронавірусної
хвороби (COVID-19)

3 метою удосконалення норм Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України в частині перебігу процесуальних строків під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), Верховна Рада України **постановляє**:

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:
1. Пункт 4 розділу X «Прикінцеві положення» Господарського процесуального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2017 р., № 48, ст. 436) викласти в такій редакції:
«4. Під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), суд за заявою учасників справи та осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки (у разі наявності у них права на вчинення відповідних процесуальних дій, передбачених цим Кодексом), поновлює процесуальні строки, встановлені нормами цього Кодексу, якщо визнає причини їх пропуску поважними і такими, що зумовлені обмеженнями, впровадженими у зв'язку з карантинном. Суд може поновити відповідний строк як до, так і після його закінчення.
Суд за заявою особи продовжує процесуальний строк, встановлений судом, якщо неможливість вчинення відповідної процесуальної дії у визначений строк зумовлена обмеженнями, впровадженими у зв'язку з карантинном».

2. Пункт 3 розділу XII «Прикінцеві положення» Цивільного процесуального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2017 р., № 48, ст. 436) викласти в такій редакції:

«3. Під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), суд за заявою учасників справи та осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки (у разі наявності у них права на вчинення відповідних процесуальних дій, передбачених цим Кодексом), поновлює процесуальні строки, встановлені нормами цього Кодексу, якщо визнає причини їх пропуску поважними і такими, що зумовлені обмеженнями, впровадженими у зв'язку з карантинном. Суд може поновити відповідний строк як до, так і після його закінчення.

Суд за заявою особи продовжує процесуальний строк, встановлений судом, якщо неможливість вчинення відповідної процесуальної дії у визначений строк зумовлена обмеженнями, впровадженими у зв'язку з карантинном».

3. Пункт 3 розділу VI «Прикінцеві положення» Кодексу адміністративного судочинства України (Відомості Верховної Ради України, 2017 р., № 48, ст. 436) викласти в такій редакції:

«3. Під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), суд за заявою учасників справи та осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки (у разі наявності у них права на вчинення відповідних процесуальних дій, передбачених цим Кодексом), поновлює процесуальні строки, встановлені нормами цього Кодексу, якщо визнає причини їх пропуску поважними і такими, що зумовлені обмеженнями, впровадженими у зв'язку з карантинном. Суд може поновити відповідний строк як до, так і після його закінчення.

Суд за заявою особи продовжує процесуальний строк, встановлений судом, якщо неможливість вчинення відповідної процесуальної дії у визначений строк зумовлена обмеженнями, впровадженими у зв'язку з карантинном».

II. Прикінцеві та перехідні положення
1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.
2. Процесуальні строки, які були продовжені відповідно до пункту 4 розділу X «Прикінцеві положення» Господарського процесуального кодексу України, пункту 3 розділу XII «Прикінцеві положення» Цивільного процесуального кодексу України, пункту 3 розділу VI «Прикінцеві положення» Кодексу адміністративного судочинства України в редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» № 540-ІХ від 30 березня 2020 року, закінчуються через 20 днів після набрання чинності цим Законом. Протягом цього 20-денного строку учасники справи та особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки (у разі наявності у них права на вчинення відповідних процесуальних дій, передбачених цими кодексами), мають право на продовження процесуальних строків з підстав, встановлених цим Законом.

Президент України
В. ЗЕЛЕНСЬКИЙ.

м. Київ,
18 червня 2020 року.
№ 731-ІХ.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення зміни до статті 17 Закону України
«Про оцінку впливу на довкілля»
щодо запобігання виникненню і поширенню
коронавірусної хвороби (COVID-19)

Верховна Рада України **постановляє**:
1. Статтю 17 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» (Відомості Верховної Ради України, 2017 р., № 29, ст. 315) доповнити пунктом 2¹ такого змісту:

«2¹. Тимчасово, на період дії та в межах території карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби (COVID-19), до повного його скасування та протягом 30 днів з дня скасування карантину, громадське обговорення планованої діяльності проводиться у формі надання письмових зауважень і пропозицій (у тому числі в електронному вигляді), про що зазначається в оголошенні про початок громадського обговорення звіту з оцінки впливу на довкілля та у звіті про громадське обговорення. У цей період громадські слухання, передбачені статтею 7 цього Закону, не проводяться і на да-ти, що припадають на цей період, не призначаються. Заплановані громадські слухання, дата проведення яких припадає на цей період, вважаються такими, що не відбулися, і повторно не проводяться».

2. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

Президент України
В. ЗЕЛЕНСЬКИЙ.

м. Київ,
18 червня 2020 року.
№ 733-ІХ.

Місцеві вибори призначено на 25 жовтня

ПАРЛАМЕНТСЬКА ХРОНІКА

ПОЧАТОК НА 2-Й СТОР.

Члени профільного комітету такий варіант змін підтримали одностайно, зауважив С. Кальченко, і поінформував, що народним депутатам пропонують голосувати за нього за основу та в цілому. Утім, за результатами обговорення в залі знайшлися голоси на підтримку цієї законодавчої ініціативи тільки в першому читанні. Його схвалили 321 голосом.

Одразу після цього С. Кальченко презентував проект змін до статті 34 закону про статус народного депутата України № 3644. Метою цих змін є удосконалення порядку використання загального фонду, що встановлюється на оплату праці помічників-консультантів народних депутатів. Зокрема, пропонується скасувати вимоги щодо освіти помічника народного депутата. Саме це положення викликало найбільш активне обговорення. Парламентарії апелювали до того, що посада поміч-

ника завжди вимагала високої кваліфікації від претендентів. Адже ці люди мають розбиратися в законотворчості, мають право представляти народного депутата в регіонах і точно повинні відповідати високофаховим вимогам, наголошувалося під час обговорення. За основу та в цілому цей законопроект не добрав лише два необхідних голоси (224). Натомість більшістю голосів його відправили на підготовку до повторного першого читання.

Без обговорення 350 голосами народні депутати прийняли проект постанови про календарний план проведення четвертої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання № 3798. Перед тим, як поставити цей документ на голосування, глава парламенту Д. Разумков зауважив: у поданому розкладі передбачено, що тиждень, який передуватиме місцевим виборам — сесійний. Відповідні зміни може внести тільки Регламентний комітет. З

огляду на звернення, які надійшли від кількох фракцій, Д. Разумков попросив представників профільного комітету прийняти відповідне рішення в вересні, замінивши в передвиборний тиждень роботу в сесійній залі на роботу в регіонах.

Після перерви з трибуни від «Європейської солідарності» виступив Микола Княжицький. Він закликав колег — народних депутатів не голосувати за новий розподіл районів. Насамперед, за його словами, необхідно довести до завершення розпочату раніше реформу самоврядування і завершити формування сильних громад. А постанову про ліквідацію районів парламентарії назвав «повним управлінським хаосом». Цю ідею у своєму виступі підтримала й очільниця фракції «Батьківщина» Юлія Тимошенко. Щоправда, вона акцентувала на тому, що безчинства почалися ще тоді, коли громадяни почали насильно залучати до об'єднання в територіальні громади. Новий Прези-

дент тільки посилив те, що розпочав попередній, наголосила вона.

Далі Дмитро Разумков поставив на розгляд за скороченою процедурою проект змін до Регламенту щодо графіка проведення пленарних засідань № 3608. Як повідомив представник профільного комітету Павло Фролов, народним депутатам пропонують працювати у вівторок, середу та четвер до 15.00 із перервою з 12.00 до 12.30. Так народні обранці отримають можливість працювати в комітетах щодня після перерви, а не тільки в середу, як це було раніше. У п'ятницю пропонують засідати до 16.00 із врахуванням години запитань до уряду та законотворчої роботи до 14.00. А дві наступні години пропонують відвести для оголошення депутатських запитів та виступів у «Різному». У першому читанні цей документ підтримали 324 народних депутати.

Наступною в порядку денному стояла постанова № 3650, яка стосується утворення та ліквідації ра-

йонів. Однак цей документ у середу зняли з розгляду. Тоді за скороченою процедурою народні обранці розглянули проект змін до Бюджетного кодексу щодо приведення у відповідність положень бюджетного законодавства у зв'язку із завершенням адміністративно-територіальної реформи № 3614. Він передбачає формування фактично оптимальної моделі бюджетної децентралізації та надає місцевим громадам належну фінансову базу, наголосив у своїй доповіді автор ініціативи, народний депутат Зіновій Андрійович. За основу документ набрав 320 голосів.

Після того народні депутати за скороченою процедурою розглянули проект постанови про призначення чергових місцевих виборів у 2020 році на неділю, 25 жовтня. Заступник голови Комітету з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування Аліна Загоруйко поінформувала, що волевиявлення

не проводитимуть на окупованих територіях. Обговорюючи це питання, майже всі народні депутати, окрім представників «Опозиційної платформи — За життя» акцентували на тому, що підтримуватимуть законопроект. Як результат — 326 голосів «за».

Урядовий проект закону про медіацію в парламенті представив заступник міністра юстиції Олександр Банчук, а народний депутат Андрій Ключко презентував альтернативний законопроект. Народні обранці наголошували, що ухвалення цього рішення вже давно перезріло в часі, адже його намагаються ухвалити вже протягом чотирьох скликань. За основу його взяли 339 голосами.

Наостанок парламентарії без обговорення проголосували за основу та в цілому (321 голос) за проект змін до закону про виконавче провадження щодо запровадження електронної форми виконавчого документа № 3707.

Надія СМІАН.

Дитячі табори «Артек» і «Молода гвардія» отримують державну підтримку

Перше позачергове пленарне засідання 14 липня

Позачергове засідання було скликане на вимогу 158 народних депутатів України. У сесійній залі зареєструвалися 296 депутатів.

Проголосували за скорочення подання поправок до проекту закону про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії у другому читанні (№ 3658) до кінця поточного дня.

Проект закону про внесення змін до Закону України «Про лікарські засоби» (щодо здійснення електронної роздрібною торгівлі лікарськими засобами) № 3615 доповіла народний депутат України Марія Мезенцева («Слуга народу»). Вона зауважила, що законопроект спрямований не на захист аптечних монополій, а дозволить кожному українцю самому придбати лікарські засоби онлайн у будь-якій аптеці. А у тих селах чи містечках, де люди не користуються Інтернетом, ліки можна буде замовити телефоном. Законопроект враховує вимоги директиви ЄС щодо захисту прав споживачів. Було також внесено альтернативний законопроект № 3615-1. Голова Комітету з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування Михайло Радущкий додав, що у законопроекті передбачено заборони щодо умов зберігання лікарських засобів під час їхньої доставки. Комітет рекомендував підтримати у першому читанні альтернативний законопроект № 3615-1, а всі кращі по-

У центрі праворуч Сергій Шахов.

ложення першого законопроекту врахувати під час доопрацювання до другого читання. Під час обговорення Вікторія Сюмар («Європейська солідарність») висловила думку, що цей законопроект є не настільки важливим, щоб для його розгляду скликати позачергову сесію. На це Марія Мезенцева відповіла, що законопроект було винесено ще на позаминуле пленарне засідання, але достатка різниці операторами лікарських засобів не врегульована законодавчо — як і великих фармацевтичних мереж, так і невеликих аптек. А в умовах пандемії не всі люди можуть вийти з дому і піти до аптеки, щоб придбати ліки. Ірина Констанкевич (ДГ «За майбутнє») додала, що законопроект пот-

рібен особливо для міських мешканців, але до другого читання потрібно врахувати й інтереси сільських мешканців. Сергій Соколов («Батьківщина») зауважив, що закон не може стати альтернативою до закриття ФАПів та районних лікарень — закрили медзаклад, натомість замовляйте ліки через Інтернет. Депутат наголосив, що медична допомога має бути доступною для мешканців кожного міста чи села. Олександр Бакунець (ДГ «Довіра») застеріг, що потрібно забезпечити контроль за якістю ліків, які замовлятимуть онлайн. За ухвалення законопроекту № 3615-1 за основу проголосували 308 депутатів. Терміни внесення пропозицій до другого читання скорочено наполовину.

Парламент проголосував за надання державної підтримки дитячим центрам «Артек» і «Молода гвардія» на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) (законопроект № 3781). Щоб дитячі табори не збанкрутіли і не закрилися, держава згідно із законопроектом викупить 90 відсотків путівок. Під час обговорення депутати зазначали, що колектив «Артека» вже три місяці не отримує зарплату. Сергій Шахов (ДГ «Довіра») запропонував уряду зробити безоплатно ІФА-тести всім дітям і ще відправити їх на літній відпочинок. Соломія Бобровська («Голос») звернула увагу на фінансу-

вання всіх дитячих таборів. Голова Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики Микита Потураєв відзначив, що колізія полягає в тому, що у Мінфіну коштів є, але потрібно законодавче рішення для їх спрямування дитячим оздоровчим центрам. За ухвалення законопроекту в цілому проголосували 354 депутати.

Розглянувши у другому читанні, парламент ухвалив у цілому проекти законів про внесення змін до статті 8 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» щодо підвищення розміру сти-

пендії та щорічної допомоги (№ 2013) — 351 «за», про внесення змін до Податкового кодексу України щодо функціонування електронного кабінету та спрощення роботи фізичних осіб-підприємців (№ 2524) — 240 «за».

У першому читанні також ухвалено проект закону про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння розвитку фізичної культури і спорту (№ 3550) — 330 «за» — зі скороченням наполовину строків підготовки законопроекту до другого читання.

Олександра КУЧЕРЯВА.
Фото Сергія КОВАЛЬЧУКА.

Більше фото тут — www.golos.com.ua

Законопроекти щодо протидії корупції в правоохоронних органах відправлено на доопрацювання

Друге позачергове засідання 14 липня

Позачергове засідання Верховної Ради було скликане на вимогу 150 народних депутатів. У сесійній залі зареєструвалися 343 депутати.

На розгляд парламенту було винесено одне питання — проект закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності протидії корупції в окремих правоохоронних та інших державних органах — реєстраційний № 3133 та 13 альтернативних законопроектів до нього. Однак на вимогу авторів законодавчої ініціативи депутати проголосували за направлення всіх законопроектів на доопрацювання до профільного комітету — на повторне перше читання.

«Це найкоротше засідання у нашій історії», — зауважив Голова Верховної Ради України Дмитро Разумков і закрив позачергове засідання.

Олександра КУЧЕРЯВА.

Денис ШМИГАЛЬ: «Дії російських окупантів не повинні залишатися непокараними»

У КАБІНЕТІ МІНІСТРІВ

Учорашнє засідання уряду Прем'єр-міністр Денис Шмигаль розпочав зі слів пам'яті за загиблими на Донбасі українськими військовими, де російські окупаційні війська та бойовики в порушення Мінських домовленостей щодня обстрілюють наші позиції. «Кожне забране життя — це трагедія і для родин загиблих, і для всієї України. Цього тижня було цинічно вбито українського військового медика Миколу Іліна під час евакуації тіла його загиблого побратима. Такі ворожі дії мають усі ознаки військового злочину і наш обов'язок — не залишати такі речі неоскарженими і непокараними. Учора відбулося прощання з командиром взводу 24-ї бригади Тарасом Матвійвим, який загинув героїською смертю від ворожої міни, рятуючи своїх товаришів. Він витягнув двох своїх побратимів із бліндажа, який був зруйнований ворожою міною, але в цей час отримав смертельне поранення. Ми ніколи не забудемо цього подвигу! 13 липня Президент присвоїв Тарасу Матвійву звання Героя України», — сказав глава уряду та висловив співчуття родинам і побратимам загиблих.

Підкресливши, що шлях до миру неможливий без сильної армії, а сильна армія неможлива без сучасного озброєння та нових технологій, прем'єр повідомив, що уряд пропонує парламенту утворити посаду віце-прем'єр-міністра та Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості, призначивши на цю посаду Олега Уруського. «Сподіваюся, що народні депутати підтримають дану пропозицію уряду», — сказав Д. Шмигаль та висловив сподівання, що цей крок також допоможе ефективніше

розвивати літакобудування, вагонобудування, машинобудування та інші стратегічні галузі. «Ми продовжуватимемо реалізацію намічених програм та підтримку промислового сектору через збільшення публічних закупівель, активізацію роботи експортно-імпортного агентства, створення економічних кластерів та інших економічних передумов для розвитку та зростання», — запевнив глава уряду.

Кабінет Міністрів ухвалив рішення щодо реалізації «Нафтогазом України» соціальної

благодійної програми зі встановлення малих сонячних електростанцій на дахах будинків та споруд, а також улаштування на базі фотоелектричних модулів освітлення пішохідних переходів та місць загальнокористування в територіальних громадах, що розташовані поблизу контрольних пунктів в'їзду/виїзду в Донецькій та Луганській областях. «Ця програма дасть змогу будувати малі сонячні електростанції у школах, лікарнях, дитячих садках та на інших об'єктах соціальної інфраструктури. Сподіва-

ємося, що «Нафтогаз України» профінансує цю гуманітарну програму. Саме такі невеличкі кроки дадуть змогу забезпечити поступальний розвиток регіону і держави загалом», — зазначив Д. Шмигаль.

Міністерству охорони здоров'я виділено 7,4 мільярда гривень із Фонду боротьби з COVID-19 для додаткових виплат медичним працівникам, які надають допомогу хворим на коронавірус, та іншим працівникам, які забезпечують життєдіяльність населення. Крім того, МОЗ отримає із фонду на безповоротній основі ще 103 мільйони гривень для забезпечення стажування лікарів-інтернів у 2020 році.

Д. Шмигаль нагадав, що уряд подав до Верховної Ради два законопроекти щодо портфельних гарантій, які мають полегшити малому та середньому бізнесу отримання пільгових кредитів для розширення своєї діяльності. «На цю програму буде виділено п'ять мільярдів

гривень. На практиці це означає ось що: якщо раніше держава за програмою доступних кредитів гарантувала від 30 до 50 відсотків суми позики, то тепер гарантуватиме 80 відсотків тіла кредиту перед банком», — повідомив прем'єр та зауважив, що ухвалення цих законопроектів — це десять кроків назустріч малому та середньому бізнесу. Та оскільки поки що їх не ухвалено, то глава уряду закликав парламентаріїв зробити це якнайшвидше, бо бізнес дуже чекає цього рішення.

Також Кабінет Міністрів підготував та подасть до парламенту зміни до статті 259 Кримінального кодексу України (щодо посилення відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян). Цими змінами посилюється кримінальна відповідальність за завідомо неправдиві повідомлення щодо критично важливих об'єктів інфраструктури, органів державної влади, закладів охорони здоров'я та освіти — передбачається позбавлення волі на строк від чотирьох до восьми років з конфіскацією майна.

Сергій КОВАЛЕНКО.

У НОМЕР

«Ветеранська» ТСК готується до перезапуску, щоб продовжити правовий захист героїв

У вівторок відбулося засідання Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань правового статусу ветеранів війни.

«Ми зібрали кворум і обговорили питання створення нової ТСК. Це відображено у відповідному проекті постанови парламенту про утворення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань соціалістики та прав ветеранів, яку в порядку законодавчої ініціативи вносимо на розгляд Верховної Ради. Це необхідно зробити, адже повноваження нині діючої ТСК закінчуються 3 жовтня. І, на жаль, немає процедури продовження терміну її діяльності. Ми вирішили закрити це організаційне питання завчасно. А у вересні вже подати цю постанову на розгляд парламенту та відвітувати про рік нашої роботи», — прокоментувала голова ТСК з питань соціалістики та прав ветеранів народний депутат України Яна Зінкевич.

У пояснювальній записці до проекту постанови йдеться про те, що нова ТСК стане правонаступницею попередньої. Бо при ній продовжують діяти три робочі групи: із врегулювання питання встановлення груп інвалідності військовослужбовцям та ветеранам війни в умовах реформування галузі охорони здоров'я; з напрацювання законопроектів щодо виконання рішення КСУ (справа про соціальний захист ветеранів та членів їхніх сімей) та з опрацювання законопроектів про статус ветеранів та членів загиблих (померлих) захисників України.

Також на засіданні ТСК обговорили звіт про її роботу протягом року. Зокрема, у ньому відзначається, що збройний конфлікт на сході України триває шостий рік, проте досі не запропоновано комплексного підходу до вдосконалення системи соціалістики ветеранів війни та військовослужбовців. Нині ветерани АТО/ООС отримують статус учасника бойових дій та відповідні державні гарантії на рівні ветеранів інших воєн без урахування різниці в потребах та віці. Протягом останніх п'яти років майже 400 тисяч чоловіків та жінок брали безпосередню участь у бойових діях.

У звіті також окреслено декілька блоків питань щодо правового статусу ветеранів війни, які потребують законодавчого врегулювання. А саме — визнання добровольців та іноземців, які захищають Україну, створення єдиного реєстру ветеранів, осучаснення прав та пільг тощо. Як приклад законодавчої підтримки цієї категорії громадян нагадується: що згідно з внесеними змінами до статті Кодексу України про адміністративні порушення щодо посилення відповідальності за безпідставну відмову у пільговому проїзді, зокрема ветерану війни, порушнику доведеться заплатити штраф до 850 грн (раніше він складав 136 грн).

Окрему увагу ТСК приділяє розв'язанню проблеми функціонування та фінансування госпіталів для ветеранів в умовах реформи медичної галузі. Так, 16 червня цього року Верховна Рада прийняла постанову про недопущення зупинки функціонування госпіталів, проект якої до парламенту внесла «ветеранська» Тимчасова спеціальна комісія.

Ольга ВАУЛІНА.

ФОТОФАКТ

Під будівлею Верховної Ради України представники різних регіонів привертати увагу до справедливого адміністративно-територіального устрою.

Фото Андрія НЕСТЕРЕНКА.

Більше фото тут — www.golos.com.ua

Черкаси змінилися у кращий бік

У Черкасах побував міський голова Дніпра, один із засновників всеукраїнської партії міських голів «Пропозиція» Борис Філатов.

Очільник міста-мільйонника зустрівся з міським головою Черкас Анатолієм Бондаренком (на знімку — обидва в центрі, ліворуч — Борис Філатов, праворуч — Анатолій Бондаренко), а також з градоначальниками міст Канева Ігорем Ренькасом (на знімку крайній ліворуч) та Кам'янки Володимиром Тіроном (крайній праворуч).

Сайт Черкаської міської ради скромно повідомив про зустріч сподвижників «партії мерів», обмежившись загальною фразою «обговорили управлінські та господарські питання».

Натомість Борис Філатов на своїй сторінці у Фейсбучі висловився емоційно: «Я щасливий. Черкаси сильно змінилися, безперечно, у кращий бік. Дякую Анатолію Бондаренку, а також колегам з Кам'янки, Умані, Сміли та Канева за гостинність. Черкаси рулять!». Що мав на увазі експресивний міський голова Дніпра, доводиться, вочевидь, читати поміж рядків.

Лідія ЛІСОВА.

Черкаси.

Фото прес-служби Черкаської міської ради.

До Національного проекту «Велике будівництво» наступного року планують включити заклади культури — театри, музейні комплекси тощо. Серед претендентів програми на Рівненщині — Острозький замок. Свого часу в ньому проживала династія князів Острозьких. Нині тут — красназвичайний музей, нагадує *Тетяна Панасюк*

Регіон: Львівщина

Він завжди горів оптимізмом і бажанням щось змінити...

Прощання із загиблим на Донбасі командиром взводу 24-ї окремої механізованої бригади імені короля Данила молодшим лейтенантом Тарасом Матвійвим відбулося в гарнізонному храмі святих апостолів Петра і Павла у Львові. Віддати останню шану Герою України прийшли військовослужбовці, жителі міста, побратими і друзі, викладачі з факультету журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка, який він закінчив у 2011 році.

Від імені громади батькам висловили співчуття міський голова Андрій Садовий та голова ОДА Максим Козицький.

Під час прощання у гарнізонному храмі владика Степан Сус щиро і проникливо відгукнувся про Тараса Матвійва, якого він знав, з яким спілкувався.

«Тарас не тільки ставив питання, що я можу зро-

бити для України, він робив конкретні справи. Він завжди горів оптимізмом, бажанням щось змінити. Був людиною, яка любила Бога і Україну. Він був і залишається для всіх нас великим українцем...» — наголосив владика Степан Сус.

Чин похорону відбувся у Жидачеві в церкві Воскресіння Господнього. Похоронна процесія

пройшла вулицями міста, яке так любив Тарас Матвійв, яке мріяв змінити як депутат Жидачівської райради.

«Львівщина — в скорботі. Словами неможливо передати біль, який відчувають рідні та друзі молодого офіцера. Низько вклоняюся батькам Тараса і щиро співчую. Пам'ять про Героя завжди житиме в наших серцях. Заради неї маємо відсікти ворога на всіх фронтах. Так, як віддано і відважно це робив Тарас», — зазначив голова ОДА Максим Козицький.

Фото прес-служби міськради.

Прощання з Героєм України Тарасом Матвійвим у гарнізонному храмі у Львові.

ОДА пропонує усунути прогалани в законодавстві

Міжвідомча робоча група при Львівській ОДА, яка контролює збереження лісових ресурсів, запропонувала низку змін до законодавства про лісове господарство.

Зваживши на те, що завершується формування ОТГ, доцільно змінити структуру розподілу рентної плати для комунальних лісогосподарських підприємств і внести поправ-

ки до Бюджетного кодексу. 37% сплачувати до загального фонду держбюджету, 37% — до загального фонду місцевих бюджетів ОТГ і 26% — до спеціального фонду місцевих бюджетів.

«Зміни дадуть змогу збільшити частку наповнення місцевих бюджетів. Наше спільне завдання — усунути всі прогалани в законодавстві, які унеможливають ефективне лісокористування, а також запровадити дієвий контроль у цій сфері», — вва-

жає перший заступник голови ОДА Андрій Годик.

Сьогодні комунальні лісогосподарські підприємства займають 1,3 млн га, а загальна площа лісового фонду, яка є у сфері управління Держлісагентства, становить 2,8 млн га. Лісовий кодекс Украї-

ни передбачає функціонування лісової охорони, але не окреслює соціально-правового захисту посадових осіб лісової охорони інших користувачів. Невизначений статус не сприяє дотриманню лісового та природоохоронного законодавства у лісових

масивах, що мають різних користувачів.

Внесення змін до Положення про лісову охорону, Лісового кодексу та Кодексу України про адміністративні правопорушення дасть працівникам відомчої лісової охорони змогу оформляти протоколи про порушення лісового та природоохоронного законодавства.

Богдан КУШНІР.

Хмельницький:

У парку оселились дерев'яні чоловічки

Алея дерев'яних скульптур з'явилась у центральному парку обласного центру. Вздовж неї розташовані відомі герої казок та легенд. Усіх їх місту подарували учасники чемпіонату скульпторів

«STINL Carving Cup 2019». Він відбувся в рамках фестивалю «Respublica FEST 2019». Тоді для митців була обрана тема — «Легенди та перекази Подільського

краю», якої вони і дотримувались у своїх роботах. Тепер у парку проводять опоряджувальні роботи, тож дерев'яні скульптури нарешті оселились на новій алеї.

Ірина КОЗАК.

Черкаси:

Протестувальники перекрили трасу

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ

Приблизно 170 мешканців тритисячного села Бузівка Жашківського району перекрили рух транспорту на автомагістралі Одеса — Київ (на знімку).

Протестувальники заявляють про упереджене ставлення місцевої та центральної влади до їхньої об'єднаної територіальної громади. Мало того, селяни стверджу-

ють, що начебто посадові особи підробили документи, за якими раніше узгоджений центр громади було перенесено із села Бузівка до села Соколівка.

Голова Бузівської ОТГ Олександр Фуркало повідомив, що відповідну заяву щодо неправомірних і свавільних дій чиновників уже спрямовано до Державного бюро розслідувань.

Натомість за фактом перешкодження руху автотранспорту працівники Нацполіції відкрили кримінальне провадження за ст. 279 Кримінального кодексу України.

Лідія ЛІСОВА.

Фото Нацполіції України.

Одеса:

Після завершення навчань частина кораблів НАТО заїде в Одесу

ПОЧАТОК НА 1-Й СТОР.

«Попри пандемію COVID-19 наша ескадра виконує програму заходів, запланованих на багато місяців вперед. Цей візит у Чорне море відповідає напрямку морського командування НАТО і є ще одним прикладом постійних регіональних зобов'язань НАТО з нашими союзниками і партнерами», — зазначив командувач з'єднання бойових кораблів контр-адмірал Мануель Агірре.

Раніше бойові кораблі Альянсу «Aliakmon»

(флагман), «ESPS Tambr», «TCG Amasra» і «ITS Gaeta» також увійшли у Чорне море, де до них долучився румунський тральщик, з яким вони прибули в порт Бургас (Болгарія). До складу групи також увійде болгарський ВГ62 «Шквал».

«З трьома країнами-союзниками — Болгарією, Румунією й Туреччиною і двома регіональними партнерами — Україною і Грузією регулярно зустрічається постійна військово-морська група в регіо-

ні. Крім забезпечення патрулювання морської безпеки в міжнародних водах, ці два навчання допоможуть підвищити сумісність між союзниками», — йдеться в заяві штабу ескадри НАТО.

Після невеликого відпочинку в Бургасі кораблі вийдуть на навчання. Болгарський сценарій маневрів плавно перейде у щорічні американсько-українські навчання «Сі Бриз-2020». Потім частина кораблів заїде в Одесу.

В'ячеслав ВОРОНКОВ.

КАЛЕЙДОСКОП ВІСТЕЙ

У пріоритеті — забезпечення житлом

Київ. 2019 року в столиці за рахунок міського бюджету одержали житло 110 учасників АТО, заявив керівник апарату КМДА Дмитро Загуменний.

«Міська влада продовжує працювати над забезпеченням житлом учасників антитерористичної операції і членів сімей наших загиблих захисників. Багато хто з них потребує поліпшення житлових умов. І завдання міської влади — розв'язувати цю проблему, адже це найменше, чим ми можемо віддячити за їхній героїзм», — зазначив Д. Загуменний.

За його словами, 2019 року за рахунок бюджету Києва житло одержали учасники бойових дій, залучені в АТО — 90 осіб; особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники АТО — 19 осіб; особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники АТО, ВПО — 1 особа.

Керівник апарату КМДА також нагадав, що за рішенням Київської міськради з бюджету столиці встановлено низку

додаткових пільг, крім тих, які передбачені державою.

Вл. інф.

ЦИФРА

329

випускників 11-х класів із невідконтрольної території Луганської області зареєструвалися цього ЗНО.

Іван ТЕРЕЩЕНКО.

Оголосили малу приватизацію

Рівне. З початку року через аукціони ProZorro, які проводить регіональне відділення ФДМУ по Рівненській та Житомирській областях, до бюджету Рівненської області надійде понад 15 млн грн — приватизували більш як 30 об'єктів.

Наразі на аукціон виставлено 13 об'єктів для приватизації, стартова ціна яких — від майже 500 грн до 15 млн. Найпривабливішою є пропозиція придбати 500 квадратів нежитлового приміщення

у Здолбунові, починаючи торги із 494 грн. Нині найдорожчим актуальним об'єктом є частковий пакет акцій підприємств у Мирогощі із вирощування сільськогосподарських культур і розведення великої рогатої худоби.

Олександр ПОЛІЩУК.

Підрядники вже змонтували покрівлю

Дніпро. В обласному центрі завершується створення першого в регіоні медзакладу для невеликочисельних хворих пацієнтів. У реконструйованому в рамках обласної програми «Будівництво 100+» корпусі лікарні № 15 зможуть перебувати 46 осіб. Для них готують 12 одномісних і 17 двомісних кімнат. Роботи виконано на 80 відсотків. Як розповіли «Голосу України» в департаменті капбудівництва ОДА, тривають опоряджувальні роботи всередині й благоустрій території. Підрядники вже змонтували покрівлю, облаштували енергозберігаючий і вентиляційний фасад, провели внутрішні комунікації. Також змонтували новий лікарняний ліфт.

Ігор ТЬОМІН.

▶ ІВАНО-ФРАНКІВСЬК:

День народження відзначили в саду

У Снятині днями біля колишньої вілли відомого письменника-новеліста Марка Черемшини панувала неймовірна атмосфера. 146-ту річницю від дня народження класика через карантинні обмеження відзначили не в стінах музею, а в саду поруч із ним.

Тут, на відкритому просторі, нагородили й лауреатів літературно-мистецької премії імені Марка Черемшини. Один із них, у номінації «Концертно-виконавська діяльність» — естрадний гурт «Чорногора» Снятинського районного будинку культури — відкрив святкову імпрезу. Своєю музикою наче передав мистецьку ауру, що панувала тут за життя письменника. У цій віллі подружжя Наталія та Іван Семанюки приймало гостей, господар вів свою ад-

вокатську практику. Тут творив і ввійшов у літературу під псевдонімом Марко Черемшина.

Лауреатом премії імені Марка Черемшини у номінації «Література» цього року стала старша наукова співробітниця музею Василя Стефаника Іванна Юрчук. У номінації «Журналістика» відзначено

директора телекомпанії «Снятин» Сергія Гуленка, «Краєзнавство» — дослідника-пошуковця Івана Калитчука. Нагороду у номінації «Образотворче мистецтво» отримав художник-скульптор Іван Микитюк.

У святковій імпрезі взяли участь доцент Чернівецького національного університету Микола Гуйванюк, очільники

району та міста, письменники, культурно-освітні діячі краю. Та, звісно, керівник та наукові співробітники музею, котрі й організували незвичайне дійство.

Людмила СТРАЖНИК.

На знімку: біля пам'ятника Марку Черемшині.

Фото зі сторінки музею у Фейсбуці.

▶ ЧЕРНІВЦІ:

Некрополі Першої світової впорядкують

Ідея голови Чернівецької ОДА Сергія Осачука впровадити всі могили вояків Першої світової різних національностей дістала підтримку людей.

Після того як підприємець-доброволець Василь Бічер привіз у порядок солдатське поховання у селі Валя Кузьміна на Глибоччині, до занедбаних некрополів потяглися й інші громади.

Уже зараз у Звениччині Заставнівського району на березі Дністра впорядковують найбільший на Буковині солдатський некрополь частів Першої світової війни. Тут поховано 11 830

вояків різних армій, які бігли у безглузді бойні, розв'язаній імперією. Вони полягли 100 років тому. За ініціати-ви Сергія Осачука Заставнівська РДА взялася привести це відоме, але

занедбане поховання до ладу. «І це правильно, за загиблими буковинськими вояками у різних мундирах на чужих теренах теж хтось доглядає. Європа — спільний дім зі спільною історією», — переконаний очільник області.

Сергій СУЛИМА.

▶ ЛУЦЬК:

Транзитний транспорт оминатиме обласний центр

Завершено облаштування фінішного шару дорожнього одягу із щебенево-мастикової асфальтобетонної суміші на 13-кілометровій ділянці Княгининок — Прилуцьке міжнародного шосе Доманове — (на Брест) — Ковель — Чернівці — Тербелече (на Бухарест).

Щоб до кінця липня став до ладу цей відрізок дороги, що дасть змогу транзитному транспорту оминати Луцьк, підрядник ТзОВ «Луцькавтодор-Сервіс» нині інтенсивно проводить роботи з укріплення узбіч, улаштування пішохідних доріжок тощо. Відремонтовано також міст через річку Стир, тривають роботи на шляхопроводі в селі Прилуцьке. Цьогоріч завершать ремонт іще однієї ділянки автошляху М-19 між Ковелем і Луцьком протяжністю 31 кілометр.

Микола ЯКИМЕНКО.

На знімку: робота на магістралі не припиняється навіть у вихідні.

Фото прес-служби САД у Волинській області.

▶ ВІННИЦЯ:

До отримувачів послуг виїжджають агенти

Центр надання адмінпослуг «Прозорий офіс» у Вінниці зберігає статус найпотужнішого в державі — тут відвідувачі мають можливість отримати 582 види послуг.

Про це повідомив заступник міського голови Вінниці Андрій Очеретний на своїй сторінці у Фейсбуці.

«Прозорі офіси» працюють у всіх трьох районах міста. Наприклад, на Замості для цього відведено два поверхи адміністративного приміщення, що є комунальною власністю міськради. На першому вінничани вирішують питання пенсійного забезпечення. На другому — отримують послуги соціального характеру.

Таким чином, міська влада створила для містян єдиний простір для отримання соціальних та адміністративних послуг.

За інформацією Андрія Очеретного, протя-

гом першого півріччя 2020-го у «Прозорих офісах» міста над Бугом надано 245 603 послуги.

У всіх «Прозорих офісах» створено комфортні умови для відвідувачів, діють кімнати для дітей. Дорослі можуть залишити їх під наглядом вихователів на час отримання допомоги. Серед незвичних послуг — реєстрація автомобілів, складання іспитів на документи керування транспортними засобами. Окремі види послуг можна отримати в онлайн-режимі. Створено групу агентів, які виїждять на виклик до тих, хто за станом здоров'я не має можливості прийти до «Прозорого офісу».

Віктор СКРИПНИК.

У «Прозорому офісі» на Замості створили єдиний простір для надання соціальних та адміністративних послуг.

Фото з відкритих джерел.

НАМ ПОВІДОМЛЯЮТЬ, ЩО...

...триває ліфтове протистояння

Члени об'єднань співвласників багатоквартирних будинків пікетували Херсонську міськраду. Вони вимагають поновити бюджетне фінансування ремонту ліфтів із вичерпаним терміном експлуатації, без яких дуже ускладнюється життя пенсіонерів та людей з інвалідністю. Є випадки, коли їхні сусіди помірально через серцеві напади — адже бригади «швидкої» не могли вчасно дістатися.

Учасники акції заперечили, що ОСББ готові до співфінансування капітального ремонту домових підйомників. Але до такого партнерства не готова муніципальна влада. У міськраді пояснюють, що протягом першого півріччя на ліфти витратили тридцять мільйонів гривень, а на друге півріччя коштів на згадану статтю витрат вичерпалися, хоча потрібно ще чотирнадцять мільйонів гривень. Шукати ж фінансові резерви ніхто не поспішає — членам ОСББ рекомендують дочекатися наступного року.

Сергій ЯНОВСЬКИЙ.

Херсон.

...пропонували правоохоронцям хабарі

Кременчуцька місцева прокуратура спрямувала до суду обвинувальні акти стосовно двох мешканців, котрі пропонували правоохоронцям хабарі.

Як повідомили власкору «Голосу України» у прес-службі прокуратури Полтавської області, один із звинувачуваних саме так намагався «розрахуватися» з патрульними, котрі зупинили його за порушення правил дорожнього руху. Під час перевірки документів поліцейські помітили у водія характерні ознаки алкогольного сп'яніння. Щоб уникнути чималого штрафу, чоловік запропонував патрульному «відкупні» в розмірі 20 тисяч гривень. Той від «гонорару» відмовився й повідомив про пропозицію колегам...

У другому випадку зафіксовано таке само правопорушення. Щоправда, сума пропонуваного поліцейським хабара була істотно меншою і становила 200 доларів США. Та за скоєне відповідати доведеться обом фігурантам згаданих кримінальних проваджень.

Василь НЕЇЖМАК.

Полтавська область.

...водія карають, бо викупував посвідчення

В Охтирці на Сумщині правоохоронці у рамках кримінального провадження задокументували факт підкупу поліцейського. Патрульні зупинили автомобіль, за кермом якого знаходився чоловік у стані алкогольного сп'яніння. На порушника склали протокол та вилучили у нього посвідчення водія. Через якийсь час чоловік прийшов до поліцейського відділку та спробував «домовитись», аби йому повернули водійські документи та не спрямовували протокол про вчинене порушення до суду. За це передав правоохоронцю 10 тис. грн хабара.

Санкція статті, у порушенні якої підозрюють вигодонадача, передбачає позбавлення волі на строк від 4 до 8 років. Декого з охтирських водіїв, котрі також намагались «викупити» у поліцейських посвідчення, за нею вже засудили. Але показово, що намагання водіїв «підмазати» поліцейських на Сумщині фіксують лише в Охтирці: мабуть, у інших населених пунктах або не вилучають у порушників посвідчень, або ті не пропонують поліцейським хабарів.

Володимир ЧЕРНОВ.

Сумська область.

Одним із пріоритетів Німеччини під час головування в Раді ЄС буде аналіз військових і гібридних загроз для блоку, зокрема з боку Росії. Про це днями заявила міністр оборони Аннегрет КРАМП-КАРРЕНБАУЕР під час виступу на засіданні Комітету із закордонних справ і підкомітету з питань оборони та безпеки Європарламенту, *інформує DW*

Цього місяця США збільшили для України фінансову допомогу, пов'язану з подоланням наслідків пандемії коронавірусу, — з 15,5 мільйона доларів до майже 17,3 мільйона, *повідомили в Посольстві Сполучених Штатів в Україні*

Відносини з МВФ залишаються у пріоритеті

Продовження активної співпраці з МВФ у межах нової програми stand-by є важливим пріоритетом для України. Про це заявив Президент Володимир Зеленський під час телефонної розмови з директором-розпорядником Міжнародного валютного фонду Крісталіною Георгієвою.

Серед найважливіших тем обговорення було питання незалежності Національного банку. Президент зазначив, що провів зустрічі з представниками комерційних та державних банків і сформував короткий список кандидатів на посаду голови НБУ, яких йому запропонували представники банків-

ського сектору. Він запевнив, що до кінця тижня запропонує парламенту кандидатуру голови Нацбанку. «Це буде незалежний технократ, який продовжуватиме незалежний курс Нацбанку», — запевнив Президент.

Володимир Зеленський висловив переконання, що НБУ спільно з урядом повинні продовжувати реалізацію виваженої монетарної та фінансової політики, що слугуватиме запорукою макроекономічної та фінансової стабільності й сприятиме економічному зростанню та відновленню банківського кредитування в Україні.

«Дискусії про діяльність Національного банку України повин-

ні бути позбавлені політичного забарвлення, яке може мати негативний вплив на інституційну спроможність і незалежність регулятора», — заявив Президент.

Глава держави зазначив, що основними критеріями вибору кандидатури є професійність, чесність і бездоганна репутація.

Водночас Крісталіна Георгієва в заяві за підсумком телефонної розмови висловила занепокоєння щодо тиску на НБУ. Георгієва закликала Зеленського зберегти незалежність регулятора. «Збереження незалежності НБУ — в інтересах України. Це також є вимогою чинної програми співпраці з МВФ. Я закли-

кала президента Зеленського дотримуватися курсу здорової грошово-кредитної та фінансової політики — вони є ключем для посилення інвестицій та інклюзивного зростання», — зазначила глава МВФ у заяві.

Нагадаємо, протягом останніх п'яти років МВФ постійно підтримував українську фінансову систему та стимулював реформи. Так, 2015 року Фонд схвалив для України чотирирічну програму розширеного фінансування загальним обсягом 17,5 млрд доларів. Через розбіжності між МВФ та Києвом у баченні перебігу реформ з цих коштів було освоєно далеко не всю суму. Наприкінці

2018-го було досягнуто згоди про новий етап співробітництва з Фондом. Програма допомоги stand-by на 14 місяців передбачала загальну суму фінансування у 3,9 млрд доларів. Однак отримано було лише перший транш у розмірі 1,4 млрд. Натомість нова політична команда почала переговори щодо чергової програми, яка увінчалася успіхом, і Україна та Міжнародний валютний фонд попередньо погодили нову програму stand-by у розмірі 5 мільярдів доларів, яка розрахована на 18 місяців. Перший транш за цією програмою надійшов минулого місяця.

Тетяна ПАСОВА.

Почали з культурної та дитячої дипломатії

У Кременчуці побував посол Словаччини в Україні Марек Шафін. Разом із керівництвом надніпрянського міста він узяв участь у відкритті виставки робіт словацьких художників.

Згадану експозицію презентували в міській художній галереї. Тут представлено майже сім десятків робіт членів творчого об'єднання «ARTEM», яке діє у столиці Словаччини Братиславі. Вражає розмаїття барв, напрямів, стилів і технік, у яких вони виконувалися. І, звісно, всі, без винятку, твори позначені талантом знаних митців із сусідньої країни.

Відчувається, що їхній творчий пошук не обмежений рамками стандартів

чи умовностей. Тим паче, що відвідувачі мають змогу оглянути не лише живописні полотна — перед їхніми очима постають також скульптури з каменю та дерева, вироби ручної роботи з гутного скла.

Не менш теплою та щирою вийшла й інша, «дитяча», частина експозиції. Тут представили кращі роботи юних художників із кількох міст України, котрі брали участь у конкурсі малюнків на тему «Словаччина — чарівна країна». Оглянувши їх, пан посол висловив захоплення цими творами і подякував авторам за таку оригінальну промоцію його країни. Після нагородження переможців конкурсу

Марек Шафін і юні митці сфотографувалися на згадку (на знімку).

Пан посол відвідав також кілька підприємств Кременчука. За його словами, у Словаччині зараз визначають місто, яке стане побратимом індустріальної «столиці» Полтавщини. Тож співпраця у промисловій та інших галузях між представниками двох сусідніх країн буде поглиблюватись і розвиватись. А те, що її новий етап започаткували акціями культурної та дитячої дипломатії, свідчить про спрямованість цих дружніх відносин у майбутнє.

Василь НЕІЖМАК.

Полтавська область.

Фото з сайту

Кременчуцької міськради.

У Мінську визначилися з кандидатами у президенти

Чинного очільника Білорусі Олександра Лукашенка зареєстрували кандидатом у президенти країни. Також претендентами на цю посаду офіційно стали Світлана Тихановська, Сергій Черачень, Андрій Дмитрієв та Ганна Конопацька.

Водночас Центральна виборча комісія відмовила в реєстрації двом опозиціонерам — Вік-

торові Бабаріці та Валерієві Цепкалу, що викликало протести. Білоруська служба «Радіо Свобода» з посиланням на дані правозахисників повідомила про затримання понад 250 людей, у тому числі журналістів. Частина затриманих була звільнена без складання протоколів.

Президентські вибори в Білорусі заплановано на 9 серпня.

ЦИФРА

41,6%

Саме на стільки Україна виконала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, за оцінкою «Українського центру європейської політики». Вчора в Києві його виконавча директорка Любова Акуленко представила результати експертної оцінки кумулятивного прогресу виконання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. За її словами, центр уперше послуговався методологією, якою оцінює ЄС поступ балканських країн у їхніх євроінтеграційних зобов'язаннях. Серед сфер-лідерів, де найефективніше впроваджуються європейські стандарти, Л. Акуленко назвала технічне регулювання, державні закупівлі та енергетику.

Цікаво, що оцінки громадських експертів цього разу збіглися і з урядовими висновками. Так, у Кабміні оцінка виконання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом становила 42%.

Маргарита СОКОЛОВСЬКА.

Правила змінюються на ходу...

Влада Греції постійно міняє правила в'їзду для іноземних туристів, що обурює тих, хто вже оплатив відпочинок у готелях країни, і невдоволення місцевих туристичних компаній.

Так, раніше було оголошено, що пряме авіасполучення Греції з Великою Британією і Швецією буде відновлено з 15 липня. Коли задоволені шведські туристи почали пакувати валізи, з Афін надійшло нове повідомлення: усі запроваджені через пандемію коронавірусу обмеження для громадян Швеції залишаться чинними ще на один тиждень.

Так, і для болгарських та румунських туристів, які зазвичай дістаються місця відпочинку в Греції на автомобілях, стала повною несподіванкою нова вимога. Вони з 15 липня повинні пред'являти при перетині кордону офіційну довідку з медичних установ про те, що їхній тест на коронавірус негативний. При цьому всі аналізи мають бути здані за 72 години до цього. Навіть година запізнення матиме сумні наслідки — відпускників повернуть до їхніх країн для отримання нових довідок.

Запровадження нових вимог Афін пояснили тим, що санітарна влада встановила: саме через КПП «Кулата — Промехон» між Грецією і Болгарією до країни проникає коронавірус. Довести це неможливо, але грецька сторона саме з цієї причини закрила для проїзду туристів решту КПП із Болгарією, спрямувавши потік легкових машин в одне русло.

Олександр ВОЛОДИМИРІВ.

У Софії намагалися штурмувати будівлю Ради міністрів

РЕЗОНАНС

Ось уже шостий день уся Болгарія стежить за антиурядовими протестами. Майже всі телеканали ведуть вечірні репортажі з вулиць Софії, Пловдива, Варни, Бургаса та інших міст про маніфестації і мітинги, а глядачі задають: чи виконає виконавча влада їхню вимогу про відставку прем'єр-міністра й головного прокурора? А після того, як на вулиці було знайдено побитого поліцейським до півсмерті хлопця, протестувальники вимагають, щоб зі своєї посади пішов міністр внутрішніх справ.

Раніше глава уряду Бойко Борисов у зверненні до громадян ясно дав зрозуміти, що уряд не піде у відставку у важкий для країни час. Та й політологи вважають, що в цьому випадку необхідно буде проводити дострокові вибори. А на них більшість болгар знову проголосують за правлячу партію ГЕРБ, лідером якої є прем'єр. Тому політичний розклад у парламенті не зміниться, а величезні гроші платників податків підуть на марно.

У вівторок уперше за всі дні протестів протистояння між демонстрантами й поліцією в столиці загострилося до небезпечної межі. В ефірі болгарського національного телебачення заступник керівника поліції Софії Антон Златанов повідомив: «Близько 23-ї години провокатори кинули в юрбу перед будівлею Ради міністрів дві піротехнічні бомби. Після чого убик поліцейських, які були без касок, полетіли пакети з червоною фарбою й скляні пляшки як

повні, так і порожні. Було вчинено спробу штурму будівлі, вхідні двері якої вдалося зламати. Двом правоохоронцям знадобилася медична допомога, багато хто дістав легкі поранення, постраждав і один з організаторів акції. Загалом було затримано шестеро осіб, у тому числі один з тих, хто ламав двері». За словами Златанова, ситуацію вдалося нормалізувати лише після того, як було підтягнуто додаткові поліцейські сили. Представник столичної поліції засудив дії провокаторів, які проникли в лави протестувальників, і нагадав, що виконання вимог не досягається у такий спосіб.

Водночас учора депутати від Болгарської соціалістичної партії передали до канцелярії парламенту для реєстрації вимогу про вогтум недовіри уряду Бойко

Борисова. Причина — високий, на їхню думку, рівень корупції. Це вже п'ята спроба соціалістів законним шляхом відсторонити ГЕРБ від керування країною. Усі попередні завершилися невдачею. Тому соціалісти почали активні переговори з лідерами інших політичних сил, які мають своїх представників у Народних зборах, про те, щоб вони підтримали вимогу про відставку уряду.

Але вже зараз усім зрозуміло, що й цей вогтум недовіри провалиться, бо лідер однієї з нейтральних партій — «Воля» — уже заявив, що її представники не підтримають зусилля соціалістів. А в БСП і Руху за права й свободи, який представляє інтереси турецької меншини, знову не вистачить необхідної кількості голосів.

Олександр БЛИК.

Врожай-2020

Прибутковість елеватора зростає завдяки дешевшому газу

Агрофірма «Мрія», що господарює у Великописарівському районі на Сумщині, запустила новий елеватор. У церемонії його відкриття взяли участь народний депутат Микола Задорожній та голова ОДА Роман Грищенко. Посадовці відзначили важливість інвестування в агропромисловий сектор.

У зернозасобищі зберігатиметься збіжжя «Мрії» та інших сільгосп підприємств. Нині на Сумщині працює вже чотири десятки елеваторів загальною потужністю 2,6 млн тонн. Прибутковість цього бізнесу зростає завдяки подешевшенню газу, який використовується для сушіння зерна. Однак його розвиток може пригальмуватися: в області щороку намолочують приблизно 4 млн тонн збіжжя, для зберігання якого сільгосп підприємства мають ще й власні зерносклади загальною ємкістю понад 1 млн тонн. Тож невдовзі Сумщина може повністю забезпечити себе потужностями для зберігання зерна.

Володимир ЧЕРНОВ.

Сумська область.

Фото sm.gov.ua

Є мільйон Комбайнерів нагородили за намолоти

На Запоріжжі підбили підсумки другої п'ятиденки змагання колективів збиральних ланок за найвищу продуктивність праці на приз заслуженого механізатора України Героя Праці Івана Мартиненка. Перехідний приз одержав (на знімку) колектив комбайнового екіпажу ТОВ «Берлен» Оріхівського району, яким керує Леонід Бердичевський. За п'ять днів ланкою у складі комбайнера Юрія Товстоп'ятка й помічника комбайнера Миколи Товстоп'ятка скошено 355 гектарів озимої пшениці й намолочено майже 1 436 тонн зерна за середньої врожайності 40,4 ц/га. Середньоденну норму виробітку виконано на 298 відсотків.

Загалом аграрії області скошили зернові на 281 тисячі гектарів. Намолочено 784 тисячі тонн — це майже третина від запланованого обсягу. Середня врожайність — 27,9 ц/га, зокрема озимої пшениці — 31 ц/га.

А на Дніпропетровщині збрали перший мільйон тонн зерна нового врожаю. Отже, за цим показником регіон вий-

шов на третє місце в Україні, поступаючись лише Херсонській і Миколаївській областям. Загалом жнива на Дніпропетровщині охоплюють понад 760 тисяч гектарів.

Уже збрали 1 мільйон 135 тисяч тонн ранніх зернових і зернобобових. Зокрема, понад 710 тисяч тонн озимої пшениці, 305 тисяч озимого ячменю, 89 тисяч

ярового ячменю, 24 тисячі тонн гороху. Жнива тривають за графіком. Завершити збирання колосових аграрії планують наприкінці липня, зазначив директор департаменту економічного розвитку ОДА Петро Лашин.

Володимир РИБАЛЬЧЕНКО.

Фото прес-служби Запорізької ОДА.

ОГОЛОШЕННЯ

Втрачене посвідчення учасника бойових дій серія АА № 356121, посвідчення водія ВХР 712816, на ім'я Колодій Олександр Олексійович, вважати недейсним.

Втрачене посвідчення категорії 2, серія Б, № 106012 видане 04.04.1994 р. КМДА на ім'я Предко Ксенія Ігорівна, вважати недейсним.

Утрачений военний билет на ім'я Новикова Віталія Олеговича, видан Покровським районним военним комісаріатом. Просьба считати недействительным.

Втрачений диплом бакалавра від 01.03.1984 р. КВ № 743716 за реєстраційним № 3716 виданий НТУУ "КПІ" на ім'я Шеремет Олена Георгіївна, вважати недейсним.

Уповноважена особа ФГВФО на ліквідацію АТ "КБ "СОЮЗ" повідомляє, що всі довіреності, у тому числі безвідкличні, видані до 14.07.2020р. від імені ПУБЛІЧНОГО АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА "КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК "СОЮЗ" (код ЄДРПОУ 35574578) працівникам банку та/або іншим особам на представництво інтересів банку / вчинення правочинів тощо, скасовані з 15.07.2020р. При цьому, оскільки згідно ст. 249 Цивільного кодексу України, законом може бути встановлено право особи видавати безвідкличні довіреності на певний час, - чинним законодавством не передбачено безвідкличності довіреності на представництво.

Про «свої» і «чужі» буряки

ТЕНДЕНЦІЇ

На понад чотири тисячі гектарів збільшили площі під цукровими буряками на Вінниччині. Сіяли за дефіциту вологи, а наприкінці червня подекуди стояли «озерця» на полях. Як це позначилося на вегетації рослин? Які прогнози на врожай?

Навесні насіння цукристих в області поклали в ґрунт на 48,5 тисячі гектарів замість прогнозованих на рівні попереднього року 44,2 тис. га. Червневі дощі «оживили» рослини. Це видно за листовим апаратом. Нині листя у фазі так званого змикання у міжряддях. Таку картину зафіксували фахівці обласного департаменту агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів, які побували на бурякових плантаціях низки господарств краю.

Враженнями від побаченого поділився з «Голосом України» Ігор Федчишин, керівник відділу продукції рослинництва та лісових культур. За його словами, виїзди на поля практикують періодично, аби на місці безпосередньо ознайомитися з розвитком рослин на різних етапах. На підставі зробленого аналізу готують рекомендації для аграріїв.

Дощі додали ваги корінцям

Черговий виїзд відбувся невдовзі після того, як над полями прошуміли червневі зливи. Фахівці переконалися, що корені додали у вазі. До того часу з вологою була проблема. Зима минула без снігу. Весняні

дощі випали тільки наприкінці травня, коли вже насіння поклали в ґрунт. А потім небо знову перекрило «кран». Нарешті в останній декаді червня рослини таки втамували спрагу.

— Цукрові буряки потребують багато вологи, — каже Ігор Федчишин. — Довго її не було, тому рослини розвивалися погано. Нині, як кажуть, ожиле. Хоча дощі випадали дуже нерівномірно. Навіть у межах одного району, бувало, в одному місці лило як із відра, а в іншому тільки накрапало. Подекуди від раптових злив на полях утворювалися озерця.

Як стверджує співрозмовник, негативним моментом є те, що раніше звичного листову поверхню вкрила така хвороба, як церкоспороз.

— Багато вологи і сонця створило так званий парниковий ефект, а це сприяло розвитку церкоспорозу, хвороби, що вражає листя буряків, — уточ-

нює фахівець. — На жаль, довелось побачити окремі листочки, пошкоджені названим патогеном майже повністю.

Ігор Федчишин пояснив, що вражена листові поверхні призводить до втрат врожаю і цукристості коренів. Каже, після того як відмирає листя, через деякий час виростає нова розетка — і для свого розвитку витягує з коренів цукри.

Що раніше дає про себе знати церкоспороз, то більше шкоди від нього. — Цьогоріч хвороба листя буряків проявилася значно раніше, ніж це було у минулі сезони, — уточнює фахівець. — Доводиться боротися з нею. Як це зробити ефективноше, підготували рекомендації з урахуванням нових порад науковців і фахівців.

Гектари глибокої оранки «про запас»

Посів буряків потребує спеціальної підготовки ґрунту. Насіння заробляють після глибокої оранки. Причому поле має бути виорано з осені. Тобто ще до зими прогнозують майбутні площі під буряки.

Чому тоді планували сівбу на меншій площі, ніж підготували?

— Дехто готує гектари глибокої оранки про запас, — ділиться думками агроном одного з господарств, де орендує землі цукрозавод, співрозмовник просить не називати в газеті його прізвище. — Роблять це ті, хто вирощує багато буряків. Розрахунок простий: якщо до весни зростає ціна на цукор, значить, можна збільшити посіви. Адже з'являється можливість заробити на вищій ціні.

Ігор Федчишин звертає увагу, що площі під цукристі розширили не тільки у сільгосп підприємствах, де планували засіяти 39,4 тисячі гектарів, а насправді вирощують корені на 43,4 тис. га. Додали буряків і фермери та приватні господарі. Загальна площа становить 48,5 тисячі гектарів. Її збільшення пояснюють зростанням вартості цукру на світових ринках. За прогнозами фахівців, така само тенденція спостерігатиметься і в Україні.

На поклін до цукроварів

Доводилося чути нарікання окремих керівників господарств, що солодкі корені іноді непросто продати на завод. У департаменті агропромислового розвитку підтвердили сказане. Навіть пригадали звернення з проханням допомогти «прилаштувати» на завод вирощену сировину. У відповідь на те заводчани казали, що спершу мають переробити «свої» буряки, а вже потім братимуться за «чужі».

ДОВІДКОВО

Середня урожайність солодких коренів на Вінниччині: 2016 рік — 490,1 центнерів з гектара; 2017-й — 470,7 ц/га; 2018-й — 569 ц/га; 2019-й — 419 ц/га.

— Якщо буде гарний врожай, можливо, доведеться запускати в роботу ще один завод, — ділиться думками керівник одного з господарств. — Шість цукроварень, які працювали торік, без проблем справилися з переробкою, бо рік виявився маловрожайним на буряки. Та й загальну площу мали меншу. А ось у 2018-му доводилося інколи кланятися перед цукроварями, щоб взяли привезені на завод буряки. Нам казали чекати, коли впораються зі своїм урожаєм коренів, а тоді візьмуть «чужі» буряки.

Усі цукрозаводи в області — у приватній власності. Втручання у їхню роботу влади заборонено. Єдина порада тим, хто вирощує корені, ще до сівби укласти угоду з переробним підприємством. Це допоможе убезпечити себе від зайвих клопотів під час доставки врожаю на завод. Таку пораду дають фахівці насамперед фермерам та підприємцям, які вирішили зайнятися буряківництвом.

Нинішній урожай цукристих буде кращий, ніж торік. Такі прогнози дають досвідчені виробники галузі. Тоді як 2019-й став найгіршим за урожайністю буряків за останні роки.

Віктор СКРИПНИК.
Вінницька область.

ПОНЕДІЛОК, 20 ЛИПНЯ

1+1
06:30, 07:10, 08:10, 09:10
Інформаційно-розважальна програма «Сніданок з 1+1»
07:00, 08:00, 09:00, 12:00, 16:45, 19:30 00:00, 04:35 ТСН: «Телевізійна служба новин»
09:25 «Життя відомих людей 2020»
11:15 - 15:50 «Розсміши коміка»
17:10 Прем'єра на «1+1». Неймовірна любовна історія в мелодрамі «Вітер кохання»
19:00 «Секретні матеріали 2020»
20:30 Олена Подкамінська і Марк Богатирьов у комедії «Кухня»
22:40 «Гроші 2020»
23:55 «Дубінізми 2020»
00:15 Том Генкс у фільмі Стівена Спілберга «Міст шпигунів» (16+)
02:45 Чекі Каріо у трилері «Реквієм за вбивцею» (16+)
05:30 «Гроші 2020»

НОВИЙ КАНАЛ
06:00, 07:15 Kids' Time
06:05 Мультфільми
07:20 Вар'яти 12+
08:10 Improv Live Show 12+
09:10 Х/ф «Подорож єдиного»
12:50 Х/ф «Війна Богів» 16+
15:00 Х/ф «Гералк: Народження легенди» 16+
16:50 Аферисти в мережах 16+
19:00 Ревізор
21:00 Х/ф «З мене досить» 16+
23:10 Х/ф «Та, що карає» 16+
01:10 Х/ф «Ліс привидів» 16+
02:55 Служба розшуку дітей
03:00 Зона ночі
04:10 Абзац

НТН
05:00 «Тор Shop»
06:00 М/ф «Дюймовочка»
06:30 М/ф «Кіт у чоботях»
06:50 «Випадковий свідок»
07:40 Х/ф «Вони воювали за Батьківщину»
10:50, 22:30 Т/с «Морський патруль» (16+)
12:30, 16:30, 19:00, 22:00, 03:20 «Свідок»
12:50 «Тасмніці світу»
14:05, 02:50 «Речовий доказ»
16:50, 20:50, 03:50 «Випадковий свідок»
18:20 «Свідок. Агенти»
19:30 «Легенди карного розшуку»
00:15 Х/ф «Дніпровський рубіж»
04:30 «Правда життя»

ВІВТОРОК, 21 ЛИПНЯ

1+1
06:30, 07:10, 08:10, 09:10
Інформаційно-розважальна програма «Сніданок з 1+1»
07:00, 08:00, 09:00, 12:00, 16:45, 19:30 00:55, 04:30 ТСН: «Телевізійна служба новин»
09:25 «Життя відомих людей 2020»
11:15 - 14:50 «Міняю жінку»
17:10 Прем'єра на «1+1». Неймовірна любовна історія в мелодрамі «Вітер кохання»
19:00 «Секретні матеріали 2020»
20:30 Олена Подкамінська і Марк Богатирьов у комедії «Кухня»
22:10 Двейн Джонсон у фантастичному бойовику «Геркулес» (16+)
00:05 Менді Мур і Патрік Гібсон у фантастичному фільмі «Темні уми» (12+)
01:50 Нільс Шнайдер у фільмі жаху «Виття: переродження» (18+)
03:35 «Любий, ми переїжджаємо»
05:30 «Українські сенсації»

НОВИЙ КАНАЛ
06:00, 07:15 Kids' Time
06:05 Мультфільми
07:20 Вар'яти 12+
09:20 Т/с «Грімм» 16+
11:10 Х/ф «Історія вічного кохання»
13:50 Екси 16+
15:20, 18:00, 19:00 Аферисти в мережах 16+
21:00 Х/ф «І прийшов павук» 16+
23:10 Х/ф «Тріска» 16+
01:10 Т/с «Загублені» 16+
02:40 Зона ночі
04:10 Абзац

НТН
05:00 «Тор Shop»
06:00 М/ф «Казка про золотого півника»
06:55 М/ф «Ну, постривай!»
07:50, 16:50, 20:50, 03:55 «Випадковий свідок»
08:30, 12:30, 16:30, 19:00, 22:00, 03:20 «Свідок»
09:00 Х/ф «Дурні помирають по п'ятницях» (16+)
10:50, 22:30 Т/с «Морський патруль» (16+)
12:50 «Свідок. Агенти»
14:05, 02:55, 04:00 «Речовий доказ»
18:20 «Будьте здорові»
19:30 «Легенди карного розшуку»
00:15 Х/ф «Салма та Салім»
04:30 «Правда життя»

ІНТЕР
03:20 «Орел і решка. Морський сезон»
04:05 «Орел і Решка. Шопінг»
04:55 «Телемагазин»
05:15 «Слідство вели... з Леонідом Каневським»
06:50 «Речдок»
08:35, 18:00, 01:30 Ток-шоу «Стосується кожного»
10:25 Х/ф «Доктор «Т» та його жінки» (16+)
12:40 Х/ф «Ларрі Краун» (16+)
14:35 Х/ф «Як украсти діамант» (16+)
16:20 «Чекай на мене. Україна»
20:00 «Подорож»
21:00 «Речдок. Особливий випадок. Сімейна хроніка»
22:00 Ювілейний вечір гурту «Сябри»
23:40 Т/с «Територія краси»
02:20 Ток-шоу «Подорож»

ENTER-ФІЛЬМ
05:00 Кінотрейлери
05:55 Х/ф «Казка про загублений час»
07:10, 09:00, 02:50 «Телемагазин»
07:40, 08:50, 09:30 «Мультфільм»
08:00 «Невідома версія»
10:15 «Спогади»
11:05 «Зіркові долі»
11:55 «Моя правда»
12:45 Х/с «Роксолана»
16:15 Х/с «Вічний поклік»
19:00 Х/с «Загадкові вбивства Агати Крісті» (16+)
20:55, 00:50 Х/с «Кубала, Морено і Мончон»
22:55 Х/ф «Королівство кривих дзеркал»
00:20 «Академія сміху»
03:20 Кіноляпи
04:05 Саундтреки
04:45 Кінотрейлери

УКРАЇНА
06:30, 07:10, 08:15 Ранок з Україною
07:00, 08:00, 09:00, 15:00, 19:00, 23:00 Сьогодні
09:30, 04:10 Реальна містика
12:30 Т/с «Виходьте без дзвінка» (детектив) 12+
14:30 Т/с «Жіночий лікар - 3» (мелодрама) 16+
20:10 Ток-шоу «Говорить Україна»
21:00, 23:20 Т/с «Коротке слово Ні» (1 - 3 серії) (мелодрама) 16+
00:15, 02:00 Т/с «Сурогатна мати» (1 серія) (мелодрама) 12+ закл.
01:30 Телемагазин

ICTV
04:30 Скарб нації
04:40 Еврика!
04:50 Служба розшуку дітей
04:55 Т/с «Відділ 44» 16+
05:40 Громадянська оборона
06:30 Факти тижня (повтор)
08:45 Факти. Ранок
09:15, 19:25 Надзвичайні новини з Костянтином Стогнієм
10:10 Не дай себе обдурити
11:25, 13:25 Х/ф «Ідеальна втеча» 16+
12:45, 15:45 Факти. День
13:50, 16:25 Х/ф «Два стволи» 16+
16:30 Х/ф «Шпигунка» 16+
18:45, 21:10 Факти. Вечір
20:05, 21:30 Х/ф «Початковий код» 16+
22:15 Х/ф «Зелений шершень» 16+
00:30 Х/ф «Прибуття» 12+
02:30 Т/с «Винищувачі» 12+

РАДА
00:00 Всесвіт 3000
00:30, 01:00, 01:30, 02:00, 02:30, 03:00, 03:30, 04:00, 04:30, 05:00, 05:30, 06:00, 06:30, 07:00, 07:30, 08:00, 08:30, 09:00, 09:30, 10:00, 10:30, 11:00, 11:30, 12:00, 12:30, 13:00, 13:30, 14:00, 14:30, 15:00, 15:30, 16:00, 16:30, 17:00, 17:30, 18:00, 18:30, 19:15, 19:30, 20:30, 21:15, 21:30, 22:00, 22:30, 23:00 #ПолітикаUA
20:00, 23:30 У фокусі Європа
15:00, 19:00, 21:00 PROПарламентNews

КИЇВ
7:00 Ранок ПО-КИЇВСЬКИ
10:00 Лікар знає
10:30, 11:30, 12:10, 15:50, 23:15 Просто кияни
10:40, 14:50, 15:55, 16:50, 20:50 22:50 Київ REALTY
10:50 Київські історії
11:00 Київ. Вголос
11:45, 19:50, 23:35 Якісне життя
12:00 КИЇВ NEWSROOM - Брифінг мера
12:20 Прогулянки містом
12:50 "Wellness шоу"
13:00, 15:00, 17:00, 19:00, 21:00, 1:50 КИЇВ NEWSROOM
14:00, 0:00 Д/с "СМАКИ ШОТЛАНДІЯ" 3 - 6 с
15:15 Київ. Вголос
16:00, 22:00 Т/с "Мердок" 28 - 29 (12+)
18:00 3Х4
19:15 ВАРТОВІ СТОЛИЦІ
19:35 РАДАР
19:40, 23:25 Служба порятунку
20:00 Т/с "ОКУПОВАНИ" 15 (16+)
22:55 "Українська Національна Лотерея"
23:00 Час-тайм
23:45 "Візерунок дня"
23:55 Голос Америки з Вашингтона
0:50 "Тут і зараз"
2:45 Цивілізація інкогніта
4:30 Життєві історії
6:30 Мультяндія

5 КАНАЛ
06:00, 21:40, 03:00 Час-Time
06:20 Невгадані історії
07:00, 08:00, 09:00, 10:00, 11:00, 12:00, 14:00, 15:00, 16:00, 17:00, 18:00, 19:00, 21:00, 22:45, 00:00, 02:00, 04:00, 05:00 Час новин
07:10, 08:10, 21:25, 00:50 Актуально: Економіка. Політика. Соціум
07:15, 18:10 Д/с «Повітряні війни»
08:15, 15:30 Д/с «Неймовірні винаходи»
09:35, 02:15, 05:15 Машина часу
10:10, 11:10 Д/с «Авіакатастрофи: причини і наслідки»
12:20 Про війсьکو
13:00 Час. Підсумки тижня з Анною Мірошниченко
14:10 Д/с «Бойовий відлік»
16:10, 00:10 Д/с «Щось пішло не так: зворотній відлік до катастрофи»
17:10 Д/с «Найнебезпечніші польоти»
19:25 Д/с «Друга світова війна. Свідчення війни»
20:10, 01:00 Інформаційний вечір
22:00, 23:00 Д/с «Вирішальні битви Другої світової війни»
03:15, 04:10 Дзеркало історії

ФУТБОЛ 1
06:00, 09:50 Yellow
06:10 Матч. Чемпіонат Іспанії
08:00 Колос - Динамо. Чемпіонат України
10:00 «Великий футбол»
11:40 Верона - Аталанта. Чемпіонат Італії
13:25, 03:25 Журнал Ліги чемпіонів
13:55 Олександрія - Шахтар. Чемпіонат України
15:40, 22:30 Футбол NEWS
16:00 Матч. Чемпіонат Іспанії
17:50 Львів - Маріуполь. Чемпіонат України
19:45 Рома - Інтер. Чемпіонат Італії
21:30 #залишайсяФутболом
22:50 Чемпіонат Іспанії. Огляд туру
23:45 Матч. Чемпіонат Іспанії
01:35 Колос - Динамо. Чемпіонат України
03:55 Мілан - Болонья. Чемпіонат Італії
05:45 Програма передач

СТБ
05:15 Т/с «Комісар Рекс»
08:55 «Зважені та щасливі - 9» 12+
12:55, 14:50 «Вагітна в 16» 16+
14:30, 17:30, 22:00 «Вікна-Новини»
15:30 Т/с «Кріпосна» 16+
18:15 «Один за всіх» 16+
20:15, 22:45 Т/с «Акушерка» 12+
23:00 Т/с «Вербна неділя» 16+
01:10 Т/с «Анна-детектив» 12+
2+2
06:00, 18:15 «Спецкор»
06:30, 18:45 «Джедаї»
07:00 Т/с «Опер за викликом-3» 15-17 (16+)
10:00 «Загублений світ»
14:05 Х/ф «Леон - кілер» (16+)
16:05 Х/ф «22 кулі» (16+)
19:15 Т/с «Опер за викликом-4» 7 (16+)
20:10 Т/с «Ментівські війни. Харків» 29-30 (16+)
22:20 Т/с «CSI: Місце злочину-14» 299-300 (16+)
23:55 Т/с «CSI: Місце злочину-13» 286-287 (16+)
01:40 Х/ф «Атака на титанів» (16+)
03:00 «Облом.UA»

ФУТБОЛ 2
06:00 Класичні матчі Ліги чемпіонів
06:55, 16:10 Журнал Ліги чемпіонів
07:25 «Bonjour Euro!»
08:45 Швеція - Англія (1992). Д/с «Класика Євро»
09:15 «Euro Rendez-Vous»
10:50 Словаччина - Англія. УЄФА Євро 2016
12:45 «Великий футбол. Євро-2016»
14:10, 23:30 Yellow
14:20 Колос - Динамо. Чемпіонат України
16:40 «Великий футбол»
18:15 Матч. Чемпіонат Іспанії
20:00 Чемпіонат Іспанії. Огляд туру. Прем'єра
20:55 Олександрія - Шахтар. Чемпіонат України
22:40 LIVE. Ювентус - Лаціо. Чемпіонат Італії
00:40 Матч. Чемпіонат Іспанії
02:25 Рома - Інтер. Чемпіонат Італії
04:10 Львів - Маріуполь. Чемпіонат України
05:55 Програма передач

ПЕРШИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
06:00 Додолики
06:35 М/с «Попелюшка»
07:00, 08:00, 09:00, 09:25, 13:00, 15:00, 18:00, 21:00, 23:15 01:25, 05:20 Новини
06:35, 07:05, 08:05, 09:05 Доброго ранку, Країно!
07:05, 08:05, 09:05, 12:00, 13:10, 18:20, 00:30 01:55 Суспільна студія. Марафон
09:30 Т/с «Жіночий рай» 16+
11:25 Телепродаж
15:10, 21:30, 23:55, 05:50 UA:Спорт
15:20 Реаліті-шоу «Грандіозні подорожі американською залізницею» - «Грандіозні подорожі залізницею Аляски та Канади»
16:30 Т/с «Містер Селфрідж» 16+
17:30, 18:55, 22:40 Д/ц «Дикі тварини»
19:30 Д/ц «Супер-Чуття»
21:40 Святі та грішні
00:00 Бюджетники
04:30 Д/ф «Одесити на Донбасі» 12+

EUROSPORT
00.00 Автоперегони. WTCR. Геймінг
01.00 Покер. WPT Alpha8
02.00 Автоперегони. Суперкубок Porsche
02.30 Снукер. The Payers Championship - 2019. Фінал
04.00, 14.30 Снукер. Чемпіонат світу - 2019. Фінал. Трампа - Хіггінс
06.00 Мотоперегони. FIM Endurance - 2018. "Боль д'Ор"
09.00 Мотоперегони. FIM Endurance - 2018. "Боль д'Ор". Огляд
09.30 Велоспорт. Віртуальний "Тур де Франс"
10.30, 11.30, 12.30, 13.30 Велоспорт. "Вуельта" - 2017
19.00 Теніс. "Ролан Гаррос" - 2017. Вавринка - Маррей
21.00 Снукер. Чемпіонат світу - 2019. Фінал. Трампа - Хіггінс

ICTV
04:15 Скарб нації
04:25 Еврика!
04:30 Факти
04:50 Т/с «Відділ 44» 16+
05:40 Громадянська оборона
06:30 Ранок у великому місті
08:45 Факти. Ранок
09:15, 19:25 Надзвичайні новини з Костянтином Стогнієм
10:10 Секретний фронт
10:15, 13:20, 21:25 Т/с «Розтин покаже» 16+
12:45, 15:45 Факти. День
14:40, 16:25 Х/ф «Після заходу сонця» 16+
17:00 Х/ф «Початковий код» 16+
18:45, 21:05 Факти. Вечір
20:20 Громадянська оборона
22:20 Т/с «Тасмні двері» 16+ Прем'єра
23:30, 03:15 Т/с «Винищувачі» 12+
01:15 Х/ф «Чорний дощ» 16+

РАДА
00:00, 04:00, 09:30, 15:00, 19:00, 21:00 PROПарламентNews
00:05, 00:30, 01:00, 01:30, 02:00, 02:30, 03:00, 03:30, 04:05, 04:30, 05:00, 05:30, 06:00, 06:30, 07:00, 07:30, 08:00, 08:30, 09:00, 09:35, 10:00, 10:30, 11:00, 11:30, 12:00, 12:30, 13:00, 13:30, 14:00, 14:30, 15:10, 15:30, 16:00, 16:30, 17:00, 17:30, 18:00, 18:30, 19:15, 19:30, 20:30, 21:15, 21:30, 22:00, 22:30, 23:00 #ПолітикаUA
20:00, 23:30 Всесвіт-3000

КИЇВ
7:00 Ранок ПО-КИЇВСЬКИ
10:00 Лікар знає
11:30, 12:10, 14:50, 15:50, 18:50, 23:15 Просто кияни
10:40 Київ REALTY ПРОДАЖ
10:50 Служба порятунку
11:00, 15:15 Київ. Вголос
11:30 Київ REALTY Оренда
11:50, 19:50, 23:35 Якісне життя
12:00, 23:45 "Візерунок дня"
12:10, 15:55, 16:50, 22:50 Київ REALTY
12:30 SHOPPING
13:00, 15:00, 17:00, 19:00, 21:00, 1:00 КИЇВ.NEWSROOM
14:00 Д/с "СМАКИ ШОТЛАНДІЯ" 5 - 6 с
16:00, 22:00 Т/с "Мердок" 28 - 29 (12+)
18:00 Д/с "СМАКИ ІСПАНІЯ" 1 - 2 с
19:15 ВАРТОВІ СТОЛИЦІ
19:35 РАДАР
19:40 Київські історії
20:00 Т/с "ОКУПОВАНИ" 16 (16+)
22:55 "Українська Національна Лотерея"
23:00 Час-тайм
23:25 Київські історії
23:55 Голос Америки з Вашингтона
0:00 "Тут і зараз"
1:55, 5:30 Цивілізація інкогніта
3:30 Життєві історії
6:30 Мультяндія

5 КАНАЛ
06:00, 21:40, 03:00 Час-Time
06:20 Гончаренко рулить
07:00, 08:00, 09:00, 10:00, 11:00, 12:00, 13:00, 14:00, 15:00, 16:00, 17:00, 18:00, 19:00, 21:00, 22:45, 00:00, 02:00, 04:00, 05:00 Час новин
07:10, 08:10, 21:25, 00:50 Актуально: Економіка. Політика. Соціум
07:15, 18:10 Д/с «Повітряні війни»
08:15, 15:30 Д/с «Неймовірні винаходи»
09:35, 02:15, 05:15 Машина часу
10:10, 11:10 Д/с «Авіакатастрофи: причини і наслідки»
12:30 Е сенс
13:10, 14:10 Д/с «Бойовий відлік»
16:10, 00:10 Д/с «Щось пішло не так: зворотній відлік до катастрофи»
17:10 Д/с «Найнебезпечніші польоти»
19:25 Д/с «Друга світова війна. Свідчення війни»
20:10, 01:00 Інформаційний вечір
22:00, 23:00 Д/с «Вирішальні битви Другої світової війни»
03:15, 04:10 Дзеркало історії

ФУТБОЛ 1
06:00 Матч. Чемпіонат Іспанії
07:45, 11:35 Журнал Ліги чемпіонів
08:15 Ювентус - Лаціо. Чемпіонат Італії
10:00, 15:40, 22:30 Футбол NEWS
10:20 Yellow. Прем'єра
10:30 #залишайсяФутболом
12:05 Топ-матч
12:10 «Великий футбол»
13:45 «Суперматчі». Ліга чемпіонів УЄФА
13:55 Верона - Аталанта. Чемпіонат Італії
16:00 Чемпіонат Італії. Огляд туру. Прем'єра
16:55 Топ-матч
17:10 Колос - Динамо. Чемпіонат України
19:00 Класичні матчі Ліги чемпіонів
19:55 Чемпіонат Італії. Передмова до туру. Прем'єра
20:25 LIVE. Аталанта - Болонья. Чемпіонат Італії
21:15 Yellow
22:50 Олександрія - Шахтар. Чемпіонат України
00:40 Матч. Чемпіонат Італії. Огляд туру
01:35 Матч. Чемпіонат Іспанії
03:25 Чемпіонат Італії. Передмова до туру
03:55 Сассуоло - Мілан. Чемпіонат Італії
05:45 Програма передач

СТБ
04:20 Т/с «Комісар Рекс»
10:00 Т/с «Коли мі вдома. Нова історія»
11:00 «Зважені та щасливі - 9» 12+
13:00 «Вагітна в 16» 16+
14:10, 14:50 Т/с «Кріпосна» 16+
14:30, 17:30, 22:00 «Вікна-Новини»
18:15 «Один за всіх» 16+
20:15 Т/с «Акушерка» 12+
23:05 Т/с «Вербна неділя» 16+
01:15 Т/с «Анна-детектив» 12+
2+2
06:00, 18:15 «Спецкор»
06:30, 18:45 «Джедаї»
07:00 Х/ф «Герой» (16+)
08:50 Х/ф «Повернення Геркулеса» (16+)
10:40 «Помста природи»
11:10, 17:20 «Загублений світ»
13:50 Х/ф «Принц» (16+)
15:25 Х/ф «Ефект колібрі» (16+)
19:15 Т/с «Опер за викликом-4» 8 (16+)
20:10 Т/с «Ментівські війни. Харків» 31-32 (16+)
22:20 Т/с «CSI: Місце злочину-14» 301-302 (16+)
23:55 Т/с «CSI: Місце злочину-13» 288-289 (16+)
01:40 «Облом.UA»
04:20 31 тур ЧУ з футболу «Десна» - «Олександрія»

ФУТБОЛ 2
06:00 #залишайсяФутболом
06:55 Топ-матч
07:30 «Bonjour Euro!»
08:45 Франція - Англія (2004). Д/с «Класика Євро»
09:15 «Euro Rendez-Vous»
10:50 Україна - Польща. УЄФА Євро 2016
12:45 Півн. Ірландія - Німеччина. УЄФА Євро 2016
14:40 «Euro Rendez-Vous»
15:40 Чехія - Туреччина. УЄФА Євро 2016
17:35 Хорватія - Іспанія. УЄФА Євро 2016
19:30 «Великий футбол. Євро-2016»
20:55 Чемпіонат Іспанії. Огляд туру
21:50 «Суперматчі». Ліга Європи УЄФА
22:00 Yellow
22:10 Чемпіонат Італії. Передмова до туру
22:40 LIVE. Сассуоло - Мілан. Чемпіонат Італії
00:40 Матч. Чемпіонат Іспанії. Огляд туру
01:35 Колос - Динамо. Чемпіонат України
03:25 Чемпіонат Італії. Передмова до туру
03:55 Аталанта - Болонья. Чемпіонат Італії
05:45 Програма передач

ПЕРШИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
06:00 Додолики
06:35 М/с «Книга джунглів»
07:00, 08:00, 09:00, 09:25, 13:00, 15:00, 18:00, 21:00, 23:15 01:25, 05:20 Новини
06:35, 07:05, 08:05, 09:05 Доброго ранку, Країно!
07:05, 08:05, 09:05, 12:00, 13:10, 18:20, 00:30 01:55 Суспільна студія. Марафон
09:30 Т/с «Жіночий рай» 16+
11:25 Телепродаж
15:10, 21:30, 23:55, 05:50 UA:Спорт
15:20 Реаліті-шоу «Грандіозні подорожі американською залізницею» - «Грандіозні подорожі залізницею Аляски та Канади»
16:30 Т/с «Містер Селфрідж» 16+
17:30 Схеми. Корупція в деталях
18:55Ю 22:15 Д/ц «Дикі тварини»
19:30 Д/ц «Супер-Чуття»
21:40 Наші гроші
00:00 Перша шпальта
03:30 Д/ф «Одесити на Донбасі» 12+
04:25 Д/ф «Перехрестя Балу» 12+

EUROSPORT
00.30 Автоперегони. Суперкубок Porsche
01.00 Покер. WPT Alpha8
02.00, 06.00 Мотоперегони. "24 години Ле - Мана" - 2019
02.30 Снукер. Чемпіонат світу - 2019. Фінал. Трампа - Хіггінс
04.00, 14.30 Снукер. Ліга чемпіонів. Фінал
09.00 Мотоперегони. Тележурнал All Access
09.30 Велоспорт. Віртуальний "Тур де Франс"
10.30, 11.30, 12.30, 13.30 Велоспорт. "Вуельта" - 2017
15.30, 21.00 Снукер. Чемпіонат світу. Кваліфікація
19.00 Теніс. Australian Open - 2018. Возняцьки - Суарес - Наварро

СЕРЕДА, 22 ЛИПНЯ

1+1

06:30, 07:10, 08:10, 09:10 Інформаційно-розважальна програма «Сніданок з 1+1»

07:00, 08:00, 09:00, 12:00, 16:45, 19:30 00:00, 04:35 ТСН: «Телевізійна служба новин»

09:25 «Життя відомих людей 2020»

11:20 - 14:35 «Міняю жінку»
17:10 Прем'єра на «1+1». Неймовірна любовна історія в мелодрамі «Вітер коханця» (12+)

19:00 «Секретні матеріали 2020»
20:30 Олена Подкамінська і Марк Богатирьов у комедії «Кухня»

22:10 Едді Пен у бойовику «Становлення легенди» (16+)

00:50 Джин Гекмен у фільмі-катастрофі «Пригоди Посейдона»

02:55 Олександр Попов і Ахтем Сейтаблаєв у пригодницькій драмі «Я з тобою» (12+)

05:30 «Українські сенсації»

НОВИЙ КАНАЛ

06:00, 07:15 Kids' Time

06:05 Мультфільми

07:20 Вар'яти 12+

09:20 Т/с «Грім» 16+

10:50 Х/ф «Три Мушкетери» 16+

13:00 Екси 16+
15:10 Коханья на виживання 16+
17:10 Хто зверху? 12+

20:50 Х/ф «Лялька» 16+
22:50 Х/ф «Сонцестояння» 18+
01:50 Т/с «Загублені» 16+
02:45 Служба розшуку дітей
02:50 Зона ночі
04:10 Абзац

НТН

05:00 «Top Shop»

06:00 М/ф «Таємниця третьої планети»

06:55 М/ф «Ну, постривай!»
07:50, 16:50, 02:40 «Випадковий свідок»

08:30, 12:30, 16:30, 19:00, 22:00, 02:10 «Свідок»

09:00 Х/ф «Акселератка»
10:45, 22:30 Т/с «Морський патруль» (16+)
12:50 «Будьте здорові»
14:05, 01:05 «Речовий доказ»
18:20 «Вартість життя»
19:30 «Легенди карного розшуку»

00:15 «Реальні злочинці»
04:05 «Правда життя»

ІНТЕР

03:05 «Орел і решка. Морський сезон»

04:10 «Подробиці»
04:55 «Телемагазин»
05:25 «Слідство вели... з Леонідом Каневським»

07:00, 14:25 - 16:10 «Речдок»
08:45, 18:00, 01:25 Ток-шоу «Стосується кожного»

09:45 «Корисна програма»
10:45 Т/с «Пані Фазилет і її доньки»
11:40 Т/с «Не відпускай мою руку» (12+)

13:25 Т/с «Прекрасна Рані» (16+)
17:00 «Речдок. Особливий випадок. Фатальна пристрасть»

20:00, 02:20 «Подробиці»
21:00 «Речдок. Особливий випадок. Сімейна хроніка»

22:00 «Слов'янський базар у Вітебську 2020»
23:40 Т/с «Територія краси»

ENTER-ФІЛЬМ

05:20 Х/ф «Запорожець за Дунаєм»
07:00, 07:40 «Мультфільм»
07:10, 09:00, 02:40 «Телемагазин»
08:00, 10:40 «Моя правда»
09:30 «Спогади»
10:20 «Зіркові долі»
11:30 Х/с «Роксолана»
12:40 Х/с «Моє друге я»
14:50 Х/с «Вічний поклик»
19:00 Х/с «Загадкові вбивства Агати Крісті» (16+)
20:50, 00:40 Х/с «Кубала, Морено і Мончон»

22:50 Х/ф «Поживемо - побачимо»

00:10 «Академія сміху»
03:10 Кіноляпи
04:10 Саундтреки

УКРАЇНА

06:30, 07:10, 08:15 Ранок з Україною

07:00, 08:00, 09:00, 15:00, 19:00, 23:00, 03:50 Сьогодні

09:30 Реальна містика
12:30 Т/с «Виходьте без дзвінка» (детектив) 12+

14:30 Т/с «Жіночий лікар - 3» (мелодрама) 16+

20:10 Ток-шоу «Говорить Україна»
21:00 Т/с «Коротке слово Ні» (7 - 9 серії) (мелодрама) 16+

00:15, 02:00 Т/с «Коли повертається минуле» (1 серія) (мелодрама) 16+ закл.
01:30 Телемагазин
04:10 Реальна містика

ICTV

04:10 Скарб нації
04:20 Еврика!
04:25 Служба розшуку дітей
04:30 Факти
04:50 Т/с «Відділ 44» 16+
05:40 Громадянська оборона
06:30 Ранок у великому місті
08:45 Факти. Ранок
09:15, 19:25 Надзвичайні новини з Костянтином Стогнієм

10:10 Громадянська оборона
12:00, 13:20 Х/ф «Особлива думка» 16+
12:45, 15:45 Факти. День
15:25, 16:20 Х/ф «Штучний розум» 16+
18:45, 21:05 Факти. Вечір
20:20 Секретний фронт
21:25 Т/с «Розтин покаже» 16+
22:25 Т/с «Таємні двері» 16+
Прем'єра
23:35, 02:45 Т/с «Винищувачі» 12+
01:20 Х/ф «Лічені секунди» 16+

РАДА

00:00, 04:00, 09:30, 15:00, 19:00, 21:00 PROПарламентNews

00:05, 00:30, 01:00, 01:30, 02:00, 02:30, 03:00, 03:30, 04:05, 04:30, 05:00, 05:30, 06:00, 06:30, 07:00, 07:30, 08:00, 08:30, 09:00, 09:35, 10:00, 10:30, 11:00, 11:30, 12:00, 12:30, 13:00, 13:30, 14:00, 14:30, 15:10, 15:30, 16:00, 16:30, 17:00, 17:30, 18:00, 18:30, 19:15, 19:30, 20:30, 21:15, 21:30, 22:00, 22:30, 23:00 #ПолітикаUA

20:00, 23:30 Завтра сьогодні

КИЇВ

7:00 Ранок ПО-КИЇВСЬКИ
10:00 Лікар знає
10:30, 11:30, 15:50, 20:50, 23:15 Просто кияни

10:40, 15:55, 14:50, 16:50, 22:50 Київ REALTY

10:50, 12:10, 19:40, 23:25 Київські історії
11:00 КІЇВ. Вголос
11:45, 19:50, 23:35 Якісне життя
12:00 КІЇВ NEWSROOM - Брифінг мера
12:20 Прогулянки містом
12:50 "Wellness шоу"
13:00, 15:00, 17:00, 19:00, 21:00, 1:00 КІЇВ.NEWSROOM
14:00, 0:00 Д/С "СМАКИ ІСПАНІЇ" 1 - 4 с
15:15 КІЇВ. Вголос(Повтор від 11:00)
16:00, 22:00 Т/с "Мердок" 30 - 31 (12+)
18:00, 5:30 Погоджувальна рада
19:15 ВАРТОВІ СТОЛИЦІ
19:35 РАДАР
20:00 Т/с "ОКУПОВАНИ" 17 (16+)
22:55 "Українська Національна Лотерея"
23:00 Час-тайм
23:45 "Візерунок дня"
23:55 Голос Америки з Вашингтону
1:55 Цивілізація інкогніта
3:30 Життєві історії
6:30 Мультяндія

5 КАНАЛ

06:00, 21:40, 03:00 Час-Time

06:20 Особливий погляд

07:00, 08:00, 09:00, 10:00, 11:00, 12:00, 13:00, 14:00, 15:00, 16:00, 17:00, 18:00, 19:00, 21:00, 22:45, 00:00, 02:00, 04:00, 05:00 Час новин

07:10, 08:10, 21:25, 00:50 Актуально: Економіка. Політика. Соціум

07:15, 18:10 Д/с «Повітряні воїни»
08:15, 15:30 Д/с «Неймовірні винаходи»

09:35, 02:15, 05:15 Машина часу
10:10, 11:10 Д/с «Авіакатастрофи: причини і наслідки»

12:30 Про війсьکو

13:10, 14:10 Д/с «Бойовий відлік»

16:10, 00:10 Д/с «Щось пішло не так: зворотній відлік до катастрофи»

17:10 Д/с «Найнебезпечніші польоти»

19:25 Д/с «Друга світова війна. Свідчення війни»

20:10, 01:00 Інформаційний вечір
22:00, 23:00 Д/с «Вирішальні битви Другої світової війни»

03:15, 04:10 Дзеркало історії

ФУТБОЛ 1

06:00 Матч. Чемпіонат Іспанії
07:45 Чемпіонат Італії. Передмова до туру

08:15 Олександрія - Шахтар. Чемпіонат України

10:00, 15:40, 22:25 Футбол NEWS
10:20 Чемпіонат Італії. Огляд туру
11:15 Сассуоло - Мілан. Чемпіонат Італії

13:00 Чемпіонат Іспанії. Огляд туру
13:55 Львів - Маріуполь. Чемпіонат України

16:00 Аталанта - Болонья. Чемпіонат Італії

17:45 Чемпіонат Італії. Огляд туру
18:40 Колос - Динамо. Чемпіонат України

20:25 LIVE. Парма - Наполі. Чемпіонат Італії

22:40 LIVE. СПАЛ - Рома. Чемпіонат Італії

00:40 Чемпіонат Іспанії. Огляд туру
01:35 Матч. Чемпіонат Іспанії
03:25, 05:30 Топ-матч

03:40 Інтер - Фіорентина. Чемпіонат Італії

05:45 Програма передач

СТБ

05:15 Т/с «Комісар Рекс»
09:00 Т/с «Коли мі вдова. Нова історія»
11:00 «Зважені та щасливі - 9» 12+
13:00 «Варітна в 16» 16+
14:10, 14:50 Т/с «Кріпосна» 16+
14:30, 17:30, 22:00 «Вікна-Новини»
18:15 «Один за всіх» 16+
20:15, 22:45 Х/ф «Діамантова рука»
23:00 Т/с «Вербна неділя» 16+
01:10 Т/с «Анна-детектив» 12+

2+2

06:00, 18:15 «Спецкор»
06:30, 18:45 «Джедаї»
07:00 Х/ф «Перехрестя» (16+)
08:50 Х/ф «Швидкий і жорстокий» (16+)

10:30, 17:20 «Загублений світ»
13:05 Х/ф «Конан-варвар» (16+)
15:40 Х/ф «Геркулес» (16+)
19:15 Т/с «Опер за викликом-4» 9 (16+)
20:15 Т/с «Ментівські війни. Харків» 33-34 (16+)
22:15 Т/с «CSI: Місце злочину-14» 303-304 (16+)

23:50 Т/с «CSI: Місце злочину-13» 290-292 (16+)

02:15 «Облом.UA»
04:20 32 тур ЧУ з футболу «Дніпро-1» - «Ворскла»

ФУТБОЛ 2

06:00 Чемпіонат Іспанії. Огляд туру
06:55 Чемпіонат Італії. Передмова до туру

07:25 «Bonjour Euro!»
08:45 Нідерланди - Франція (2008). Д/с «Класика ЄВРО»

09:15 «Euro Rendez-Vous»
10:50 Ісландія - Австрія. УЄФА ЄВРО 2016

12:45 Угорщина - Португалія. УЄФА ЄВРО 2016

14:40 «Euro Rendez-Vous»

15:30 Італія - Ірландія. УЄФА ЄВРО 2016

17:25 Швеція - Бельгія. УЄФА ЄВРО 2016

19:20 «Великий футбол. ЄВРО-2016»

20:45 Львів - Маріуполь. Чемпіонат України
22:30 Yellow
22:40 LIVE. Інтер - Фіорентина. Чемпіонат Італії

00:40 Матч. Чемпіонат Іспанії
02:25 Ювентус - Лаціо. Чемпіонат Італії

04:10 Матч. Чемпіонат Іспанії
05:55 Програма передач

ПЕРШИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ

06:00 Додолики
06:35 М/с «Книга джунглів»
07:00, 08:00, 09:00, 09:25, 13:00, 15:00, 18:00, 21:00, 23:15 01:25, 05:20 Новини

06:35, 07:05, 08:05, 09:05 Доброго ранку, Країно!
07:05, 08:05, 09:05, 12:00, 13:10, 18:20, 00:30 01:55 Суспільна студія. Марафон
09:30 Т/с «Жіночий рай» 16+
11:25 Телепродаж
15:10, 21:30, 23:55, 05:50 UA:Спорт
15:20 Реаліті-шоу «Грандіозні подорожі американською залізницею» - «Грандіозні подорожі залізницею Аляски та Канади»

16:30 Т/с «Містер Селфрідж» 16+
17:30 Наші гроші
18:55, 22:15 Д/ц «Дикі тварини»

19:30 Д/ц «Боротьба за виживання»

21:40 Бюджетники
00:00 Спільно
03:30 Д/ф «Перехрестя Балу» 12+
04:25 Д/ф «Війна на нульовому кілометрі» 12+

EUROSPORT

00.30, 02.30, 04.00, 14.30, 15.30, 21.00 Снукер. Чемпіонат світу. Кваліфікація

01.00 Покер. WPT Alpha8
02.00 Мотоперегони. FIM Endurance. Огляд
06.00 Мотоперегони. FIM Endurance. Словаччина
09.00 Мотоперегони. Тележурнал All Access

09.30 Велоспорт. Виртуальний "Тур де Франс"
10.30, 11.30, 12.30, 13.30 Велоспорт. "Вуельта" - 2018
19.00 Теніс. "Ролан Гаррос" - 2018. Чіліч - Фоньїні

ЧЕТВЕР, 23 ЛИПНЯ

1+1

06:30, 07:10, 08:10, 09:10 Інформаційно-розважальна програма «Сніданок з 1+1»

07:00, 08:00, 09:00, 12:00, 16:45, 19:30 00:55, 04:35 ТСН: «Телевізійна служба новин»

09:25 «Життя відомих людей 2020»

11:20 - 14:50 «Одруження наосліп»
17:10 Прем'єра на «1+1». Неймовірна любовна історія в мелодрамі «Вітер коханця» (12+)

19:00 «Секретні матеріали 2020»
20:30 Олена Подкамінська і Марк Богатирьов у комедії «Кухня»

22:10 Пенелопа Вілтон у пригодницькому фільмі «Великий дружній велетень»

00:25 Двейн Джонсон у фантастичному бойовику «Геркулес» (16+)

02:05 Пенелопа Вілтон у пригодницькому фільмі «Великий дружній велетень»

05:30 «Українські сенсації»

НОВИЙ КАНАЛ

06:00, 07:15 Kids' Time

06:05 Мультфільми

07:20 Вар'яти 12+

09:20 Т/с «Грім» 16+
10:50 Х/ф «Лялька» 16+
12:50 Екси 16+
15:10 Заробітчани
17:00 Хто зверху? 12+
21:00 Х/ф «Номіс» 16+
23:00 Х/ф «Дівчина у павутинні» 16+
01:10 Т/с «Загублені» 16+
02:45 Служба розшуку дітей
02:50 Зона ночі
04:10 Абзац

НТН

05:00 «Top Shop»

06:00 М/ф «Зачарований хлопчик»
06:50 М/ф «Ну, постривай!»
07:55 «Випадковий свідок»

08:30, 12:30, 16:30, 19:00, 22:00, 02:10 «Свідок»

09:00 Х/ф «Зупинився потяг»
10:50, 22:30 Т/с «Морський патруль» (16+)

12:50 «Вартість життя»
14:05, 01:05 «Речовий доказ»
16:50, 20:50, 02:40 «Випадковий свідок»

18:20 «Правда життя»
19:30 «Легенди карного розшуку»
00:15 «Реальні злочинці»
03:55 «Правда життя»
04:55 «Top Shop»

ІНТЕР

03:05 «Орел і решка. Морський сезон»

04:10 «Подробиці»
04:55 «Телемагазин»
05:25 «Слідство вели... з Леонідом Каневським»

07:00, 14:25 - 16:10 «Речдок»
08:45, 18:00, 01:25 Ток-шоу «Стосується кожного»

09:45 «Корисна програма»
10:45 Т/с «Пані Фазилет і її доньки»
11:40 Т/с «Не відпускай мою руку» (12+)

13:25 Т/с «Прекрасна Рані» (16+)
17:00 «Речдок. Особливий випадок. Фатальна пристрасть»

20:00, 02:20 «Подробиці»
21:00 «Речдок. Особливий випадок. Сімейна хроніка»

22:00 «Слов'янський базар у Вітебську 2020»
23:40 Т/с «Територія краси»

ENTER-ФІЛЬМ

05:05 Кінотрейлери
05:55 Х/ф «Веселі Жабокричі»
07:00, 07:40 «Мультфільм»
07:10, 09:00, 02:45 «Телемагазин»
08:00, 10:40 «Моя правда»
09:30 «Спогади»
10:20 «Зіркові долі»
11:30 Х/с «Роксолана»
12:35 Х/с «Моє друге я»
14:45 Х/с «Вічний поклик»
19:00 Х/с «Загадкові вбивства Агати Крісті» (16+)
20:50 Х/с «Кубала, Морено і Мончон»

22:50 Х/ф «Дайте нам чоловіків!»

00:15 «Академія сміху»
00:45 Х/с «Кубала, Морено і Мончон»

03:15 Кіноляпи
04:05 Саундтреки

УКРАЇНА

06:30, 07:10, 08:15 Ранок з Україною

07:00, 08:00, 09:00, 15:00, 19:00, 23:00, 03:50 Сьогодні

09:30, 03:15 Реальна містика
12:30 Т/с «Виходьте без дзвінка» (детектив) 12+

14:30 Т/с «Жіночий лікар - 4» (мелодрама) 16+
20:10 Ток-шоу «Говорить Україна»
21:00, 00:00 Т/с «Коротке слово Ні» (10,11 серії) (мелодрама) 16+ закл.
23:20 Сліддма
01:00, 02:00 Х/ф «Пігулка від сліз» (мелодрама) 16+
01:30 Телемагазин

ICTV

04:15 Скарб нації
04:20 Еврика!
04:30 Факти
04:50 Т/с «Відділ 44» 16+
05:40 Громадянська оборона
06:30 Ранок у великому місті
08:45 Факти. Ранок
09:15, 19:25 Надзвичайні новини з Костянтином Стогнієм

10:10 Секретний фронт
11:10, 13:20 Т/с «Рішає Оністрат» 16+
12:45, 15:45 Факти. День
13:45 Х/ф «Сфера» 16+
16:55 Х/ф «Безмежний обрій» 16+
18:45, 21:05 Факти. Вечір
20:20 Анти-зомбі
21:25 Т/с «Розтин покаже» 16+
22:25 Т/с «Таємні двері» 16+
Прем'єра
23:35 Т/с «Винищувачі» 12+
01:20 Х/ф «Особлива думка» 16+

РАДА

00:00, 04:00, 09:30, 15:00, 19:00, 21:00 PROПарламентNews

00:05, 00:30, 01:00, 01:30, 02:00, 02:30, 03:00, 03:30, 04:05, 04:30, 05:00, 05:30, 06:00, 06:30, 07:00, 07:30, 08:00, 08:30, 09:00, 09:35, 10:00, 10:30, 11:00, 11:30, 12:00, 12:30, 13:00, 13:30, 14:00, 14:30, 15:10, 15:30, 16:00, 16:30, 17:00, 17:30, 18:00, 18:30, 19:15, 19:30, 20:30, 21:15, 21:30, 22:00, 22:30, 23:00 #ПолітикаUA

20:00, 23:30 У гарній формі

КИЇВ

7:00 Ранок ПО-КИЇВСЬКИ
10:00 Лікар знає
10:30, 11:40, 12:15, 14:50, 15:50, 18:50, 19:55, 23:15 Просто кияни

10:40, 11:30, 12:10, 15:55, 16:50, 22:50 Київ REALTY

10:50 Київські історії
11:00 КІЇВ. Вголос
11:50, 20:50, 23:35 Якісне життя
12:00, 23:45 «Візерунок дня»
12:30 SHOPPING
13:00, 15:00, 17:00, 19:00, 21:00, 1:00 КІЇВ.NEWSROOM
14:00, 18:00 Д/С "СМАКИ ІСПАНІЇ" 3 - 6 с
16:00 Т/с "Мердок" 32 (12+)
19:15 ВАРТОВІ СТОЛИЦІ
19:35 РАДАР
19:40, 23:20 Прогулянки містом
20:00 Т/с "ОКУПОВАНИ" 18 (16+)
22:55 "Українська Національна Лотерея"
23:00 Час-тайм
23:55 Голос Америки з Вашингтону
0:00 "Тут і зараз"
2:00, 5:00 Цивілізація INCOGNITA
3:00 Життєві історії
6:00 Мультяндія
6:30 Дотик з Чарльзом Стенлі

5 КАНАЛ

06:00, 21:40, 03:00 Час-Time

06:20, 12:30 Невигадані історії

07:00, 08:00, 09:00, 10:00, 11:00, 12:00, 13:00, 14:00, 15:00, 16:00, 17:00, 18:00, 19:00, 21:00, 22:45, 00:00, 02:00, 04:00, 05:00 Час новин

07:10, 08:10, 21:25, 00:50 Актуально: Економіка. Політика. Соціум

07:15, 18:10 Д/с «Повітряні воїни»

08:15 Д/с «Неймовірні винаходи»

09:35, 02:15, 05:15 Машина часу
10:10, 11:10 Д/с «Авіакатастрофи: причини і наслідки»

13:10, 14:10 Д/с «Бойовий відлік»

15:30 Д/с «Життя через об'єкти»
16:10, 00:10 Д/с «Щось пішло не так: зворотній відлік до катастрофи»

17:10 Таємниці війни

19:25 Д/с «Друга світова війна. Свідчення війни»

20:10, 01:00 Інформаційний вечір
22:00, 23:00 Д/с «Вирішальні битви Другої світової війни»

03:15, 04:10 Дзеркало історії

ФУТБОЛ 1

06:00 Yellow
06:10 Львів - Маріуполь. Чемпіонат України

08:00, 05:30 Топ-матч

08:10 Парма - Наполі. Чемпіонат Італії

10:00, 15:40, 22:30 Футбол NEWS
10:20 Матч. Чемпіонат Іспанії
12:05 Колос - Динамо. Чемпіонат України

13:55 Ювентус - Лаціо. Чемпіонат Італії

16:00 Матч. Чемпіонат Іспанії
17:50 Журнал Ліги чемпіонів
18:20 Олександрія - Шахтар. Чемпіонат України
20:10 Yellow
20:25 LIVE. Удінезе - Ювентус. Чемпіонат Італії

22:50 Матч. Чемпіонат Іспанії
00:40 Класичні матчі Ліги чемпіонів

01:35 Аталанта - Болонья. Чемпіонат Італії

03:40 Колос - Динамо. Чемпіонат України

05:45 Програма передач

СТБ

05:15 Т/с «Комісар Рекс»
09:00 Т/с «Коли мі вдова. Нова історія»

11:00 «Зважені та щасливі - 9» 12+
13:00 «Варітна в 16» 16+
14:10, 14:50 Т/с «Кріпосна» 16+
14:30, 17:30, 22:00 «Вікна-Новини»
18:15 «Один за всіх» 16+
20:15 Х/ф «Іван Васильович змінює професію»
22:55 Т/с «Вербна неділя» 16+
01:05 Т/с «Анна-детектив» 12+

2+2

06:00, 18:15 «Спецкор»
06:30, 18:45 «Джедаї»
07:00 Х/ф «Ії звали Нікіта» (16+)
09:10 «Вирішувала-2» 14-15
11:05, 17:20 «Загублений світ»
14:00 Х/ф «Винищувачі» (16+)
15:30 Х/ф «Вбивство - не казка» (16+)
19:15 Т/с «Опер за викликом-4» 10 (16+)

20:10 Т/с «Ментівські війни. Харків» 35-36 (16+)

22:15 Т/с «CSI: Місце злочину-14» 305-306 (16+)

23:50 Т/с «CSI: Місце злочину-13» 293-294 (16+)

01:35 «Облом.UA»
04:20 32 тур ЧУ з футболу «Зоря» - «Десна»

ФУТБОЛ 2

06:00 Чемпіонат Італії. Огляд туру
06:55 Топ-матч
07:25 «Bonjour Euro!»
08:50 ФРН - Бельгія (1980). Д/с «Класика ЄВРО»

09:20 «Euro Rendez-Vous»
11:0

П'ЯТНИЦЯ, 24 ЛИПНЯ

1+1
06:30, 07:10, 08:10, 09:10 Інформаційно-розважальна програма "Сніданок з 1+1"
07:00, 08:00, 09:00, 16:45, 19:30, 04:10 ТСН: "Телевізійна служба новин"
09:25, 10:25 "Життя відомих людей 2019"
11:20, 12:55, 14:55 "Одруження наосліп"
17:10 Прем'єра на "1+1". Неймовірна любовна історія в мелодрамі "Вітер коханця" (12+)

НОВИЙ КАНАЛ
06:00, 07:15 Kids' Time
06:05 Мультфільми
07:20 Вар'яти 12+
09:20 Т/с "Грім" 16+
11:40 Топ-модель по-українськи 16+
16:50 Х/ф "З мене досить" 16+
19:00 Х/ф "Війна світів" 16+
21:30 Х/ф "Всесвітня війна Z" 16+
23:50 Х/ф "Колір ночі" 18+
02:45 Служба розшуку дітей
02:50 Зона ночі
05:10 Стендап шоу 16+

НТН
05:55 М/ф "Дикі лебеді"
07:00 М/ф "Ну, постривай!"
07:50, 16:50, 20:50, 02:45 "Випадковий свідок"
08:30, 12:30, 16:30, 19:00, 22:00, 02:15 "Свідок"
09:00 Х/ф "Старий знайомий"
10:45 Т/с "Морський патруль" (16+)
12:50, 04:00 "Правда життя"
14:00, 01:05, 03:00 "Речовий доказ"
18:20 "Тасмніці світу"
19:30 "Легенди карного розшуку"
22:30 Т/с "Морський патруль" (16+)
00:15 "Реальні злочинці"

СУБОТА, 25 ЛИПНЯ

1+1
06:15, 07:00 "Життя відомих людей"
08:00 "Сніданок. Вихідний"
10:00 "Світ навиворіт"
11:05 "Любий, ми переїжджаємо"
17:30 Різ Візерспун і Том Гарді у комедії "Отже, війна" (16+)
19:30, 05:25 ТСН: "Телевізійна служба новин"
20:15, 22:00 "Вечірній квартал"
23:10, 00:10 "Світське життя. 2020"
01:05 "Ліга сміху. Дайджест 2020"
02:55 Джин Гекмен у фільмі-катастрофі "Пригоди Посейдона"

НОВИЙ КАНАЛ
06:00, 07:45 Kids' Time
06:05 М/ф "Велика котятча втеча"
07:50 Таємний агент
09:00 Аферисти в мережах 16+
11:10, 01:40 Вар'яти 12+
11:50 Хто зверху? 12+
13:50 Х/ф "Війна світів" 16+
16:10 Х/ф "Місія нездійсненна" 16+
18:20 Х/ф "Місія нездійсненна 2" 16+
21:00 Х/ф "Місія нездійсненна 3" 16+
23:40 Х/ф "Номіс" 16+
02:30 Зона ночі
05:10 Стендап шоу 16+

НТН
05:00 "Top Shop"
06:00 Х/ф "Ще до війни"
08:40 Х/ф "Морський характер"
10:40 Х/ф "Білоруський вокзал"
12:30 "Легенди карного розшуку"
15:35, 02:40 "Випадковий свідок"
18:05 "Переломні 80-ті"
19:00, 02:10 "Свідок"
19:30 Х/ф "Вусатий нянь"
21:00 Х/ф "Слід Сокола"
23:05 Х/ф "Кров спокути" (16+)
00:50 "Втеча. Реальні історії"
03:30 "Речовий доказ"

ІНТЕР
03:05 "Орел і решка. Морський сезон"
04:10 "Подробиці"
04:55 "Телемагазин"
05:25 "Слідство вели..." з Леонідом Каневським"
06:55, 14:25, 15:20, 16:10, 00:00 "Речдок"
08:45, 18:00, 01:55 Ток-шоу "Стосується кожного"
09:45 "Корисна програма"
10:45 Т/с "Пані Фазилет і її доньки"
11:40 Т/с "Не відпуская мою руку" (12+)
13:25 Т/с "Прекрасна Рани" (16+)
17:00 "Речдок. Особливий випадок. Фатальна пристрасть"
20:00 "Подробиці"
20:30 Х/ф "Сімейне пограбування" (12+)
22:15 "Слов'янський базар у Вітебську 2020"

ENTER-ФІЛЬМ
05:00 Кінотрейлери
05:40 Х/ф "Без сина не приходи!"
07:00, 07:40, 08:50, 09:30 "Мультфільм"
07:10, 09:00, 02:45 "Телемагазин"
08:00, 11:55 "Моя правда"
10:15 "Спогади"
11:05 "Зіркові долі"
12:45 Х/с "Моє друге я"
15:00 Х/с "Вічний поклик"
19:00 Х/с "Загадкові вбивства Агати Крісті" (16+)
20:55 Х/с "Кубала, Морено і Мончон"
03:15 Кіноляпи
04:15 Саундтреки

УКРАЇНА
06:30, 07:10, 08:15 Ранок з Україною
07:00, 08:00, 09:00, 15:00, 19:00, 23:00 Сьогодні
09:30, 02:45 Реальна містика
10:40 Т/с "Ти тільки вір" (мелодрама) 12+
14:30, 15:30 Т/с "Жіночий лікар - 4" (мелодрама) 16+
20:10 Ток-шоу "Говорить Україна"
22:00 Т/с "Мама моєї дочки" (1 серія) (мелодрама) 12+
23:20 Т/с "Мама моєї дочки" (2,3 серії) (мелодрама) 12+
01:45 Телемагазин
02:15 Т/с "Мама моєї дочки" (закл. серія) (мелодрама) 12+

ICTV
04:10 Скарб нації
04:20 Еврика!
04:25 Служба розшуку дітей
04:30, 00:40 Факти
04:50 Т/с "Відділ 44" 16+
05:40 Громадянська оборона
06:30 Ранок у великому місті
08:45 Факти. Ранок
09:15, 19:25 Надзвичайні новини з Костянтином Стогнієм
10:10 Анти-зомбі
11:05 Х/ф "У пошуках Галактики"
12:45, 15:45 Факти. День
13:25 Х/ф "У пошуках Галактики"
13:40 Х/ф "Втеча з Лос-Анджелеса" 16+
15:35, 16:20, 22:55 Скetch-шоу "На трьох" 16+
17:15, 20:10 Дизель-шоу 12+
18:45 Факти. Вечір
01:20 Х/ф "Королі боулінгу" 16+
03:10 Т/с "Винищувачі" 12+

РАДА
00:00, 04:00, 09:30, 15:00, 19:00, 21:00 ПРОПарламентNews
00:05, 00:30, 01:00, 01:30, 02:00, 02:30, 03:00, 03:30, 04:05, 04:30, 05:00, 05:30, 06:00, 06:30, 07:00, 07:30, 08:00, 08:30, 09:00, 09:35, 10:00, 10:30, 11:00, 11:30, 12:00, 12:30, 13:00, 13:30, 14:00, 14:30, 15:10, 15:30, 16:00, 16:30, 17:00, 18:00, 18:30, 19:15, 19:30, 20:30, 21:15, 21:30, 22:00, 22:30, 23:00 #ПолітикаUA
20:00, 23:30 Євромакс
17:30 Огляд світових подій

КИЇВ
8:00 Ранок по-київськи
10:00 Лікар знає
10:30, 11:30, 14:50, 15:50, 18:50, 20:50, 23:15 Просто кияни
10:40, 15:55, 16:50, 22:50 Київ REALTY
10:45, 12:10, 12:30 Проглянки містом
11:00, 15:15 Київ. Вголос
11:45, 19:50, 23:35 Якісне життя
12:00 Київ NEWSROOM - Брифінг мера
13:00, 15:00, 17:00, 19:00, 21:00, 1:00 Київ NEWSROOM
14:00 Д/с "Смаки Колумбії" 2-3 с.
16:00 Т/с "Мердок" 43 (12+)
18:00 Д/с "Смаки Колумбії" 4-5 с.
19:15 Вартові столиці
19:30 Радар
19:40, 23:25 Київські історії
20:00 Т/с "Окуповані" 23 (16+)
22:00 Т/с "Мердок" 44 (12+)
22:55 "Українська Національна Лотерея"
23:00 Час-тайм
23:45 "Візерунок дня"
23:55 Голос Америки з Вашингтона
0:00 "Тут і зараз"
1:55, 6:30 Цивілізація інкогніта
3:30 Життєві історії
7:30 Мультяндія

5 КАНАЛ
06:00, 21:40, 03:00 Час-Time
06:20, 12:30 На власні очі
07:00, 08:00, 09:00, 10:00, 11:00, 12:00, 13:00, 14:00, 15:00, 16:00, 17:00, 18:00, 19:00, 21:00, 22:45, 00:00, 02:00, 04:00, 05:00 Час новин
07:10, 08:10, 21:25, 00:50 Актуально: Економіка. Політика. Соціум
07:15, 18:10 Д/с "Повітряні війни"
08:15, 15:30 Д/с "Неймовірні винаходи"
09:35, 02:15, 05:15 Машина часу
10:10, 11:10 Д/с "Авіакатастрофи: причини і наслідки"
13:10, 14:10 Д/с "Бойовий відлік"
16:10, 00:10 Д/с "Щось пішло не так: зворотний відлік до катастрофи"
17:20 Кендзьор
19:25 Д/с "Друга світова війна. Свідчення війни"
20:10, 01:00 Інформаційний вечір
22:00, 23:00 Д/с "Вирішальні битви Другої світової війни"
03:15, 04:10 Дзеркало історії

ФУТБОЛ 1
06:00, 03:25, 05:30 Топ-матч
06:10 Сассuolo - Мілан. Чемпіонат Італії
08:00, 19:45 Yellow
08:10 Львів - Маріуполь. Чемпіонат України
10:00, 15:40, 22:30 Футбол NEWS
10:20 Удінезе - Ювентус. Чемпіонат Італії
12:05, 16:55, 03:40 Матч. Чемпіонат Іспанії
13:55 СПАЛ - Рома. Чемпіонат Італії
16:00 Чемпіонат Італії. Огляд туру. Прем'єра
18:45 "Суперматчі". Ліга чемпіонів УЄФА
18:55 LIVE. Металіст - Прикарпаття. Чемпіонат України. Перша ліга
20:55 #залишайсязФутболом. Перша ліга
21:30 #залишайсязФутболом
22:50 Парма - Наполі. Чемпіонат Італії
00:40 Чемпіонат Італії. Огляд туру
01:35 Олександрія - Шахтар. Чемпіонат України
05:45 Програма передачі

СТБ
04:35 Т/с "Вербна неділя" 16+
06:50, 19:00 "Наречена для тата 3" 12+
08:50 "Врятуйте нашу сім'ю - 2" 16+
10:40 Т/с "Сліпа" 12+
14:30, 17:30, 22:00 "Вікна-Новини"
14:50, 18:15 Т/с "Сліпа" 12+
20:55, 22:45 Т/с "Буде страшно - посміхайся" 16+
23:35 Т/с "Навчаю гри на гітарі"

2+2
06:00, 18:15 "Спецкор"
06:20, 18:45 "ДжеДАІ"
07:00 Х/ф "Конан-варвар" (16+)
09:30 "Помста природи"
10:50, 17:20 "Загублений світ"
13:40 Х/ф "Капітан Грім" (16+)
15:45 Х/ф "Орден дракона" (16+)
19:15 Х/ф "В тилу ворога" (16+)
21:15 Х/ф "Работоргівля" (16+)
23:05 Х/ф "Франкенштейн" (18+)
00:50 Т/с "CSI: Місце злочину-13" 295 (16+)
01:40 "Облом.UA"
04:20 "Цілком таємно-2017"

ФУТБОЛ 2
06:00 Класичні матчі Ліги чемпіонів
06:55 Топ-матч
07:25 "Bonjour Euro!"
08:45 Франція - Бельгія (1984). Д/с "Класика Євро"
09:15, 12:50, 15:35 "Euro Rendez-Vous"
11:00 Франція - Ірландія. 1/8 фіналу. УЄФА Євро 2016
13:40 Німеччина - Словаччина. 1/8 фіналу. УЄФА Євро 2016
16:30 Угорщина - Бельгія. 1/8 фіналу. УЄФА Євро 2016
18:25 "Великий футбол. Євро-2016"
19:45 Чемпіонат Італії. Огляд туру
20:40 Удінезе - Ювентус. Чемпіонат Італії
22:30 Журнал Ліги чемпіонів
23:00 Колос - Динамо. Чемпіонат України
00:50 Yellow
01:00 СПАЛ - Рома. Чемпіонат Італії
02:45 "Bundesliga special" Чемпіони. Чемпіонат Німеччини
03:15 Матч. Чемпіонат Іспанії
05:00 Чемпіонат Італії. Огляд туру
05:55 Програма передачі

ПЕРШИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
06:00 Додолики
06:35 М/с "Книга джунглів"
07:00, 08:00, 09:00, 13:00, 15:00, 18:00, 21:00, 23:15, 01:25, 05:20 Новини
07:05, 08:05, 09:05, 12:00, 13:10, 18:20, 00:30, 01:55 Суспільна студія. Марафон
09:30 Т/с "Жіночий рай" 16+
11:25 Телепродаж
15:10, 21:30, 23:55, 05:50 UA:Спорт
15:20 Реаліті-шоу "Грандіозні подорожі американською залізницею" - "Грандіозні подорожі залізницею Аляски та Канади"
16:30 Т/с "Містер Селфрідж" 16+
17:25 VoxCheck
17:30 Перша шпальта
18:55 Д/ц "Дикі тварини"
19:30 Д/ц "Боротьба за виживання"
21:40 Д/ц "Дикі тварини"
22:15, 22:40 Світова медицина. Kenia - люди та вулкани
00:00 Схеми. Корупція в деталях
03:30 Д/ф "Висота 307.5" 12+
04:25 Д/ф "Заміновані вірністю" 12+

EUROSPORT
00.30, 02.30, 04.00, 14.30, 15.30, 21.00 Снукер. Чемпіонат світу. Кваліфікація
01.00 Покер. WPT Alpha8
02.00 Мотоперегони. "Боль д'Ор" - 2019
06.00, 09.00 Мотоперегони. FIM Endurance
09.30 Велоспорт. Віртуальний "Тур де Франс"
10.30, 11.30, 12.30, 13.30 Велоспорт. "Вуельта" - 2019
19.00 Теніс. "Ролан Гаррос" - 2019. Вавринка - Циципас

1+1
06:15, 07:00 "Життя відомих людей"
08:00 "Сніданок. Вихідний"
10:00 "Світ навиворіт"
11:05 "Любий, ми переїжджаємо"
17:30 Різ Візерспун і Том Гарді у комедії "Отже, війна" (16+)
19:30, 05:25 ТСН: "Телевізійна служба новин"
20:15, 22:00 "Вечірній квартал"
23:10, 00:10 "Світське життя. 2020"
01:05 "Ліга сміху. Дайджест 2020"
02:55 Джин Гекмен у фільмі-катастрофі "Пригоди Посейдона"

НТН
05:00 "Top Shop"
06:00 Х/ф "Ще до війни"
08:40 Х/ф "Морський характер"
10:40 Х/ф "Білоруський вокзал"
12:30 "Легенди карного розшуку"
15:35, 02:40 "Випадковий свідок"
18:05 "Переломні 80-ті"
19:00, 02:10 "Свідок"
19:30 Х/ф "Вусатий нянь"
21:00 Х/ф "Слід Сокола"
23:05 Х/ф "Кров спокути" (16+)
00:50 "Втеча. Реальні історії"
03:30 "Речовий доказ"

ІНТЕР
03:25 "Чекай на мене. Україна"
04:50 "Орел і Решка. Шопінг"
05:20 "Телемагазин"
05:50 "Мультфільм"
06:25 "Слово Предстоятеля"
06:35 Х/ф "Малюк Спіру"
08:00 "Шість соток"
09:00 "Готуємо разом"
10:00 "Корисна програма"
11:00 Х/ф "Кухарка"
12:25 Х/ф "Погана хороша людина"
14:25 Х/ф "Хазяїн тайги"
16:00 Х/ф "Єдина"
17:50 Т/с "Два серця" (12+) 1-2 с.
20:00 "Подробиці"
20:30 Т/с "Два серця" (12+) 3-4 с. Заклучна
22:30 "Концерт Олени Васнги". Прем'єра
01:00 Х/ф "Наречена на замовлення" (16+)
02:50 "Подробиці"

ENTER-ФІЛЬМ
05:00 Кінотрейлери
05:50 Х/ф "Поживемо - побачимо"
07:00, 07:40, 08:50 "Мультфільм"
07:10, 02:35 "Телемагазин"
08:00 "Зіркові долі"
09:00 "Телемагазин"
09:30 "Невідома версія"
10:20 Х/с "Роксолана"
12:40 Х/с "Викликаємо вогонь на себе" (12+)
19:00 Х/с "Сутю англійські вбивства"
22:00 Х/ф "Закляття Доліни змій"
00:00 Х/ф "Таємниця "Чорних дроздів"
01:45 "Зіркове життя"
03:05 Кіноляпи
04:05 Саундтреки

УКРАЇНА
07:00, 15:00, 19:00, 03:15 Сьогодні
07:30, 04:05 Реальна містика
09:00 Т/с "Артист" (1-6 серії) (мелодрама) 16+
15:20 Т/с "Артист" (закл. серії) (мелодрама) 16+
17:00 Т/с "Компаньонка" (1,2 серії) (мелодрама) 12+
20:00 Головна тема
21:00 Т/с "Компаньонка" (закл. серії) (мелодрама) 12+
23:00 Т/с "Сестра у спадок" (1-3 серії) (мелодрама) 12+
01:45 Телемагазин
02:15 Т/с "Сестра у спадок" (закл. серія) (мелодрама) 12+

ICTV
05:00 Скарб нації
05:10 Еврика!
05:15 Факти
05:45 Т/с "Марк + Наталка" 16+
08:00 Скetch-шоу "На трьох" 16+
10:00 Т/с "Розтин покаже" 16+
12:45 Факти. День
13:00 Т/с "Розтин покаже" 16+
16:40 Х/ф "Шанхайські лицарі"
18:45 Факти. Вечір
19:10 Х/ф "Обладунки Бога"
20:50 Х/ф "Обладунки Бога-2: Операція "Кондор"
22:55 Х/ф "Громобій" 16+
01:00 Х/ф "Міський мисливець" 16+
02:45 Х/ф "Чорний дощ" 16+

РАДА
00:00, 08:00 Огляд світових подій
00:30, 01:00, 01:30, 02:00, 02:30, 03:00, 03:30, 04:00, 04:30, 05:00, 05:30, 06:00, 06:30, 07:00, 07:30, 08:30, 09:30, 10:00, 10:30, 11:00, 11:30, 12:00, 12:30, 13:00, 13:30, 14:00, 15:00, 15:30, 16:00, 16:30, 17:00, 17:30, 18:00, 18:30, 19:30, 20:30, 22:00, 22:30, 23:00 #ПолітикаUA
09:00, 19:00 ПРОПарламентNews Підсумки
20:00, 23:30 Всесвіт 3000
21:00 Одкровення

КИЇВ
8:00 Ранок. Дайджест
10:00 Зірковий смак
10:45, 14:45, 16:55, 18:55 Просто кияни
11:00 Веселі старті
11:30 Служба порятунку
11:45 "Wellness шоу"
12:00 Лікар знає. Дайджест
13:00, 15:00, 17:00 Київ. NEWSROOM
13:10 Погоджувальна рада
14:10 NEWS.ДЕТАЛІ
14:50 Якісне життя
15:15 Т/с "Окуповані" 19 (16+)
16:05 Т/с "Окуповані" 20 (16+)
17:15 Т/с "Окуповані" 21 (16+)
18:05 Т/с "Окуповані" 22 (16+)
19:00 Тижневик регіони.
19:25 Т/с "Окуповані" 23 (16+)
20:10 Т/с "Окуповані" 24 (16+)
21:00 Добрі новини
21:10 Х/ф "Сезон повернення"
23:00 "Українська Національна Лотерея"
23:05 Тижневик регіони
23:25 "Тут і зараз"
0:25, 5:30 Цивілізація INCOGNITA
2:05 Життєві історії
7:30 Мультяндія

5 КАНАЛ
06:00 Час-Time
06:20, 02:10, 04:10 Машина часу
07:00, 08:00, 09:00, 10:00, 11:00, 12:00, 13:00, 14:00, 15:00, 16:00, 17:00, 18:00, 19:00, 20:00, 21:00, 22:45, 00:00, 01:00, 02:00, 04:00, 05:00 Час новин
07:20, 08:15, 14:15 Д/с "Бойові машини"
07:50, 08:50, 21:25, 00:50 Актуально: Економіка. Політика. Соціум
08:40 Натхнення
09:15 Копійка до копійки
09:30 Автопілот-новини
09:40 Автопілот-тест
09:50 Драйв
10:10, 12:15 Медекспертиза
10:30 Майстри ремонту
11:10, 13:15 Д/с "Авіакатастрофи: причини і наслідки"
12:35 Невигадані історії
15:15 Гончаренко рулить
15:35 На власні очі
16:10, 17:10, 00:10 Д/с "Щось пішло не так: зворотний відлік до катастрофи"
18:10 Про військо
18:40 Е сенс
19:15 Особливий погляд
19:35 Спостерігач
20:10, 01:15, 05:15 Рандеву
21:20 Вечірній презЕдент
21:35, 03:00 Вікно в Америку
22:00, 23:00 Д/с "Вирішальні битви Другої світової війни"
03:20 Дзеркало історії

ФУТБОЛ 1
06:00 СПАЛ - Рома. Чемпіонат Італії
07:50 Металіст - Прикарпаття. Чемпіонат України. Перша ліга
09:30 #залишайсязФутболом. Перша ліга
10:00, 15:40, 22:30 Футбол NEWS
10:20 Yellow. Прем'єра
10:30 #залишайсязФутболом
11:35 "Суперматчі". Ліга чемпіонів УЄФА
11:45 Аталанта - Болонья. Чемпіонат Італії
13:35 Топ-матч
13:50 Матч. Чемпіонат Іспанії
16:00 Удінезе - Ювентус. Чемпіонат Італії
17:45, 00:40 Чемпіонат Італії. Передмова до туру
18:10 LIVE. Матч. Чемпіонат Італії
19:00 Yellow
20:10 Журнал Ліги чемпіонів
20:40 Матч. Чемпіонат Іспанії
22:50 Інтер - Фіорентина. Чемпіонат Італії
01:10 Металіст - Прикарпаття. Чемпіонат України. Перша ліга
03:00 Чемпіонат Італії. Огляд туру
03:55 Львів - Маріуполь. Чемпіонат України
05:45 Програма передачі

СТБ
03:30 Т/с "Вербна неділя" 16+
06:45, 10:20 Т/с "Доньки-матері" 12+
09:20 "Неймовірна правда про зірки"
15:05 Х/ф "Діамантова рука"
17:05 Х/ф "Іван Васильович змінює професію"
18:55 "Звана вечеря" 12+
22:55 "Хата на тата" 12+

2+2
06:00 "ДжеДАІ 2019"
09:00 "Загублений світ"
13:00 Х/ф "Легенда про перлини Нага" (16+)
15:00 Х/ф "В тилу ворога" (16+)
17:00 Х/ф "Гарячі голови"
18:30 Х/ф "Гарячі голови-2"
20:15 Х/ф "Викуп" (16+)
22:20 Х/ф "Бладрейні" (18+)
00:05 Х/ф "У полоні страху" (18+)
01:50 "Облом.UA"
04:20 "Цілком таємно-2017"

ФУТБОЛ 2
06:00 #залишайсязФутболом
06:55 Топ-матч
07:25 Удінезе - Ювентус. Чемпіонат Італії
09:15 Колос - Динамо. Чемпіонат України
11:05 Інтер - Фіорентина. Чемпіонат Італії
12:55, 20:10 Yellow
13:05, 00:40 Чемпіонат Італії. Огляд туру
14:00 Металіст - Прикарпаття. Чемпіонат України. Перша ліга
15:50, 22:10, 03:25 Чемпіонат Італії. Передмова до туру. Прем'єра
16:20, 01:35 Матч. Чемпіонат Іспанії
18:10 "Суперматчі". Ліга Європи УЄФА
18:20 Аталанта - Болонья. Чемпіонат Італії
20:20 Металіст - Прикарпаття. Чемпіонат України. Перша ліга
22:40 LIVE. Матч. Чемпіонат Італії
23:30 Yellow
03:55 Матч. Чемпіонат Італії
05:45 Програма передачі

ПЕРШИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
06:00 Хто в домі хазяїн
06:35 М/с "Книга джунглів"
07:00, 08:00, 09:00, 21:00, 00:00, 02:30, 03:45, 05:30 Новини
07:15 М/с "Листи від Фелікса"
07:50, 02:20 Погода
08:20 Шо? Як?
09:05 Енеїда
10:10 Х/ф "Мрія любові"
12:00 Д/ц "Дикі тварини"
12:30 Д/ц "Подорож відкритим космосом"
13:30, 14:00 Світова медицина. Kenia - люди та вулкани
14:25 Телепродаж
15:00 UA Фольк. Спогади
16:00 Т/с "Містер Селфрідж" 16+
16:45 Всенічне бдіння (ПЦУ)
19:30 Велика вечірка (УГКЦ)
20:30 Д/ц "Боротьба за виживання"
21:20 Д/ц "Дикі тварини"
22:00 Х/ф "Звір" 16+
00:30 Святі та грішні
01:25, 04:35 #ВУКРАЇНИ
02:50 Бюджетники
04:05 Перша шпальта
05:00 Схеми. Корупція в деталях

EUROSPORT
00.30, 02.30, 04.00, 14.30, 15.30, 21.00 Снукер. Чемпіонат світу. Кваліфікація
01.00 Покер. WPT Alpha8
02.00 Мотоперегони. FIM Endurance2019
06.00 Мотоперегони. "Боль д'Ор" - 2019. Огляд
08.00 Мотоперегони. Тележурнал All Access
08.30 Ралі. ERC
09.30 Велоспорт. Віртуальний "Тур де Франс"
10.30, 11.30, 12.30, 13.30 Велоспорт. "Вуельта" - 2019
19.00 Теніс. US Open - 2019. Андреску - Мертенс

НЕДІЛЯ, 26 ЛИПНЯ

1+1
06:15, 07:05 "Життя відомих людей"
08:00 "Сніданок. Вихідний"
09:00 Лотерея "Лото-забава"
09:25 "Світ навиворіт"
17:00 Франсуа Клузе і Омар Сі в комедії "1+1" (16+)
19:30 "ТСН-Тиждень"
21:00 Леонардо ДіКапріо і Том Гарді в оскароносній драмі "Той, що живий" (16+)
00:00 Деніел Крейг у фільмі Стівена Спілберга "Мюнхен" (16+)
02:50 "Світ навиворіт"
05:00 "ТСН-Тиждень"

НОВИЙ КАНАЛ
06:00, 07:15 Kids' Time
06:05 Мультифільми
07:20 Ревізор
09:20 Таємний агент
10:50 Х/ф "Місія нездійсненна" 16+
13:00 Х/ф "Місія нездійсненна 2" 16+
15:50 Х/ф "Місія нездійсненна 3" 16+
18:10 Х/ф "Ворог держави" 16+
21:00 Х/ф "Зроблено в Америці" 16+
23:10 Х/ф "Та, що карає" 16+
01:10 Вар'яти 12+
02:30 Зона ночі

НТН
05:00 "Top Shop"
06:00 Х/ф "Niagara"
07:50 "Слово Предстоятеля"
07:55 "Страх у твоєму домі"
11:30 Х/ф "Вусатий нянь"
12:55 Х/ф "Там, на невідомих доріжках..."
14:15 Х/ф "Фантазія Веснухіна"
16:55 Х/ф "Слід Сокола"
19:00 Х/ф "Товариш генерал"
20:40 Х/ф "Загін особливого призначення"
22:10 Х/ф "Точка неповернення" (16+)
00:15 Х/ф "Кров спокути" (16+)
01:55 "Речовий доказ"

ІНТЕР
03:20 "Орел і решка. Дива світу"
04:05, 11:00 "Орел і решка. Божевільні вихідні"
04:55 "Подорожі в часі"
05:20 Х/ф "Хазяїн тайги"
06:50 "Концерт Гарика Кричевського "Поїхали" Прем'єра"
08:00 "Удачний проект"
09:00 "Готуємо разом"
10:00 "Орел і решка. Дива світу"
12:00 Т/с "Там, де твій дім" (12+)
13:50 Т/с "Два серця" (12+) 1-4 сс. Заключна"
17:50 Х/ф "Анжеліка, маркіза янголів" (16+)
20:00 "Подорожі"
20:30 Х/ф "Красунчик зі стажем" Прем'єра"
22:30 Х/ф "Доросла дочка, або Тест на..." (16+)
00:20 "Речдок"
02:55 "Орел і решка. Шопінг"

ENTER-ФІЛЬМ
05:05 Кінотрейлери
05:55 Х/ф "Дайте нам чоловіків!"
07:10, 09:00, 02:40 "Телемагазин"
07:40, 08:50, 09:30 "Мультифільм"
08:00 "Зіркові долі"
09:55 "Моя правда"
10:45 "Невідома версія"
11:35 Х/ф "Роксолана"
13:45 Х/ф "Повернення "Святого Луки"
15:35 Х/ф "Чорний принц"
17:15 Х/ф "Версія полковника Зоріна"
19:00 Х/с "Суто англійські вбивства"
22:00 Х/ф "Чорний трикутник"
01:50 "Зіркове життя"
03:10 Кіноляпи
04:00 Саундтреки

УКРАЇНА
06:50, 05:20 Реальна містика
08:50 Т/с "Пташка співоча" (мелодрама) 12+
12:50 Т/с "Мама моєї дочки" (мелодрама) 12+
16:45 Т/с "Все одно тебе дочекаюся" (1,2 серії) (мелодрама) 12+
19:00, 05:50 Сьогодні
20:00 Т/с "Все одно тебе дочекаюся" (закл. серії) (мелодрама) 12+
22:15 Х/ф "Пігулка від сліз" (мелодрама) 16+
00:15 Шоу Братів Шумахерів
01:45 Телемагазин
02:15 Т/с "Вірю. Люблю. Сподіваюся" (мелодрама) 12+

ICTV
04:40 Скарб нації
04:45 Еврика!
04:55 Факти
05:20, 08:00 Анти-зомбі
06:10 Громадянська оборона
07:00 Секретний фронт
08:55 Громадянська оборона
09:50 Т/с "Відділ 44" 16+
12:40, 13:00 Х/ф "Шанхайські лицарі"
12:45 Факти. День
15:00 Х/ф "Обладунки Бога"
16:40 Х/ф "Обладунки Бога-2: Операція "Кондор"
18:45 Факти тижня
21:05 Х/ф "Васабі"
22:50 Х/ф "Копи на підхваті" 16+
00:50 Х/ф "Безмежний обрій" 16+
02:30 Х/ф "Лічені секунди" 16+

РАДА
00:00, 08:00, 18:00 РРОПарламентNews Підсумки
00:30, 01:00, 01:30, 02:00, 02:30, 03:00, 03:30, 04:00, 04:30, 05:00, 05:30, 06:00, 06:30, 07:00, 07:30, 08:30, 09:00, 09:30, 10:00, 10:30, 11:00, 11:30, 12:01, 12:30, 13:00, 13:30, 14:00, 14:30, 15:00, 15:30, 16:00, 16:30, 17:00, 17:30, 18:30, 19:00, 19:30, 20:30, 22:00, 22:30, 23:00
20:00, 23:30 Євромакс
21:00 Одкровення
22:00 Огляд світових подій

КИЇВ
8:00 Ранок Дайджест
10:00 Богатирські ігри
11:00 SHOPPING.МАРАФОН
11:10 Київські історії (Повтор від 24.07.2020)
11:25 Прогулянки містом
11:45, 15:15 Просто кияни
12:00 Лікар знає Дайджест
13:00, 15:00, 17:00 КИЇВ.NEWSROOM
13:10 Х/ф "Сезон повернення"
15:25 Т/с "Мердок" 44 (12+)
16:15, 0:25 Т/с "Мердок" 45 (12+)
17:15, 3:55 Цивілізація INCOGNITA
18:10, 1:10 Т/с "Мердок" 46 (12+)
19:00, 2:40 Київ. Тижневик.
19:50, 1:55 Т/с "Мердок" 47 (12+)
20:40 Т/с "Мердок" 48 (12+)
21:30 Тижневик СПОРТ.
22:00, 23:00 Х/ф "Червона скрипка" (16+)
22:55 "Українська Національна Лотерея"
3:25 Тижневик СПОРТ.
4:25 "Тут і зараз"
5:25 Х/ф "Червона скрипка" (16+)
7:30 Мультияндія

5 КАНАЛ
06:00 Вікно в Америку
06:25, 20:10, 02:15 Машина часу
07:00, 08:00, 09:00, 10:00, 12:30, 15:00, 16:00, 17:00, 20:00, 21:00, 22:45, 00:00, 02:00, 03:00, 04:00, 05:00 Час новин
07:20 Д/с "Повітряні воїни"
07:50, 21:30, 00:50 Актуально: Економіка. Політика. Соціум
08:15, 15:35 Воїн - це я!
08:25, 15:15 Невигадані історії
08:45 Натхнення
09:10, 10:10 Д/с "Авіакатастрофи: причини і наслідки"
11:00 Божественна літургія з Патріаршого собору Воскресіння Христового УГКЦ у Києві
12:40 Індійський фільм
15:45 Паспортний сервіс
16:10, 17:10, 00:10 Д/с "Щось пішло не так: зворотний відлік до катастрофи"
18:00, 01:00, 05:10 Час. Підсумки тижня з Анною Мірошниченко
19:15 Спостерігач
19:35 Особливий погляд
21:25 Вечірній пресЕдент
21:40 Час-Тіме
22:00, 23:00 Д/с "Вирішальні битви Другої світової війни"
01:55 Огляд преси
03:15, 04:20 Дзеркало історії

ФУТБОЛ 1
06:00 Парма - Наполі. Чемпіонат Італії
07:45 Чемпіонат Італії. Передмова до туру
08:15, 22:50 Матч. Чемпіонат Іспанії
10:00, 15:40 Футбол NEWS
10:20, 17:45 Журнал Ліги чемпіонів. Прем'єра
10:50, 20:10 Yellow
11:00, 16:00, 01:35 Матч. Чемпіонат Італії
12:50, 00:40 Класичні матчі Ліги чемпіонів
13:45 "Суперматчі". Ліга Європи УЄФА
13:55 Металіст - Прикарпаття. Чемпіонат України. Перша Ліга
18:10, 20:25 LIVE. Матч. Чемпіонат Італії
22:25, 03:25, 05:30 Топ-матч
03:40 Олександрія - Шахтар. Чемпіонат України
05:45 Програма передач

СТБ
03:05 Т/с "Вербна неділя" 16+
06:25 "Вірні друзі": невідома версія" 12+
07:15 "Джентльмени удачі": невідома версія" 12+
08:10 "Висота": невідома версія" 12+
09:10 "Іван Васильович змінює професію": невідома версія" 12+
10:05 "Хата на тата" 12+
19:00 "Слідство ведуть екстрасенси" 16+
20:00 "Один за всіх" 16+
22:35 "Я соромлюсь свого тіла" 16+

2+2
06:00 "Джедаї 2019"
08:50, 00:40 "Загублений світ"
12:45 Х/ф "Світ роботів" (16+)
14:10 Х/ф "Світ предків" (16+)
15:45 Х/ф "Земля, позабута часом" (16+)
17:30 Х/ф "100 000 000 до н.е." (16+)
19:00 Х/ф "Ера динозаврів" (16+)
20:45 Х/ф "Три дні на втечу" (16+)
23:10 Х/ф "Бладрейн-3: Третій рейх" (18+)
02:30 "Облом.UA"

ФУТБОЛ 2
06:00 Класичні матчі Ліги чемпіонів
06:55 Чемпіонат Італії. Передмова до туру
07:25 Металіст - Прикарпаття. Чемпіонат України. Перша Ліга
09:15, 15:35 Yellow
09:25, 15:45, 02:25 Матч. Чемпіонат Італії
11:15 "Суперматчі". Ліга Європи УЄФА
11:25 Олександрія - Шахтар. Чемпіонат України
13:15, 19:55 Журнал Ліги чемпіонів
13:45, 04:10 Матч. Чемпіонат Іспанії
17:35 "Bundesliga special" Чемпіони. Чемпіонат Німеччини
18:05 Металіст - Прикарпаття. Чемпіонат України. Перша Ліга
20:25 LIVE. Матч. Чемпіонат Італії
21:15, 22:25 Yellow
22:40 LIVE. Матч. Чемпіонат Італії
00:40 Колос - Динамо. Чемпіонат України
05:55 Програма передач

ПЕРШИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
06:00 Хто в домі хазяїн
06:35 М/с "Книга джунглів"
07:00, 08:00, 08:55, 21:00, 00:00, 02:30, 03:45, 05:30 Новини
07:15 М/с "Листи від Фелікса"
07:50, 02:20 Погода
08:15 Шо? Як?
09:00 Божественна Літургія Православної Церкви України
11:00 Недільна Літургія Української Греко-Католицької Церкви в Україні
12:30 Недільна Свята Меса Римсько-Католицької Церкви в Україні
13:30 На східному фронті
14:25 Телепродаж
15:00 UA Фольк. Спогади
16:00 Т/с "Містер Селфрідж" 16+
18:00 Д/ц "Історії вулканів"
18:30 Д/ц "Експедиція зі Стівом Бекшеллем"
19:30, 21:20 Д/ц "Дикі тварини"
20:00 Д/ф "Індія: Національний парк Канха"
22:00 Х/ф "Два дні, одна ніч" 16+
00:30 UA:Фольк. Спогади
01:25 Сильна доля
02:50 Бюджетники
03:15 #ВУКРАЇНИ
04:05 Схеми. Корупція в деталях
04:35 Свята та грішні

EUROSPORT
00.30, 02.30, 04.00, 14.30, 15.30, 21.00 Снукер. Чемпіонат світу. Кваліфікація
01.00 Покер. WPT Alpha8
02.00, 09.00 Ралі. ERC
06.00 Мотоперегони. FIM Endurance
08.30 Мотоперегони. Тележурнал All Access
09.30 Велоспорт. "Вуельта" - 2018
10.30 Велоспорт. "Вуельта" - 2019
11.30 Велоспорт. Класика Сан - Себастьяна - 2018
13.00 Велоспорт. Класика Сан - Себастьяна - 2019
19.00 Теніс. Australian Open - 2020. Федерер - Міллан

Спорт

Збірна готуватиметься у Харкові

Футбол. Збірна України планує провести збори в Харкові 25—26 серпня.

Найімовірніше, перший тур УПЛ відбудеться 22 серпня, а 25 серпня в Києві відбудеться матч за Суперкубок України між «Шахтарем» та «Динамо».

Цього самого дня футбольні збірної з інших клубів почнуть з'їжджатися до Харкова, а «гірники» і кияни прибудуть на місце збору 26 серпня.

3 вересня у Львові Україна прийматиме Швейцарію в матчі Ліги націй, 6 вересня українці вирушать на поєдинок до Іспанії. Ще один суперник нашої команди — збірна Німеччини.

Є інформація, що німці домовилися про проведення контрольних матчів. Як повідомляє офіційний сайт Німецького футбольного союзу, Німеччина зіграє з Туреччиною (7 жовтня в Кельні) і Чехією (11 листопада в Лейпцигу). Показово, що обидва поєдинки німецька збірна проведе напередодні матчів з Україною в Лізі націй (10 жовтня в Києві і 14 листопада в Лейпцигу).

Завершальний тур — в один день

Чемпіонат УПЛ. 32-й тур. 19 липня. О 17:00 розпочнуться поєдинки: «Львів» — «Маріуполь» і «Дніпро-1» — «Ворскла».

Початок ще трьох зустрічей о 19:30: «Колос» — «Динамо»; «Зоря» — «Десна»; «Олександрія» — «Шахтар».

Як відомо, матч «Олімпік» — «Карпати» не відбудеться, адже львівський клуб виключено з УПЛ.

Стадіони матимуть категорії

Служба стадіонів та безпеки проведення змагань УАФ затвердила новий регламент інфраструктури стадіонів та заходів безпеки проведення змагань з футболу. Про це повідомляє прес-служба організації.

У новому регламенті з'явилося положення про категорії стадіонів та критерії, яким мають відповідати арени, щоб отримати категорію від першої до четвертої.

Стадіони четвертої категорії зможуть приймати будь-які матчі під егідою УАФ, третьої — матчі УПЛ, фінал Кубка і Суперкубок України, другий — поєдинки Першої ліги та Кубка України до стадії чвертьфіналу включно, першої — зустрічі Другої ліги, команд U-21 і U-19 і Кубка України до стадії 1/8 фіналу включно.

Новий регламент інфраструктури набуде чинності з наступного сезону, але положення про категорії стадіонів почне діяти із сезону 2021/2022. У сезоні 2020/2021 діятимуть реєстри стадіонів, але при їх формуванні вже враховуватимуться критерії категорійності.

Які плани Світоліної

Теніс. Українка Еліна Світоліна (нині 5-та ракетка світу) поки що не планує брати участь в US Open, який відбудеться в Нью-Йорку.

— Такої думки я і тепер, але поки що це рішення не на 100 відсотків остаточне, — каже Еліна. — Моею мотивацією поїхати до США міг би стати захист очок. Якби у WTA сказали, що очки зніматимуть, тоді я б точно поїхала і виступила, щоб не втратити позиції в рейтингу. Ми у складній ситуації через паузу, тому не хотілося б погіршувати становище в класифікації. Є ще інший фактор — це здоров'я, що теж важливо. Тож, з огляду на правила WTA, я зможу заробити очки тільки тоді, якщо виступлю на US Open краще, ніж у минулому сезоні. Рік тому я дійшла до півфіналу і повторити такий результат або перевершити його — це досить важко.

Одеситка збирається відновити сезон турніром Mutua Madrid Open, який відбудеться з 14 по 20 вересня.

У поліції — свій спортзал

У Хорошівському відділенні поліції відкрили відремонтований спортзал, де займатимуться спортом правоохоронці та їхні діти.

— Спорт важливий для всіх. Він стимулює до дій і до роботи, — зауважив начальник ГУНП у Житомирській області, полковник по-

ФОТОФАКТ

Півоборонець збірної України Руслан Малиновський у чемпіонаті Серії А «Аталанта» — «Брешія» (6:2) зробив вагомий внесок у перемогу — забив м'яч з 30 метрів і зробив дві результативні передачі.

Фото Getty Images.

У НОМЕР

Кияни ґрунтовно посилюють склад

Баскетбол. Брендон Янг став черговим новачком «Київ-Баскета». Столичний клуб погодив умови контракту з досвідченим американським оборонцем, який у минулому сезоні став чемпіоном Болгарії у складі клубу «Левський» (Софія).

Янг провів 30 поєдинків у складі чемпіона Болгарії, набираючи в середньому 13 очок і роблячи 3,1 підбирання і 5,6 передач за гру.

До речі, в сезоні 2018/19 Брендон Янг грав за «Черкаські Мавпи».

Раніше «Київ-Баскет» підписав ще одного американця, 30-річного атакувального оборонця Брюса Мейсі, який перейшов з «Одеси».

Продовжив контракт з киянами і форвард збірної України 25-річний Богдан Близнюк, який у складі «Київ-Баскета» став срібним призером чемпіонату Суперліги.

Іванчук зіграє на турнірі зірок

Шахи. Як інформує «Chess24», український гросмейстер Василь Іванчук отримав запрошення виступити в онлайн-турнірі «Легенди шахів», який відбудеться з 21 липня по 5 серпня. Призовий фонд змагань становитиме 150 тисяч доларів США.

У змаганнях, окрім Іванчука, візьмуть участь чемпіон світу Магнус Карлсен, Ліжень Дін, Ян Непомнящий, Аніш Гірі, Вішванатан Ананд, Володимир Крамник, Петро Свідлер, Борис Гельфанд і Петер Лeko.

Турнір стартуватиме з попереднього етапу, в якому гравці змагатимуться протягом 9 днів. Кожна зустріч складатиметься з чотирьох партій. Далі четвірка кращих розіграє титул у півфінальних та фінальному матчі.

Добірку підготував Геннадій БРАНИЦЬКИЙ.

Сьогодні в Україні мінлива хмарність, у західних областях місцями короточасні дощі й грози. Вітер змінних напрямків, 3—8 м/с. Температура вночі 11—16 градусів тепла. Вдень 21—26 вище нуля, на півдні місцями 28—30 градусів зі знаком плюс.

■ **1912.** У Києві відбулося урочисте відкриття Бесарабського критого ринку, збудованого на гроші цукрозаводчика Лазаря Бродського за проектом архітектора Михайла Бобрисова. ■ **1918.** Гетьман Павло Скоропадський затвердив зразок морського прапора України — на білому полі розміщувався прямий синій хрест із каймою такого ж кольору, у лівому верхньому куті зображувався національний прапор невеликого розміру із видрукованою золотом печаткою св. Володимира посередині. Нині ВМС України використовують прапор фактично такого ж дизайну (без тризуба).

У НОМЕР

На сході країни триває справжня війна

Ситуація в районі бойових дій на сході нашої країни загострюється. 14 липня проросійські збройні формування 18 разів порушили режим припинення вогню, застосували при цьому протитанкові ракетні комплекси, гранатомети різних систем, великокаліберні кулемети і стрілецьку зброю.

За повідомленням прес-центру МОУ, у вівторок проросійські збройні формування з напрямку від окупованого ними села Луганського (Донецька область) обстріляли наших обронців Новомихайлівки з протитанкового ракетного комплексу «Фагот». Українські захисники застосували чергові вогневі засоби у відповідь. Під час бою, який тривав понад годину, ворог випустив також 2 міни 120-го калібру та вів вогонь з АГС. Внаслідок застосування окупантами ПТРК «Фагот» під Новомихайлівкою шестеро наших героїв дістали поранення різних ступенів тяжкості.

Крім того, вчора ввечері внаслідок ворожих обстрілів з АГС та стрілецького озброєння поблизу Водяного дістав поранення ще один наш захисник. Стан його здоров'я — задовільний.

За тиждень Україна втратила п'ять своїх захисників, які загинули внаслідок обстрілів російських окупаційних військ, 27 бійців дістали поранення.

Карантин продовжать до кінця літа

Станом на 15 липня в Україні зафіксовано 836 «дебютів» захворювання, викликаного коронавірусом (за сутки до цього — 638). Загалом з початку пандемії лабораторно підтверджено 55 607 випадків COVID-19. Найбільше нових випадків виявили у Львівській (171) області, Києві (147), Харківській (64), Закарпатській (57) і Одеській (56) областях.

За минулу добу в столиці — черговий добовий антирекорд за кількістю захворювань. Про це свідчать дані системи моніторингу поширення епідемії коронавірусу РНБО.

Міністерство охорони здоров'я готує проект постанови, яким карантин (він уведений постановою КМУ до 31 липня) продовжать ще мінімум на місяць. Крім того, у відомстві пропонують внести корективи в правила адаптивного карантину. **Про це розповів міністр охорони здоров'я Максим Степанов в інтерв'ю РБК-Україна.**

Учора на брифінгу міністр оголосив правила відвідування шкіл у новому навчальному році в умовах карантину: обов'язковий температурний скринінг, масковий режим і наявність антисептиків. За словами Степанова, це загальні правила, а інші будуть повідомлені найближчим часом.

Після другої сенсації

Літературна біографія Світлани Короненко, коли виділяти в ній найзнаковіші моменти, — це дві голосні сенсації. Перша. Сенсаційний дебют, коли ще вчора незнана авторка після голосної публікації у «Літературній Україні» з передмовою Івана Драча, який принагідно повідомив, що до віршів Короненко прихильно поставилися Микола Бажан і Дмитро Паламарчук, одразу ж високо поставив ім'я молодої поетеси. Фактично ввівши її у канон надії української літератури. Так тріумфально голосно в письменство входив мало хто. Вчорашній фастівський школярці було тоді 18 років. Про неї заговорили в літературних колах, її ім'я підхопила критика. І вже незабаром у видавництві Спілки письменників з'явилася дебютна книжка Світлани Короненко «Сузір'я веснянок». На той час авторка вже стала студенткою столичного університету ім. Т. Шевченка. Потім були ще дві книжки, прихильно зустрінуті критикою. Ім'я Світлани Короненко було одним із найяскравіших у цій літературній генерації: Ігор Римарук, Василь Герасим'юк, Іван Малкович, Оксана Забужко. Всі вони — дуже різні, сповідували різні естетичні принципи, але стійлими у них було одне — безапелюсна талановитість, яскравість індивідуальних творчих почерків. Колись літературознавці це порівнюють творчий потенціал шістдесятників та цієї плеяди і визначать міру впливу на українську поезію обох цих, умовно кажучи, літературних шкіл. І виявиться, що нова поетична хвиля анічим не слабша за рано забронзовілих «шістдесятників».

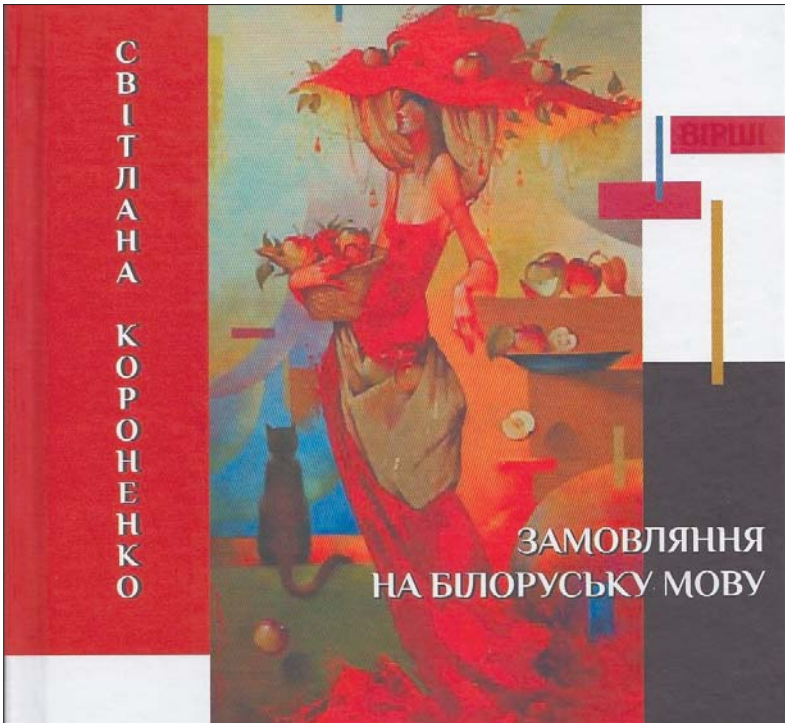
А потім сталося незрозуміле. Короненко зникла з поезії. Щоправда, в різних антологіях регулярно з'являлися її вірші з тих трьох книжок, але ніде не видно було в друці жодного її свіжого рядка. В одній її статті прозвучали грікі слова про те, що в неї відбулося розлучення з поезією. Мовляв, це гірко, але це сталося. Мовляв, поезія — це справа тільки молодих, а поетеса не збирається варіювати те, що колись вона вже сказала, й імітувати творчий процес тоді, коли чи то не має що сказати, чи її просто полишило натхнення.

Так тривало мало не два десятиліття. Щоправда, в цьому проміжку побачили світ книжки Світлани Короненко «Ворожба на віршах», «Нічний політ» і «3і старого манускрипту», але це були перевидання тих творів, котрі вона написала перед затяжною смугою мовчання. Світлана Короненко активно працювала в журналістиці, видала книжку діалогів із відомим невропатологом Володимиром Берсенем

вим, стала лауреаткою одного літературного конкурсу, здивувавши

багатьох тим, що свій готично-містичний роман «Мертва кров» підписала псевдонімом Михайлина Омела.

І ось, мабуть, несподівано й для самої себе вона написала перший вірш після затяжного мовчання. Це сталося п'ять років тому. Якби після нього вона не написала більше нічого, то одного вірша було б не досить, щоб сказати: її поетична німота подолана. Хоч і не дуже рясно, в творчих сумнівах і в дискусіях із самою собою, вона писа-

вдаватися до автокоментарів. Виняток лише — появлення передсторії появи вірша «Замовляння на білоруську мову», що обізвався голосним резонансом і в Україні, і в Білорусі. Слідом за «Віршами з осені» з'явилася книжка «Дебора», до якої увійшла однойменна поема про несподіване відлуння першої любові Миколи Бажана через сорок з гаком років. І одразу ж після «Дебори» — вибране поетеси «Містерії», куди увійшли її найкращі ранні поезії та всі ті твори, що написалися її після повернення до поетичного слова.

Про цю книжку на високих регістрах говорили і Дмитро Павличко, і Микола Жулинський, і Микола Сулима, і Тарас Салига, і Ніна Головченко, а також колеги поетеси. І ось — знову творчий вибух. Щойно, в переддень ювілею, Короненко явила нам нову книжку «Замовляння на білоруську мову». Важко коментувати цю поезію, бо в ній дуже багато смислових нюансів, тонких асоціацій, історичних

та культурологічних алюзій. Будь-яке «звіряння алгеброю гармонії» обернеться помітними втратами змісту і схематизацією його. Це саме той випадок, про який говорив тонкий поціновувач поезії Юрій Тинянов: «Говорити про вірші так само важко, як і писати вірші». Відзначу лише своє найголовніше враження: у цих віршах багато яскравого сонця, музики дощів, невисловлених почуттів, життєвих драм і тих таємниць та загадок, для відгадування яких не вистачає людського життя.

Ось дуже «паспортні» для сьогоднішньої поетеси рядки, в яких виразно помітні тони та барви її індивідуального неповторного слова:

«Наче запізня весна жінки цієї норів. / Щось видивляється в снах і есемеки ігнорить. / Холод травою пропах. Тихо на слові ворожить. / Вічного неба дах. Полиць вогню небожий. / Пряний і темний полин. Світять вогні опівнічні. / Низка гарячих перлин. Слово сумне і цинічне... / Цей ненадійний дах — небо і вільний вітер. / Йдеш по забутих слідах, кутих з вогненних літер. / Глянеш, як відьма стара, зверхньо і гонорово: / Де ж та Маруся Чурай, ближнє чи дальнє по крові? Де ж той натхненний птах й першої пісні проба? / В котрих пекельних світах ще визріва ця хвороба?...»

Повернення Короненко в поезію стало другою сенсацією її творчої біографії. Очевидно, їй було про що мовчати. І я не казатиму таку банальність, що їй є сьогодні про що сказати. Головне, що вона повернулася. І в цьому — не приватна подія з її життя. У цьому важливе значчєння для нашої поезії.

Ірина ТКАЧЕНКО.

Над номером працювали: Наталія ЯРЕМЕНКО, Тетяна УВЕРОВА.

Головний редактор Анатолій ГОРЛОВ.

- За зміст та достовірність інформації у рекламних публікаціях відповідальність несе рекламодавець.
- Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.
- Направлення матеріалів для друку в газеті є наданням згоди автора на обробку його персональних даних.
- Рукописів не повертаємо.
- Листування з читачами — тільки на сторінках газети.
- При використанні наших публікацій посилання на «Голос України» обов'язкове.
- Платні матеріали.

Засновник — Верховна Рада України
Свідоцтво про реєстрацію періодичного друкованого видання—КВ № 1 від 26.05.1994 р.
Газета виходить 5 разів на тиждень (крім неділі й понеділка)
українською і російською мовами.
Передплатні індекси та передплатна ціна на 2020 рік
Для фізичних осіб:
40224 — 30 грн. на місяць (5-разовий: вівторок — субота);
08775 — 25 грн. на місяць (3-разовий: вівторок, четвер, п'ятниця).
Для підприємств і організацій:
60955 — 70 грн. на місяць (5-разовий: вівторок — субота).
Ціна в роздрібній мережі — договірна.

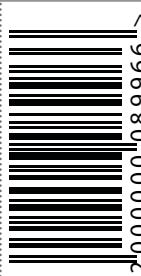
Загальний тираж 60000.

Друк:
ТОВ «Мега-Поліграф»,
04073 м. Київ,
вул. Марка Вовчка, 12/14,
тел. (044) 581-68-15
www.mega-poligraf.kiev.ua

Зам. 78413

Видавець —
Державне підприємство
«Редакція газети «Голос України».
1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Газета виходить з 1 січня 1991 року.

Адреса редакції: 03047, Київ-47, вул. Петра Нестерова, 4.

ТЕЛЕФОНИ:
для довідок — 503-68-72;
відділ реклами — 453-44-56 (факс);

E-mail: mail@golos.com.ua — загальний

reklama1@golos.com.ua — відділ реклами

let@golos.com.ua — відділ листів

foto@golos.com.ua — відділ ілюстрацій

Сайт — www.golos.com.ua

